

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Передон Наталія Олександрівна

УДК 811.111'42:316.454.52(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК УЧАСНИКІВ
КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ «ПРИМИРЕННЯ»
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Філологічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

Н. О. Передон

Науковий керівник:

Гедз Світлана Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Херсон – 2018

АНОТАЦІЯ

Передон Н. О. Вербальні та невербальні засоби реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, 2018.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» в умовах англійської усної неофіційної комунікації.

У сучасному світі проблема успішного розв'язання конфліктів є настільки актуальною, що її вирішення сприймається як один із важливих чинників комфортного існування людини в соціумі. З огляду на це, значна увага дослідників у галузі конфліктології, психології, політології та теорії медіації спрямована на вивчення способів розв'язання й врегулювання конфліктів та переходу до кооперативного спілкування.

Актуальність теми дослідження продиктована важливістю вивчення мовленнєвої поведінки представників англійської лінгвокультури в комунікативній ситуації «примирення», яка покликана відновити гармонію в інтерперсональних стосунках. Вчасність дослідження посилюється його відповідністю суспільно-політичним запитам сьогодення та недостатньою кількістю у сучасній мовознавчій науці розвідок, присвячених аналізу особливостей процесу гармонізації міжособистісної інтеракції на матеріалі англійської мови.

У роботі з'ясовано специфічні особливості комунікативної ситуації «примирення» і змодельовано її структуру; виокремлено комунікативні стратегії, що застосовуються основними та факультативним учасниками досліджуваної ситуації; визначено, описано та розроблено класифікацію тактик, що реалізують кожну зі стратегій; виявлено і схарактеризовано вербальні засоби (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні), які використовують ініціатор

примирення, об'єкт примирення та медіатор у процесі комунікативної взаємодії; виокремлено та досліджено спектр невербальних засобів, якими послуговуються учасники аналізованої ситуації.

З'ясовано, що комунікативна ситуація «примирення» – це комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений із певних причин комунікативний баланс та повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

Установлено, що безпосередніми учасниками комунікативної взаємодії в ситуації гармонізації інтерперсональної взаємодії є ініціатор примирення, об'єкт примирення та медіатор. Проаналізовано ті комунікативні ситуації, в яких відновлення гармонійних стосунків ініціює комунікант, що є винуватцем виникнення конфлікту. Відповідно, визначено комунікативні ролі кожного з інтерактантів: ініціатор примирення – учасник спілкування, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу; об'єкт примирення – комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту; медіатор – факультативний учасник ситуації «примирення», метою діяльності якого є комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами задля сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту.

У результаті проведеного аналізу розроблено таксономію комунікативних стратегій і тактик, якими послуговуються учасники ситуації «примирення» в процесі мовленнєвої взаємодії.

З'ясовано, що основними чинниками, які визначають характер діяльності ініціатора примирення у ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції, є кооперативна налаштованість та здійснення персуазивного впливу на комуніканта, що виступає в ролі об'єкта примирення, з метою відновлення гармонійної інтеракції. Для досягнення поставленої мети мовець, що ініціює примирення, послуговується кооперативно-персуазивною стратегією, яка реалізується за допомогою тактик маніфестації власної позиції, тактик

раціональної аргументації й тактик емоційної аргументації.

Визначено, що в ситуації «примирення» комунікант, який перебуває в ролі об'єкта примирення, вдається до використання кооперативної, нейтральної або конфронтаційної стратегій. Основним регулятивом вибору стратегії є мета, якою цей учасник досліджуваної ситуації керується у процесі спілкування. Вибір кооперативної стратегії продиктований бажанням об'єкта примирення відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення. Дотримання нейтральної стратегії об'єктивується неспроможністю на момент комунікативної взаємодії з ініціатором примирення прийняти рішення щодо подальших перспектив розвитку стосунків з партнером з комунікації. Конфронтаційна стратегія об'єкта примирення засвідчує відсутність у нього наміру конструктивного завершення конфлікту та досягнення примирення.

З'ясовано внесок медіатора у відновлення міжособистісних стосунків у ситуації «примирення». Для відновлення комунікативного балансу між винуватцем конфлікту та постраждалим медіатор послуговується персуазивною стратегією, яка імплементується визначеним набором тактик.

Виявлено та описано основні лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні засоби, що репрезентують вербальну поведінку ініціатора примирення, об'єкта примирення та медіатора.

Досліджено невербальні засоби, які репрезентують мовленнєву поведінку кожного з учасників ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції. З'ясовано, що характерною рисою мовленнєвої поведінки ініціатора примирення та об'єкта примирення є невербальні кластери, застосування яких сприяє посиленню впливовості невербального складника в процесі комунікативної взаємодії.

Ключові слова: комунікативна ситуація «примирення», ініціатор примирення, об'єкт примирення, медіатор, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, вербальні (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні) засоби, невербальні компоненти комунікації.

ABSTRACT

Peredon N. O. Verbal and Nonverbal Means Implementing Strategies and Tactics Used by Participants in the Communicative Situation of “Reconciliation” (Using English-Language Source Material). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, 2018.

The thesis presents a complex study of the communicative behaviour of participants in the communicative situation of “reconciliation” in the process of informal speech interaction.

In the modern world, the problem of constructive conflict resolution is so urgent that its solution is perceived as one of the most important factors for general well-being in society. For this reason, the study of conflicts and their successful overcoming has become a well-recognized academic discipline in recent years.

The relevance of this research is highlighted by the significance of studying the speech behavior of representatives of the English linguo-culture who participate in the communicative situation of “reconciliation” which is aimed at restoring harmonious relations. The social and political demands of the present as well as the insufficient coverage of the issue in modern linguistics have been taken into account while conducting the research.

The communicative situation of “reconciliation” has been defined as the complex of the circumstances of communication and the interlocutors’ inner states at the final stage of conflict interaction. The situation is characterized by the attempts of one interlocutor / interlocutors to restore harmonious relations.

It has been determined that the participants in the communicative situation of “reconciliation” are the initiator of reconciliation, the object of reconciliation and the mediator.

The situations in which the initiative for resolving the conflict belongs to the speaker whose behaviour has caused the conflict situation have been studied. On the

basis of it, the communicative roles of the participants in the communicative situation under study have been defined. The initiator of reconciliation is the interlocutor who is seeking to initiate restoring harmonious relations because his harmful deed has caused certain moral or / and physical harm to his communication partner. The object of reconciliation is the interlocutor who has suffered from the conflict caused by the initiator's inappropriate behaviour. The mediator is the optional interlocutor who facilitates communication between the two parties to a conflict and helps them reconcile with each other.

Complex analysis has made it possible to single out and classify the strategies and tactics used by the participants in the communicative situation of "reconciliation".

It has been established that the basic factors which characterize the actions of the initiator of reconciliation are a cooperative mood, and gaining personal influence over the object of reconciliation, with the goal of restoring harmonious interaction. To achieve this, he/she uses the cooperative-persuasive strategy which is implemented by the tactics falling into three groups: the tactics of presenting the initiator's stand in the current communicative situation, the tactics of rational reasoning and the tactics of emotional reasoning.

The communicative behaviour of the object of reconciliation is represented by one of the following strategies: cooperative strategy, neutral strategy and confrontation strategy. The basic determinant for the choice of a strategy is the goal which the object of reconciliation has. The choice of the cooperative strategy can be explained by the willingness of the object of reconciliation to restore harmonious relations with his offender. This strategy is represented by two groups of tactics: the tactics of explicit consent, and the tactics of implicit consent. The neutral strategy is used by the object of reconciliation when he/she is hesitant about taking any immediate decisions on the further development of relations with the initiator of reconciliation. The confrontation strategy indicates the unwillingness to reconcile and maintain relations with the communication partner.

The mediator's contribution to successful conflict resolution has been studied. It has been found that the mediator uses a persuasive strategy while interacting with one

or both participants in the communicative situation of “reconciliation”. This strategy is implemented by a certain set of tactics.

The typical lexico-semantic items, syntactic units, linguo-stylistic means as well as nonverbal means representing communicative behaviour of each of the participants in the communicative situation under study have been detected and described. The analyzed data show that nonverbal clusters are a characteristic feature of the communicative behaviour of the initiator of reconciliation and the object of reconciliation, the use of which strengthens further the effects of nonverbal interaction.

Key words: communicative situation of “reconciliation”, initiator of reconciliation, object of reconciliation, mediator, communicative strategy, communicative tactic, verbal (lexico-semantic, syntactic and linguo-stylistic) means, nonverbal means of communication.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Передон Н. О. Особливості використання стратегій і тактик об’єктом примирення у процесі мовленнєвої взаємодії // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 4 (281). С. 53–57.

2. Передон Н. О. Функціонування звертань в комунікативній ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови) // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: наук. журн. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 137–141.

3. Передон Н. О. Комунікативний внесок медіатора в гармонізацію міжособистісних стосунків у ситуації примирення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. Вип. 27. Т. 2. С. 89–92.

4. Передон Н. О. Комунікативна поведінка ініціатора примирення: лінгвостилістичний аспект дослідження // Науковий вісник Херсонського

державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2017. Вип. 4. С. 73–77.

5. Передон Н. О. Лексико-семантичні засоби реалізації конфронтаційної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. пр. 2017. № 8. Т. 2. С. 41–44.

6. Передон Н. О. Тактики емоційної аргументації в комунікативній поведінці ініціатора примирення // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки: зб. наук. пр. 2017. № 2. С. 149–155.

7. Передон Н. О. Тактики імпліцитної актуалізації згоди у структурі кооперативної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. 2017. № 7. С. 137–143.

Статті в іноземних наукових виданнях

8. Peredon N. O. The Persuasive Power of Stylistic Devices in the Speech of Mediators // Science and Education. A New Dimension: Philology. 2017. V. 38. Issue 138. P. 50–52.

Статті в наукових нефахових виданнях

9. Передон Н. О. Імпліцитний складник комунікації в процесі деескалації конфлікту // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. 2014. № 1. С. 122–126.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій

10. Передон Н. О. Особливості застосування тактики вибачення для досягнення гармонізації міжособистісної інтеракції // I Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» / Луцьк, 18–19 жовтня 2012 р. Луцьк : Луцький нац. техн. ун-т, 2012. С. 304–308.

11. Передон Н. А. Структурные характеристики коммуникативной ситуации «примирение» в англоязычном дискурсе // Научная сессия «XV Невские чтения» / Санкт-Петербург, 22–27 апреля 2013 г. Санкт-Петербург: Невский ин-т языка и культуры, 2013. № 1 (4). С. 123–131.

12. Передон Н. А. Особенности функционирования невербальных средств в коммуникативной ситуации «примирение» // XXI Международная заочная научно-практическая конференция «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» / Москва, 11 февраля 2014 г. Москва: Международный центр науки и образования, 2014. № 2 (21). С. 134–139.

13. Передон Н. О. Мова як засіб розв'язання конфлікту // VIII Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» / Луцьк, 14–15 травня 2014 р. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Т. 3. С. 359–362.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ «ПРИМИРЕННЯ»	24
1.1. Примирення як об’єкт загальнонаукових та лінгвістичних досліджень...	24
1.2. Структурні характеристики стандартної комунікативної ситуації	26
1.3. Сутність та особливості комунікативної ситуації «примирення»	29
1.4. Поняття стратегії і тактики в рамках лінгвістичних парадигм	34
1.5. Роль невербальних компонентів комунікації в процесі спілкування	41
1.6. Медіація як науково-соціальна категорія	49
1.7. Особливості медіації в комунікативній ситуації «примирення»	52
1.8. Методика дослідження комунікативної ситуації «примирення».....	56
Висновки до розділу 1	61
РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ІНІЦІАТОРА ПРИМИРЕННЯ	64
2.1. Тактики імплементації кооперативно-персуазивної стратегії	64
2.1.1. Тактики маніфестації власної позиції	65
2.1.2. Тактики раціональної аргументації	73
2.1.3. Тактики емоційної аргументації	78
2.2. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення	86
2.2.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення	86
2.2.2. Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення	96
2.2.3. Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення	101
2.3. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення	109

Висновки до розділу 2	123
РОЗДІЛ 3. КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА	
ОБ’ЄКТА ПРИМИРЕННЯ	127
3.1. Тактики імплементації кооперативної стратегії	127
3.1.1. Тактики експліцитної актуалізації згоди	128
3.1.2. Тактики імпліцитної актуалізації згоди	131
3.2. Тактики імплементації нейтральної стратегії	138
3.3. Тактики імплементації конфронтаційної стратегії	142
3.4. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення	151
3.4.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення	151
3.4.2. Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення	159
3.4.3. Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення	163
3.5. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення	175
Висновки до розділу 3	184
РОЗДІЛ 4. КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА МЕДІАТОРА	187
4.1. Тактики реалізації персуазивної стратегії	187
4.2. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора	197
4.2.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора	197
4.2.2. Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора	202
4.2.3. Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора	205
4.3. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора ...	213
Висновки до розділу 4	217

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	219
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	226
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	246
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	247
ДОДАТКИ	256

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КС – комунікативна ситуація

НВК – невербальний компонент комунікації

ПФР – психофізіологічна реакція

ВСТУП

Дисертаційна робота присвячена вивченню вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» в умовах англомовної усної неофіційної комунікації.

Важливим вектором сучасної гуманітарної науки є спрямованість на вивчення міжособистісної інтеракції з позицій конфліктності / неконфліктності. Зважаючи на високу конфліктогенність, притаманну розвитку людства у XXI столітті, важливість та потреба дослідження особливостей процесу зміни міжособистісної взаємодії з конфліктно-зорієнтованої на гармонійну сприймається як аксіома.

Проблема пошуку способів попередження та розв'язання конфліктів і розроблення методів їх врегулювання привертає увагу фахівців у царині конфліктології (О. Я. Анцупов, А. І. Шипілов [5], А. Т. Ішмуратов [75], В. С. Орлянський [122], М. І. Пірен [141], А. Tidwell [230] та ін.), соціології (D. Pruitt, J. Rubin [222], J. A. Schellenberg [224] та ін.), психології (Н. В. Гришина [54], Б. Й. Хасан [182] та ін.) й політології (А. О. Pechenkina [220], O. Ramsbotham, Н. Miall, T. Woodhouse [223], P. C. Stern, D. Druckman [226] та ін.).

Звернення до дослідження засобів установавання взаєморозуміння і злагоди є однією з характерних тенденцій розвитку сучасної лінгвістики та набуває все більшої актуальності. До кола об'єктів, що вивчаються, належать мовленнєві прийоми подолання конфлікту, моделі гармонізувальної поведінки комунікантів та її мовленнєві й прагматичні маркери (Г. П. Божко [27], Н. К. Войцехівська [39], Д. В. Іванова [70], М. Л. Кур'ян [100], В. С. Третьякова [173] та ін.). Проте недостатньо дослідженим на сьогодні є питання лінгвістичного аналізу комунікативної ситуації (КС) «примирення», а саме її конститuentів, стратегій і тактик, що застосовують учасники цієї ситуації, а також вербальних і невербальних засобів їх реалізації в англійській мові.

Актуальність теми дисертації визначається, по-перше, застосованим у ній антропоцентричним підходом, який уможлиблює комплексний аналіз КС «примирення» в умовах усної неофіційної комунікації, де найбільшої питомої ваги набуває не наявність об'єктивних суперечностей, а саме людський чинник; по-друге, важливістю вивчення мовленнєвої поведінки представників англійської лінгвокультури в аналізованій комунікативній ситуації, яка покликана відновити гармонію в інтерперсональних стосунках. Вчасність дослідження посилюється його відповідністю суспільно-політичним запитам сьогодення та недостатньою кількістю в сучасній мовознавчій науці робіт, присвячених вивченню особливостей процесу гармонізації міжособистісної інтеракції на матеріалі англійської мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми «Типологія та функціонування мовних одиниць фонетичної, граматичної та лексичної систем сучасних германських і романських мов: когнітивний, комунікативний та прагматичний аспекти», яку розробляє кафедра іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (тема затверджена вченою радою університету, протокол № 9 від 28 квітня 2011 року). Тему роботи затверджено вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 20 листопада 2012 року).

Метою роботи є проведення комплексного аналізу засобів вербального та невербального втілення стратегічного й тактичного потенціалу дій усіх учасників комунікативної ситуації «примирення».

Досягнення сформульованої мети зумовило розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати категорійно-поняттєву базу й методологічні засади дослідження та розробити його алгоритм;
- з'ясувати специфічні особливості комунікативної ситуації «примирення» і змоделювати її структуру;

- виокремити комунікативні стратегії, що застосовуються основними та факультативним учасниками досліджуваної ситуації;
- визначити, описати та розробити класифікацію тактик, що реалізують кожну зі стратегій;
- виявити і схарактеризувати вербальні засоби (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні), які використовують ініціатор примирення, об'єкт примирення та медіатор у процесі комунікативної взаємодії;
- виокремити та дослідити спектр невербальних засобів, якими послуговуються учасники аналізованої ситуації.

Об'єктом дослідження є висловлення, продуковані англомовними комунікантами в ситуації «примирення», а його **предметом** – застосовувані ними стратегії і тактики та вербальні й невербальні засоби їх реалізації.

Матеріалом дослідження слугували 1030 фрагментів, що репрезентують комунікативну ситуацію «примирення» в умовах усної неофіційної комунікації. Приклади дібрані з текстів англомовної художньої літератури XX – XXI століття.

Методологічною базою дослідження є антропоцентризм як один з основних парадигмальних векторів сучасної лінгвістики, що вивчає наукові об'єкти крізь призму їх значення для людини, її життєдіяльності, розвитку та вдосконалення. Для розв'язання поставлених у роботі завдань застосовано такі загальнонаукові та лінгвістичні **методи**:

- *індукції, дедукції, аналізу та синтезу* для формування теоретико-методологічної бази дослідження, систематизації, верифікації та узагальнення отриманих у ході роботи даних і формулювання висновків;
- методи *вибіркового добору та суцільної вибірки* використані під час добору джерел ілюстративного матеріалу та формування дослідницького корпусу;
- метод *контекстуального аналізу* застосовано для виокремлення комунікативної ситуації «примирення» з-поміж ситуацій спорідненого типу;
- елементи *інтент-аналізу* задіяні для встановлення комунікативних цілей

учасників ситуації «примирення»;

- *метод дискурсивного аналізу* дав змогу виокремити стратегії і тактики, якими послуговуються учасники ситуації «примирення» в процесі інтерперсональної взаємодії;

- *описовий метод* використано з метою характеристики типових вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик інтерактантів;

- методи *семантико-функціонального, функціонально-синтаксичного та лінгвостилістичного аналізу* слугували для з'ясування персуазивного й експресивного потенціалу висловлень, продукованих англомовними комунікантами в процесі гармонізації міжособистісної інтеракції.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* визначено стратегічний / тактичний потенціал дій англомовних комунікантів у ситуації «примирення» та вербальні й невербальні засоби, застосовувані ними для реалізації стратегічних і тактичних цілей, зокрема:

- виявлено специфіку цієї комунікативної ситуації, визначено її конституенти; окреслено комунікативні стратегії її учасників;

- виокремлено тактики, що реалізують стратегії кожного з комунікантів, та розроблено їх класифікацію;

- вивчено лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні вербальні засоби, задіяні в реалізації стратегічних / тактичних цілей учасників досліджуваної комунікативної ситуації;

- встановлено невербальні компоненти комунікації, скеровані на досягнення стратегічних / тактичних цілей комунікантів;

- описано медіацію як один зі способів урегулювання конфліктів, визначено її основні ознаки та форми втілення в ситуації «примирення».

Теоретична значущість роботи визначається її внеском у лінгвоконфліктологію, оскільки в ній вивчається КС «примирення», метою якої є відновлення гармонійної інтеракції. Опис і уточнення сутнісних характеристик аналізованої комунікативної ситуації та дослідження стратегій і тактик реалізації

мовленнєвої поведінки її учасників поповнять новими даними теоретичні здобутки комунікативної лінгвістики. Результати, отримані під час дослідження, сприятимуть глибшому розумінню сутності мовленнєвої взаємодії в умовах переходу від конфліктно-зорієнтованого спілкування до гармонійної міжособистісної інтеракції.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів: 1) у навчальній роботі закладів вищої освіти, зокрема у викладанні таких нормативних дисциплін, як «Комунікативна лінгвістика» (розділ «Природа, компоненти і форми комунікації»), «Теорія мовної комунікації» (розділи «Комунікативна поведінка і комунікативні ресурси», «Тактико-стратегічний та мовленнєвоактовий потенціал мовної комунікації»), «Стилістика англійської мови» (розділи «Стилістична лексикологія», «Стилістика художнього тексту»), «Загальне мовознавство» (розділи «Мова і мовлення», «Мова і суспільство», «Мова й невербальні засоби спілкування») та в процесі розроблення спецкурсів із лінгвоконфліктології, основ теорії мовленнєвого впливу та основ теорії аргументації; 2) у навчально-методичній роботі під час укладання навчальних та методичних посібників із релевантної проблематики; 3) у науково-дослідницькій роботі студентів і аспірантів.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. *Комунікативна ситуація «примирення»* – це комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений через певні причини комунікативний баланс та повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

1.1. Учасниками аналізованої комунікативної ситуації є: 1) ініціатор примирення – суб'єкт примирення; комунікант, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу з партнером зі спілкування; 2) об'єкт примирення – комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту; 3) медіатор – факультативний учасник ситуації

«примирення», метою діяльності якого є комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами з метою сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту.

1.2. У досліджуваній комунікативній ситуації медіація представлена як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень, і може набувати таких форм: 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором; 2) спланована медіація, ініційована медіатором; 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

2. З метою відновлення гармонійної інтеракції з об'єктом примирення ініціатор примирення послуговується *кооперативно-персуазивною стратегією*. Мовленнєва поведінка об'єкта примирення представлена *кооперативною, нейтральною та конфронтаційною* стратегіями. Задля сприяння відновленню комунікативного балансу між ініціатором примирення та об'єктом примирення медіатор послуговується *персуазивною стратегією*.

3. Кожна зі стратегій, застосовуваних учасниками комунікативної ситуації «примирення», представлена певним потенціалом тактик.

3.1. ***Кооперативно-персуазивна*** стратегія ініціатора примирення реалізується за допомогою тактик трьох груп: маніфестації власної позиції, раціональної аргументації й емоційної аргументації. *Тактики маніфестації власної позиції* представлені у мовленні ініціатора примирення тактикою вибачення, тактикою прохання про пробачення, тактикою експліцитного визнання своєї провини і тактикою визнання правоти об'єкта примирення. До *тактик раціональної аргументації* належать тактика пояснення причин малефективного вчинку, тактика обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактика нагадування про вже здійснену задля примирення дію і тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди. *Тактики емоційної аргументації* репрезентовані тактикою демонстрації власного емоційного стану, тактикою апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування, тактикою самоосуду, тактикою надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, тактикою жарту і тактикою посилення на авторитетні джерела.

3.2. **Кооперативна стратегія** актуалізується у мовленні об'єкта примирення тактиками двох груп. До *тактик експліцитної актуалізації згоди* належать тактика абсолютної згоди, тактика часткової згоди з додатковою семантикою сумніву і тактика часткової згоди з додатковою семантикою умови. *Тактики імпліцитної актуалізації згоди* представлені тактиками заперечення провини ініціатора примирення, визнання власної провини, зміни оцінки дії ініціатора примирення, зміщення акценту, узагальнення, демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення й пропозиції забути про конфлікт. **Нейтральну стратегію** імплементують тактика вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту і тактика зміни теми розмови. Дотримуючись **конфронтаційної стратегії**, об'єкт примирення послуговується тактиками прямої відмови, звинувачення, демонстративного ігнорування ініціатора примирення та іронії.

3.3. **Персуазивну стратегію** медіатора імплементують такі тактики: тактика демонстрації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту, тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту, тактика вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого, тактика змалювання емоційного стану винуватця конфлікту, тактика заперечення провини винуватця конфлікту, тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди, тактика пояснення причин малефективного вчинку винуватця конфлікту, тактика узагальнення і тактика представлення перспектив розвитку конфлікту.

4. У комунікативній ситуації «примирення» ефективність кожної зі стратегій і тактик безпосередньо залежить від лексико-семантичних, синтаксичних та лінгвостилістичних засобів їх реалізації.

5. Невербальні компоненти є комунікативно значущими елементами мовленнєвої поведінки кожного з учасників ситуації «примирення», слугують створенню, передаванню та сприйняттю повідомлень, а також маніфестації актуального емоційного стану мовців. Характерною рисою мовленнєвої поведінки ініціатора примирення та об'єкта примирення є об'єднання

невербальних компонентів комунікації в кластери, що сприяє посиленню впливовості невербального складника в процесі комунікативної взаємодії.

Апробацію результатів дослідження здійснено на шести міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: науковій конференції «XV Невские чтения» (Санкт-Петербург, 2013), XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» (Москва, 2014), VIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2014), VIII Міжнародній науковій конференції «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк-Світязь, 2014), IX Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи» (Чернівці, 2016), Міжнародній науковій конференції «Science without boundaries – development in 21st century-2017» (Будапешт, 2017), а також на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» (Луцьк, 2012). Крім того, основні положення дисертаційної роботи були виголошені на Фестивалях науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2017) та засіданнях кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2017).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в тринадцяти публікаціях: семи статтях у фахових виданнях України (3,64 друк. арк.), статті в зарубіжному періодичному виданні (0,51 друк. арк.), статті в нефарховому виданні України (0,51 друк. арк.) та чотирьох тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях (1,24 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій – 5,9 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація загальним обсягом 260 сторінок (основний текст становить 225 сторінок) складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (230 позицій), списку лексикографічних джерел

(12 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (203 найменування) та чотирьох додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, схарактеризовано ілюстративний матеріал, наукову новизну, теоретичну значущість та практичну цінність результатів дослідження, вказано форми їх апробації, сформульовано основні положення, винесені на захист, та подано стислий опис структури роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади вивчення комунікативної ситуації “примирення”» окреслено специфіку поняття «комунікативна ситуація “примирення”», уточнено його дефініцію та структурні характеристики; викладено науково-теоретичні засади дослідження аналізованої ситуації в умовах англомовної усної неофіційної комунікації; визначено форми втілення процесу медіації в ситуації «примирення», встановлено основні ознаки діяльності медіатора; представлено алгоритм та методику проведення дослідження.

Другий розділ «Комунікативна поведінка ініціатора примирення» присвячений комплексному вивченню мовленнєвої поведінки ініціатора примирення: виокремлено кооперативно-персуазивну стратегію як єдино можливу лінію поведінки, що сприяє відновленню гармонійної інтеракції з об'єктом примирення; виявлено та описано тактики, що її імплементують, а також їх вербальний та невербальний складники.

У **третьому розділі** «Комунікативна поведінка об'єкта примирення» досліджено тактико-стратегічний аспект мовленнєвої поведінки об'єкта примирення, встановлено причини, що об'єктивують вибір тієї чи іншої комунікативної стратегії або тактики, вивчено мовні та немовні компоненти їх реалізації.

У **четвертому розділі** «Комунікативна поведінка медіатора» описано персуазивну стратегію і тактики, якими послуговується медіатор із метою врегулювання конфлікту, та розглянуто вербальні й невербальні засоби їх

імплементатії.

У **загальних висновках** підсумовано результати дисертаційної роботи та окреслено напрямки подальших досліджень із цієї проблематики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ «ПРИМИРЕННЯ»

Розділ присвячено з'ясуванню теоретико-методологічних засад дослідження комунікативної ситуації «примирення»: схарактеризовано поняття «примирення» в рамках загальнонаукових та лінгвістичних парадигм, уточнено структурні характеристики стандартної комунікативної ситуації, встановлено специфічні особливості ситуації «примирення», змодельовано її структуру, з'ясовано роль невербальних компонентів комунікації в процесі міжособистісної взаємодії, описано медіацію як науково-соціальну категорію, вивчено її основні ознаки та форми втілення в ситуації «примирення», а також представлено методикку дослідження аналізованої комунікативної ситуації.

1.1. Примирення як об'єкт загальнонаукових та лінгвістичних досліджень

Конфлікт як багатовимірне явище у своєму розвитку проходить кілька стадій: латентна стадія, інцидент, ескалація, кульмінація та завершення. Остання з перерахованих стадій – це закінчення конфлікту з будь-яких причин. Завершальною фазою конфліктної взаємодії є здійснення фінальних вербальних і невербальних конфліктних дій із позитивними чи негативними наслідками [184, с. 7]. Негативними наслідками таких дій є руйнування інтерперсональних стосунків, позитивними – їх відновлення та вирішення проблеми, що спричинила зіткнення. Примирення – один із видів завершення конфліктної мовленнєвої взаємодії, що має позитивні наслідки, тобто призводить до гармонізації міжособистісної інтеракції [там само].

Для повного розуміння поняття «примирення» вважаємо за доцільне звернутись до розгляду дефініцій цього явища. У тлумачних словниках аналізоване поняття представлено такими визначеннями:

- *встановлення мирних стосунків між ким-небудь, відновлення злагоди* [231, с. 1130];

- *1) дія та її результат за значенням примирити, примиритися; 2) стан за значенням примиритися; 3) згода. У свою чергу, основним значенням дієслова примиритися (примирятися) є таке: «переставати сердитися один на одного; переставати ворогувати з ким-небудь, встановлювати мир»* [234, с. 670];

- *a situation in which two people, countries etc. become friendly with each other again after quarreling* [240, с. 1183];

- *a situation in which two people or groups of people become friendly again after they have argued* [237];

- *Reconciliation between two people or countries who have quarrelled is the process of their becoming friends again. A reconciliation is an instance of this* [238].

Примирення у парадигмі гуманітарних наук є «відновленням перерваних взаємовідносин між кривдником та ображеним» [150, с. 144] (тут і далі переклад наш. – Н. П.).

У лінгвістичних студіях примирення вивчається переважно як комунікативна ситуація (КС). Досліджуючи особливості завершальної фази конфлікту, О. В. Черненко визначає примирення як ситуацію, спрямовану на отримання перлокутивного ефекту гармонізації [184, с. 17], ототожнюючи це поняття з концептом «гармонія», який, у свою чергу, репрезентується як досягнення взаєморозуміння та залагодження конфлікту [там само, с. 12]. За Г. П. Божко, сутність мовленнєвих ситуацій із комунікативним завданням «примирення» полягає у переговорах, скерованих на вирішення конфлікту чи його попередження, припиненні ескалації конфліктогенів, присіканні конфлікту ще на стадії інциденту і т. д. [27, с. 37]. Н. К. Войцехівська розглядає примирення як комунікативну ситуацію, що репрезентує один зі способів кооперативного виходу з конфліктної міжособистісної взаємодії [39, с. 55]. Е. К. Коляда наголошує, що необхідними умовами для досягнення примирення є визнання та усунення причин конфлікту, а також усвідомлення комунікантами необхідності забути колишні непорозуміння [87, с. 218].

Таким чином, систематизувавши дані, отримані в результаті аналізу словникових дефініцій поняття «примирення» та його визначень, представлених у наукових розвідках, ми дійшли таких висновків:

- *примирення як загальнонаукова категорія* осмислюється як процес і результат припинення ворожнечі та відновлення дружніх стосунків і є синонімічним поняттям «відновлення миру», «відновлення злагоди», «відновлення гармонії»;

- *примирення в рамках лінгвістичних парадигм* розглядається як завершальна стадія конфліктної взаємодії, а також *комунікативна ситуація*, спрямована на гармонізацію міжособистісної інтеракції та відновлення комунікативного балансу через визнання та усунення причин конфлікту.

1.2. Структурні характеристики стандартної комунікативної ситуації

Однією з характерних особливостей процесу спілкування є його ситуативність, оскільки повне розуміння змісту комунікації можливе лише з урахуванням усієї ситуації, в якій воно відбувається. За М. М. Бахтіним, для визначення дійсного змісту чужих слів вирішальне значення мають два чинники: хто саме говорить і при яких конкретних обставинах. Важлива вся ситуація говоріння: хто був присутнім при цьому, з яким виразом, з якою мімікою говорилося, з яким відтінком інтонації [14, с. 153].

Поняття *комунікативної ситуації* в широкому сенсі трактується як фрагмент об'єктивно існуючої реальності [93, с. 336]; контекст мовлення, тобто умови, в яких реалізується висловлення [11, с. 41].

Н. І. Формановська уточнює дефініцію аналізованого лінгвістичного явища, стверджуючи, що комунікативна ситуація є складним комплексом зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені у висловленні, дискурсі. Цей комплекс, з одного боку, породжує мовлення, а з іншого, у ньому відображається [177, с. 42]. Вважаємо, що наведене визначення повністю розкриває сутність досліджуваного поняття, оскільки у ньому взяті до уваги особистісні

характеристики комунікантів, екстралінгвальні чинники та їх взаємозв'язок.

На важливості врахування екстралінгвальних чинників у дослідженні будь-якої комунікативної ситуації наголошує М. Н. Кожина. Дослідниця стверджує, що закономірності використання мови у мовленні (текстах) у ситуації конкретної реалізації мовної комунікації не тільки залежать від аналізованих чинників, а й визначаються ними [83].

Комунікативна ситуація має всі ознаки «складної, нелінійної, нерівноважної суперсистеми, яка перебуває у стані переходу від хаосу до порядку і далі до нового порядку, детермінованої зовні та внутрішньо як деструктивними чинниками, так і параметрами самоорганізації» [156, с. 567]. Параметри самоорганізації сприяють взаєморозумінню комунікантів, гармонізації їхньої свідомості, комунікативній кооперації [там само]. Основними **ознаками** комунікативної ситуації як онтологічної форми організації комунікативного процесу є: 1) замкненість; 2) цілісність; 3) системність; 4) діяльна динамічність [155, с. 39].

Комунікативна ситуація має певну **структуру**. Запропонована К. Бюлером трьохелементна модель комунікативної ситуації має такий вигляд: 1) відправник; 2) отримувач; 3) предмет розмови (тобто повідомлення) [31, с. 25]. Виокремлені параметри стали основою подальших досліджень структури КС та враховані в усіх відомих нам наукових студіях, присвячених природі аналізованого лінгвістичного явища.

У структурі комунікативної ситуації, запропонованій Р. Якобсоном, окрім адресанта, адресата і повідомлення, виділено *контекст*, який пов'язаний зі змістом повідомлення та інформацією, що передається за його допомогою; *код*, спільний для обох учасників комунікації (повністю або хоча б частково); і *контакт*, тобто фізичний канал і психологічний зв'язок між адресантом та адресатом. Саме контекст, код і контакт необхідні, щоб повідомлення могло виконувати свої функції [201, с. 197–198].

За В. Г. Гаком, структурна організація ситуації, яка породжує висловлення, представлена такими параметрами: 1) адресант; 2) адресат; 3) пресупозиція як

сукупність попередніх знань; 4) комунікативні інтенції і цілі як діяльнісні компоненти ситуації; 5) час, місце, обставини дійсності як її предметні компоненти; 6) відносини між учасниками комунікації та їхній соціальний статус як соціально-психологічні компоненти [42].

К. А. Долінін окреслив параметри комунікативної ситуації у формі запитання: *Хто саме, кому, де, коли, за яких конкретних обставин і яким конкретно способом адресує це повідомлення?* [62, с. 96]. Відповіді на це запитання є основними характеристиками ситуації спілкування. Найважливіші параметри КС – партнери зі спілкування. Учасники комунікації можуть бути відокремлені один від одного у часі та / чи просторі, адресат «може бути невизначеним, узагальненим, множинним [...] чи уявним, реально не існуючим, але психологічно, в уяві адресанта, він завжди так чи інакше присутній» [там само, с. 9].

За М. Халідеем, поняття стандартної комунікативної ситуації є основою варіативності функціонального використання мови [211, с. 32]. Тип комунікативної ситуації визначається з огляду на специфічні конфігурації соціальних параметрів, до яких належать: 1) кількість учасників комунікації; 2) комунікативні цілі адресанта й адресата; 3) безпосереднє оточення комунікантів [там само].

Структура стандартної комунікативної ситуації, запропонована В. І. Беліковим та Л. П. Крисінім, має такий вигляд: 1) адресант; 2) адресат; 3) стосунки між комунікантами і пов'язана з цим 4) тональність спілкування (офіційна / нейтральна / дружня); 5) мета; 6) засіб спілкування (мова чи її підсистема – діалект, стиль, а також невербальні засоби – жести, міміка); 7) спосіб спілкування (усний / письмовий, контактний / дистантний); 8) місце спілкування [19, с. 40].

У результаті аналізу стає зрозумілим, що усі наведені класифікації параметрів стандартної комунікативної ситуації різняться кількістю конститuentів, проте не містять принципово розбіжних поглядів на її сутність.

Таким чином, *стандартна комунікативна ситуація* – це складний комплекс

зовнішніх умов спілкування та внутрішнього стану мовців, який визначає їх комунікативну поведінку. Основними параметрами стандартної комунікативної ситуації є її учасники, їх комунікативні цілі, висловлення, обставини, за яких відбувається комунікативна взаємодія (соціально-психологічний компонент (взаємини між мовцями, їхній соціальний статус тощо) та локально-темпоральний чинник).

1.3. Сутність та особливості комунікативної ситуації «примирення»

Конфлікти охоплюють практично всі сфери людської діяльності, є їхнім невід'ємним складником, усюдисущим явищем, яке супроводжує як життя кожної людини, так і розвиток суспільства загалом. Аналіз англійської художньої прози ХХ – ХХІ століття, фрагменти з якої дібрані в якості ілюстративного матеріалу та становлять дослідницький корпус, дозволяє стверджувати, що конфлікти – поширена практика в умовах усної неофіційної комунікації. Проте в англійській лінгвокультурі конфронтація сприймається як комунікативна антинорма [180, с. 287]. З огляду на це, виникає потреба дослідження процесу, закономірностей та механізмів гармонізації міжособистісних стосунків, а необхідність вивчення сутності та особливостей мовленнєвої взаємодії в комунікативній ситуації «примирення» осмислюється як теоретично і практично значуща проблема, що потребує вирішення.

На основі аналізу усіх представлених у параграфі 1.2 підходів до розуміння сутності та структури стандартної комунікативної ситуації, а також враховуючи специфіку примирення як процесу відновлення гармонійної інтеракції, ми визначаємо *комунікативну ситуацію «примирення» як комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений через певні причини комунікативний баланс та повернутися до*

гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

У результаті дослідження ілюстративного матеріалу виокремлено такі **структурні елементи** комунікативної ситуації «примирення»:

1. Учасники комунікативної взаємодії.

2. Наявність наміру відновити гармонію в стосунках. Цей компонент виокремлює КС «примирення» з-поміж інших комунікативних ситуацій та є обов'язковим хоча б для одного з учасників комунікації (мовця, що ініціює примирення) [129, с. 124].

3. Інструмент взаємодії, який охоплює два складники – вербальні та невербальні засоби спілкування.

4. Обставини, за яких відбувається комунікативна взаємодія:

1) соціально-психологічний компонент (взаємини між мовцями, їх соціальний статус, наявність попереднього позитивного чи негативного досвіду спілкування тощо);

2) локально-темпоральний компонент.

Для здійснення подальшого аналізу комунікативної ситуації «примирення» вважаємо за потрібне окреслити комунікативні ролі її **учасників** (ініціатора примирення, об'єкта примирення та медіатора).

Ініціатор примирення – суб'єкт примирення; комунікант, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу. Ініціатором примирення може бути і кривдник (комунікант, чий малефективний учинок спричинив дисгармонізацію стосунків), і постраждалий (комунікант, що зазнав фізичної та / чи моральної шкоди внаслідок дій партнера зі спілкування, проте з певних причин намагається відновити з ним гармонійну взаємодію).

Зазначимо, що у дослідженні проаналізовані ситуації «примирення», в яких у ролі ініціатора примирення виступає кривдник, оскільки в абсолютній більшості виокремлених нами фрагментів художнього тексту представлений саме такий формат комунікативної ситуації «примирення».

На основі аналізу емпіричного матеріалу було встановлено, що основними

чинниками, які визначають специфіку діяльності ініціатора примирення в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції з постраждалим, є:

1) кооперативна налаштованість;

2) персуазивність. Уся мовленнєва діяльність ініціатора примирення спрямована на переконування партнера з комунікації пробачити малефективний учинок і не враховувати факт завданої моральної чи / та фізичної шкоди в подальших стосунках.

Детальному опису комунікативної поведінки ініціатора примирення присвячений розділ 2.

У ролі **об'єкта примирення** в проаналізованих нами КС «примирення» виступає комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту. Вектор мовленнєвої діяльності цього учасника спілкування безпосередньо залежить від бачення ним перспектив подальшого розвитку ситуації, що склалася: згода пробачити ініціатора примирення та відновити з ним гармонійні стосунки; відмова від розв'язання конфлікту; намір відкласти вирішення ситуації з певних причин.

Результати дослідження особливостей комунікативної поведінки об'єкта примирення представлені в розділі 3.

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що процес відновлення комунікативного балансу між ініціатором примирення та об'єктом примирення може відбуватися за участі **медіатора** – факультативного учасника ситуації «примирення», метою діяльності якого є комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами задля сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту.

Результати аналізу комунікативної поведінки медіатора в КС «примирення» викладені у розділі 4.

Необхідно зауважити, що терміни *суб'єкт* та *об'єкт* примирення на позначення основних учасників ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції є релевантними з точки зору дослідження примирення як одного з видів завершальної стадії конфлікту. З точки зору вербальної комунікації усі учасники

ситуації «примирення» є суб'єктами мовлення, оскільки в процесі мовленнєвої взаємодії кожен із них по черзі перебирає на себе роль мовця. Ініціальний крок при цьому належить комуніканту, що ініціює примирення (або медіаторові, за умови його участі в комунікативній ситуації «примирення»), респонсивний – іншому учаснику мовленнєвої взаємодії.

Передумовами виникнення комунікативної ситуації «примирення» є:

- 1) здійснення одним із мовців малефактивного вчинку, який завдав моральної та / чи фізичної шкоди партнеру з комунікації;
- 2) дисгармонізація стосунків між мовцем, що ініціює примирення, та мовцем, що постраждав унаслідок малефактивного вчинку;
- 3) усвідомлення ініціатором примирення своєї провини та викликані цим почуття жалю, каяття, сорому, докорів сумління чи страху.

Важливою ознакою мовленнєвої взаємодії в комунікативній ситуації «примирення» є **імпліцитність** – «універсальна категорія мови та мовлення», «явище, яке охоплює всі області мови, від фонетики до стилістики, і проявляється як на рівні слова, так і на рівні висловлення та тексту» [24, с. 302]. Лише сукупність експліцитного та імпліцитного компонентів є комунікативно завершеним (повним) висловленням [9, с. 7]. Таким чином, без імпліцитної інформації неможливе створення та розуміння загального змісту будь-якого висловлення [162, с. 8].

Дослідження ролі імпліцитного складника в процесі комунікації входить у коло наукових інтересів І. В. Арнольд [7], Ж. Р. Арустамян [9], К. А. Долініна [61], Т. С. Оганезової [121], Ф. Б. Сітдікової [162], М. Ю. Федосюк [176], В. В. Чиняєвої [189] та ін.

Імпліцитність потрактовується як «зміст (смісл), який прямо не втілений в узуальних лексичних та граматичних значеннях мовних одиниць, що утворюють висловлення, а виводиться або може бути виведений з останнього при його сприйнятті» [61, с. 43] та виникає як результат взаємодії експліцитних значень з обставинами й умовами їх реалізації [116, с. 163].

Причинами імплікування інформації в процесі спілкування є: 1) необхідність дотримуватися принципу ввічливості, який визнається обов'язковою умовою ефективної комунікації; 2) феномен «збереження обличчя» (комуніканти прагнуть зберегти свій позитивний імідж, гармонію соціальної та комунікативної взаємодії); 3) соціальний статус учасників комунікації; 4) гендерний чинник; 5) формальність / неформальність ситуації; 6) тенденція до евфемізації мовлення [121, с. 187–190].

В. В. Чиняєва доповнює цей перелік такими чинниками: 7) середовище (час, місце, оточення, в якому знаходяться комуніканти); 8) особистісні мотиви (бажання самовиразитися, виділитися серед інших за допомогою використання можливостей мови, потреба через нові форми передати суб'єктивне ставлення до оточуючого світу); 9) соціальні мотиви, які ґрунтуються на комунікативному замислі адресанта вплинути на адресата і викликати у нього відповідні замислу зміни в поведінці та внутрішньому світі [189, с. 172].

Успішність використання та декодування імпліцитної інформації залежить від психологічних особливостей учасників комунікації (здатність до аналітичного мислення, лінгвістичне чуття, дотепність тощо), ступеня знайомства інтерактантів, стосунків між ними, віку, статі, настрою, освіти, рівного чи різного соціального статусу [там само, с. 175–176].

Зважаючи на те, що імпліцитній інформації властива варіативна інтерпретація [7, с. 85], імпліцитність є важливим чинником, що впливає на процес та результат комунікативної взаємодії в ситуації «примирення» [130, с. 124]. В аналізованій комунікативній ситуації імпліцитна інформація здатна не тільки доповнювати, але й заміщувати експліцитну. Наведений далі приклад (1) демонструє повне заміщення експліцитного вираження наміру комунікантів відновити гармонійну міжособистісну інтеракцію імпліцитним. Фрагмент репрезентує розмову матері та дочки-підлітка, яка без дозволу батьків пішла на вечірку і повернулася додому дуже пізно. Така поведінка дівчинки спричинила конфлікт. Усвідомивши свою помилку, дочка намагається відновити гармонійні стосунки з матір'ю, пропонуючи пограти в настільну гру.

(1) *“Hi, Cathy,” she (Dawn – H. П.) said, coming into the lounge, where I was playing with Adrian. “Do you want a game of Scrabble?”*

And while I should have been doing other things, I recognised she was offering an “olive branch of reconciliation”.

“Yes, that sounds good. Let’s take the board into the garden; it’s such a nice day.”

She helped me carry the coffee table out on to the lawn and then she fetched two garden chairs from the shed. [...] We then spent a very enjoyable couple of hours in competitive way [306, с. 182].

У наведеній комунікативній ситуації правильне декодування дочкою та матір’ю висловлень одна одної можливе лише завдяки їхнім спільним знанням про попередній досвід спілкування. На основі цього і здійснюється виведення імпліцитного змісту висловлень обох мовців.

Таким чином, основними структурними елементами комунікативної ситуації «примирення» є: її учасники (ініціатор примирення, об’єкт примирення та медіатор), наявність хоча б у одного з учасників аналізованої ситуації наміру відновити гармонію в стосунках, інструмент взаємодії (вербальні та невербальні засоби спілкування) та обставини, за яких відбувається спілкування (соціально психологічний та локально-темпоральний компоненти).

Характерною ознакою процесу комунікативної взаємодії в ситуації «примирення» є імпліцитність. Імпліцитно виражена інформація декодується реципієнтом з опорою на обставини й умови комунікації і в досліджуваній ситуації може доповнювати або повністю заміщувати експліцитну, впливаючи на результат мовленнєвої взаємодії партнерів зі спілкування.

1.4. Поняття стратегії і тактики в рамках лінгвістичних парадигм

Одним з основних складників життєдіяльності людини є мовленнєва діяльність. Будь-яка мовленнєва діяльність є стратегічною, тому саме стратегічність – головна ознака комунікації [215, с. 288]. З огляду на це, аналіз

стратегій і тактик, яких дотримуються комуніканти в процесі взаємодії один з одним, вважаємо ефективним способом дослідження міжособистісної інтеракції загалом і в комунікативній ситуації «примирення» зокрема.

Термін «стратегія» запозичений з військової науки й означає *«мистецтво підготовки і ведення війни та великих воєнних операцій»* [231, с. 1399]. Стратегія без віднесення до певної сфери діяльності розглядається як *«спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь»* [там само].

Аналіз наукових розвідок, присвячених дослідженню функціонування стратегій, дає змогу зробити висновок про те, що вивчення особливостей цього лінгвістичного явища займає в сучасній лінгвістиці чільне місце. За влучним визначенням А. Д. Белової, на даному етапі розвитку мовознавчої науки стратегії переживають «масштабну лінгвістичну атаку» [20, с. 12].

У мовознавчих студіях термін «стратегія» представлений різними номінаціями, яким, проте, притаманне здебільшого тотожне значення: *дискурсивна стратегія* (Л. Р. Безугла, І. О. Романченко [18], І. Є. Фролова [178–181] та ін.); *комунікативна стратегія* (А. Д. Белова [20], І. І. Гулакова [55], О. С. Іссерс [74], Т. Є. Янко [202] та ін.); *стратегія спілкування* (Г. П. Божко [27] та ін.); *мовленнєва стратегія* (В. С. Анохіна [4], Ю. В. Вознесенська [40], В. О. Мулькєєва [111], В. С. Третьякова [173] та ін.); *стратегія мовленнєвої поведінки* (О. Н. Паршина [127] та ін.).

У сучасній лінгвістичній науці існують різні дефініції поняття «стратегія». Дослідники формулюють визначення цього терміну, спираючись на методологічні підвалини, в межах яких працюють. У межах **дискурсивного підходу** стратегія розглядається як феномен, що належить свідомості людини, втілюється у мовленні та конструює комунікативний процес [178, с. 207]; комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, та мовна об'єктивація цього наміру, що надає йому інтерактивного статусу у разі осмислення вербалізованого наміру усіма суб'єктами [180, с. 66]. У **прагмалінгвістиці** поняття «стратегія» трактується як загальний план ведення діалогу, комплекс мовленнєвих дій,

спрямованих на досягнення комунікативних завдань, до складу якого входить планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов спілкування та особистостей учасників комунікації, а також реалізація цього плану [74, с. 100]. Стратегія є надзавданням адресанта, яке спрямоване на досягнення комунікативної або практичної мети і розраховане на певний перлокутивний ефект [144, с. 278]. **Когнітивістика** визначає стратегію як властивість когнітивного плану спілкування, що є втіленням загальної організації певної послідовності дій, до складу якої входять мета або цілі взаємодії [58, с. 124]. Стратегія осмислюється як план комплексного мовленнєвого впливу, спрямованого на зміну моделі світу партнера з комунікації [59]. **Комунікативна лінгвістика** оперує визначенням, запропонованим Ф. С. Бацевичем, погляди якого на природу аналізованого явища ми поділяємо: стратегія – це оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і їх гнучкої видозміни в конкретній ситуації [16, с. 118].

Об'єктиватором стратегічного задуму й носієм стратегічного смислу, що конструюється суб'єктами взаємодії, мінімальною одиницею реалізації стратегії ми, услід за І. Є. Фроловою, вважаємо *висловлення* [180, с. 153–154].

Вибір стратегії регулюється двома основними **принципами**, до яких належать ефективність у певній комунікативній ситуації і досягнення максимального перлокутивного ефекту за допомогою мінімуму зусиль [91, с. 56], та залежить від віку комунікантів, їхньої статі, соціальних ролей та національно-культурної належності [147].

В. С. Орлянський пропонує дещо розширений перелік чинників, якими об'єктивується вибір певної стратегії у конфлікті: 1) історія конфлікту: ступінь інтенсивності конфлікту, рівень його розвитку, темпоральні та локальні характеристики, можливі наслідки подальшого розгортання конфлікту; 2) співвідношення соціальних ролей партнерів зі спілкування: рід занять, рівний чи різний соціальний статус, вік, освіта; 3) особисті якості комунікантів: темперамент, характер, моральні цінності, настрої, емоції [122, с. 83–86].

Основним чинником, що детермінує вибір мовцем стратегії у певній комунікативній ситуації, є **мета**, якої він прагне досягти в процесі комунікативної взаємодії з партнером зі спілкування. Саме мета обумовлює стратегію мовленнєвого спілкування [148, с. 213]. Співвіднесеність комунікативної мети та вибору стратегії і тактик, що її імплементують, може бути представлена у вигляді ієрархічної моделі:

Рис. 1.4. Співвіднесеність комунікативної мети та стратегій і тактик, що їх імплементують.

До основних **ознак** поняття «стратегія» належать: 1) спрямованість на зміну поведінки партнера з комунікації, його ментального, емоційного чи психічного стану; 2) динамічність; 3) гнучкість; 4) складна структура; 5) варіативність [196, с. 47–48]. Ми поділяємо думку І. Ю. Шкіцької, яка визначає спрямованість на зміну поведінки співрозмовника як головну ознаку стратегії, оскільки мовленнєва діяльність, як і будь-який інший вид людської діяльності, завжди визначається наміром досягнення певної мети [там само].

До характерних ознак поняття «стратегія» належать також її соціально-інтеракційна природа, розумово-мовленнєва сутність, наявність статичного і динамічного вимірів [180, с. 67], гіпотетичність, прогностичність, евристичність, зумовленість культурою, нормами комунікативної поведінки соціуму, етносу, а також комунікативною компетенцією мовця і його картиною світу [233, с. 608].

Структурними характеристиками стратегії є: 1) формування плану (мети); 2) встановлення контакту з партнером із комунікації; 3) виклад плану; 4) переконування співрозмовника у разі неприйняття ним плану [170, с. 71].

Т. Є. Янко наводить такий перелік конститuentів аналізованого

лінгвістичного явища: 1) вибір глобального мовленнєвого наміру, наприклад, наміру повідомити щось, констатувати факт, звернутися до партнера з комунікації з проханням тощо; 2) відбір тих семантичних компонентів та компонентів ситуації, які співвідносяться з модифікуючим комунікативним значенням; 3) визначення обсягу інформації, що відповідатиме одній темі, одній ремі і т. д.; 4) співвіднесення квантів інформації про ситуацію зі станом співрозмовника та чинником емпатії; 5) визначення порядку представлення комунікативних складників; 6) налаштування комунікативної структури повідомлення на певний комунікативний режим, стиль та жанр [202, с. 38].

Питання **типології** стратегій поки не знайшло однозначного вирішення у сучасному мовознавстві. Науковці класифікують стратегії, враховуючи різноманітні підходи до опису цього поняття.

За критерієм ступеню глобальності намірів мовця виокремлюють загальні та конкретні стратегії, оскільки стратегії можуть характеризувати конкретну розмову з конкретними цілями, або ж бути орієнтованими на досягнення більш загальних соціальних цілей [74, с. 104–109].

Особливостями утворення та розуміння дискурсу зумовлений поділ стратегій на пропозиційні, стратегії локальної когерентності (зв'язності), макростратегії, а також схематичні, продукційні, стилістичні, риторичні, невербальні та конверсаційні (розмовні) стратегії [59, с. 163–172].

Розглядаючи етнічний, соціальний, гендерний, віковий, особистісний та часовий чинники як головні критерії, що впливають на процес комунікативної взаємодії та формування стратегій і тактик, стратегії класифікують у вигляді набору опозиційних пар: універсальні – етнічно-специфічні; загальноживані – індивідуальні; загальноживані – статусно-зумовлені; загальноживані – вікові; унісекс – гендерно-марковані; вербальні – невербальні; атемпоральні – обмежені в часі; кооперативні – конфліктні; адресантно-орієнтовані – адресатно-орієнтовані; інформативні – спонукальні [20, с. 14].

За кількістю учасників стратегії поділяються на індивідуальні, групові та соціальні; за сферою реалізації – на спеціалізовані та загальні; за ефективністю

імплементації – на ефективні та неефективні [227].

За типом взаємодії між комунікантами виокремлюють дві лінії мовленнєвої поведінки – кооперативну (гармонізувальну, неконфліктну, конвенціональну) та конфронтаційну (дисгармонізувальну, некооперативну, конфліктну). Вибір тієї чи іншої стратегії здійснюється відповідно до налаштування мовця на кооперацію або ж відсутності такого налаштування [210, с. 204]. З огляду на це, стратегії поділяються на кооперативні та некооперативні [2; 40; 111]. Така типологія співвідноситься з принципами, що лежать в основі спілкування та визначають його перебіг, – принцип кооперації та принцип суперництва [67; 117].

Проте діапазон стратегій, що призначені регулювати міжособистісні стосунки, визначається типами цих стосунків: дружні / нейтральні / недружні [180, с. 8]. Існує три типи налаштованості мовця на комунікативну взаємодію зі співрозмовником: 1) налаштованість на співробітництво, контакт, кооперацію; 2) налаштованість на усунення від активної участі у зміні розвитку ситуації спілкування; 3) налаштованість на конфлікт, конфронтацію [173, с. 172]. На основі цього положення виокремлюють три основні стратегії комунікативної поведінки учасників спілкування: конфронтаційну, нейтральну та кооперативну [55; 92].

Обравши **кооперативну стратегію**, один або обидва учасники спілкування бажають спрямувати конфлікт у русло гармонізації взаємин, використовуючи різні регулятивні засоби. Використання кооперативної стратегії передбачає максимальну реалізацію власних інтересів у разі створеного конфлікту, але кооперативним, мирним шляхом [92, с. 52].

Нейтральна стратегія розглядається як «стратегія уникання» [63, с. 46]. «Уникання» ситуації виявляється у відсутності в мовця бажання активно взаємодіяти з партнером із комунікації з приводу розбіжностей, які між ними виникли, або докласти зусиль для здійснення власних комунікативних цілей та інтересів на користь цілей та інтересів партнера [55, с. 73].

Конфронтація як стратегія – тип інтерактивності адресанта й адресата в комунікативній ситуації, який відзначається неузгодженістю їхніх намірів,

результатом чого зазвичай є припинення спілкування та небажання продовжувати комунікацію [233, с. 241].

Конкретним виявом стратегії та способом її реалізації є **тактика**. Поняття «стратегія» і «тактика» пов'язані ієрархічно та співвідносяться у сучасній лінгвістиці як бінарні позиції «рід / вид», «ціле / частина», «план / його реалізація», «теорія / практика» [16, 74, 156]. Проте у динамічному комунікативному просторі може спостерігатись взаємозамінність стратегій і тактик [179, с. 156].

Тактика – це конкретний мовленнєвий хід, який відповідає загальній стратегії [177, с. 58]; одна чи декілька дій, які сприяють реалізації стратегії [79, с. 366–367]; практичний інструмент реалізації стратегічного задуму комуніканта [74, с. 111].

Уважаючи тактики доступними для вивчення одиницями, О. С. Іссерс наголошує на важливості та потребі їх дослідження, оскільки з точки зору мовленнєвого впливу стратегію можна розглядати виключно за допомогою аналізу тактик [74, с. 111]. Такої ж думки дотримується і О. Н. Паршина, зауважуючи, що аналіз стратегії можливий лише через дослідження тактик, які її реалізують [127, с. 13].

Таким чином, якщо поняття «стратегія» співвідноситься з певною глобальною метою комуніканта, яка визначає його комунікативну поведінку в процесі спілкування, то тактика є конкретним інструментом реалізації обраної стратегії на певному етапі мовленнєвої взаємодії.

Кожна тактика у вербальному вираженні є своєрідним стереотипом, який може бути реалізований достатньо великою кількістю варіативних висловлень [27, с. 41]. Набір тактик для імплементації однієї і тієї ж стратегії може варіюватися залежно від умов, в яких відбувається комунікативна взаємодія, внутрішнього стану учасників спілкування та мети, якої кожен із них прагне досягти в процесі комунікації. Одна і та ж тактика може реалізувати одну або використовуватися у рамках різних стратегій [102, 173, 233].

Характер репрезентації тактик у процесі комунікативної взаємодії може

набувати трьох основних форм:

- 1) монотактичність (уся комунікативна ситуація об'єктивується використанням однієї тактики);
- 2) кожній новій репліці комунікантів відповідає окрема нова тактика;
- 3) одна синтаксично неподільна (і не обов'язково складна) репліка може реалізувати одразу дві-три тактики [27, с. 43].

Таким чином, вибір стратегій і тактик підпорядкований меті, якої прагне досягти мовець у результаті комунікативної взаємодії з партнером зі спілкування. Процес комунікації може бути ефективним лише за умови правильного вибору стратегій і тактик, що їх імплементують. Мінімальною одиницею реалізації стратегії / тактики є висловлення.

1.5. Роль невербальних компонентів комунікації в процесі спілкування

У другій половині ХХ століття відбулися зміни у підході до вивчення процесу комунікації. Дослідження виключно вербального складника змінилось вивченням корелятивних відношень мови та інших семіотичних систем, до використання яких удаються співрозмовники в процесі комунікативної взаємодії.

Вивчення невербальних компонентів комунікації (НБК) – один з пріоритетних напрямів сучасного мовознавства. Цій проблемі присвячені роботи Ф. С. Бацевича [16], Дж. Борга [28], І. Н. Горелова [50, 51], Г. Ю. Крейдліна [94, 95], В. О. Лабунської [101], М. Неппа та Дж. Холл [120], Л. В. Солощук [164], І. І. Серякової [159, 160], О. А. Янової [203], М. Argyle [204], R. L. Birdwhistell [205], J. K. Burgoon [207] та багатьох інших.

Для лінгвістики початку ХХІ століття аксіомою є твердження про те, що для повного та достовірного аналізу будь-якої комунікативної ситуації потрібно враховувати не тільки її вербальний складник, а й, обов'язково, невербальний, оскільки «в діалозі людина бере участь уся і усім життям: очима, губами, руками, душею, духом, усім тілом, учинками» [15, с. 318].

Звернення до вивчення невербального складника комунікації – закономірне,

оскільки невербальні компоненти – природна частина нашого життя і практично неможливо не використовувати їх у процесі спілкування [215, с. 59]. Невербальний знак осмислюється як невід’ємний універсальний засіб комунікації, позаяк «усі невербальні дії, якими б малими та короткостроковими вони не були, є частиною комунікативного ходу в конкретній ситуації спілкування» [159, с. 85]. Значний інтерес до вивчення невербальних компонентів комунікації та особливостей їх функціонування в процесі комунікативної взаємодії можна пояснити тим, що процес реалізації мовцем своїх комунікативних потреб – це розгортання складної сукупності семіотичних засобів, серед яких вербальне є лише верхівкою айсберга і повинно бути доповнено аналізом інших паравербальних форм спілкування, які використовуються [165, с. 21].

У сучасному мовознавстві існує положення про те, що невербальні засоби комунікації мають певний пріоритет над вербальними, який полягає у тому, що в процесі комунікативної взаємодії реципієнт схильний більше довіряти невербально репрезентованій інформації, ніж словесним повідомленням [207]. Невербальні засоби дають адресату змогу судити про щирість адресанта та правдивість його вербально вираженого повідомлення [126, с. 546]. Особливістю мови тіла є те, що її прояви обумовлені імпульсами підсвідомості і відсутність можливості їх сфальсифікувати дає змогу довіряти цій мові більше, ніж звичному, вербальному каналу спілкування [140, с. 10]. Досліджуючи невербальну комунікацію, П. Вацлавик, Дж. Бівін та Д. Джексон дійшли висновку, що «.. легко вдавати вербально, але важко внести неправду до сфери аналогової (невербальної) комунікації» [34, с. 21].

Роль невербального компонента у процесі спілкування оцінюється настільки високо, що, обгрунтовуючи потребу дослідження НВК, О. О. Селіванова приходить до висновку, що вербальна комунікація в чистому вигляді неможлива [154, с. 91]. У мовознавчій літературі навіть існує твердження про те, що невербальні компоненти не є вбудованими у вербальну структуру, а навпаки, вербальний компонент органічно входить у невербальну сферу

комунікації як у щось первинне [26, с. 20].

Таким чином, можна стверджувати, що невербальні компоненти комунікації набули статусу лінгвістично значущого феномену, оскільки їх залучення до кола пріоритетних напрямків мовознавчих досліджень забезпечує більш усвідомлене та глибоке розуміння закономірностей комунікативної взаємодії.

Аналізоване поняття представлене у лінгвістичних студіях такими дефініціями:

- *несловесні засоби, які супроводжують мовне спілкування та беруть участь у передаванні інформації* [86, с. 6];
- *набір компонентів немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної (а саме жестово-рухової та голосової) діяльності під час комунікації та використовує поряд із вербальними засобами через набуття ними комунікативної значущості в процесі спілкування* [164, с. 14];
- *елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень* [16, с. 59].

Особливістю невербальних компонентів комунікації є те, що вони формуються раніше, ніж вербальна частина висловлення, яка накладається на попередньо виражену невербальну частину [149, с. 151]. На відміну від вербальних засобів спілкування, які головним чином передають інформацію репрезентативного характеру, НВК слугують передачі інформації оцінного характеру, яка дає можливість визначити ставлення мовця до самої інформації і / чи адресата [88, с. 76].

На позначення елементів, що мають немовну (але знакову) природу і використовуються комунікантами у процесі спілкування, ми користуємося терміном **«невербальні компоненти комунікації»**, який розуміємо як *комунікативно значимі елементи немовного характеру, що продукуються мовцем у процесі спілкування і разом із вербальними компонентами служать для створення, передавання та сприйняття повідомлень, а також маніфестації*

актуального емоційного стану мовця.

НВК полегшують процес сприйняття вербально вираженої інформації та забезпечують партнера зі спілкування знаннями про: 1) особистість мовця (темперамент, емоційний стан у цій ситуації, самооцінку, особистісні якості, соціальний статус, комунікативну компетенцію, належність до певної групи та субкультури); 2) стосунки комунікантів (соціальну й емоційну близькість чи віддаленість, характер та динаміку стосунків); 3) ставлення інтерактантів до самої ситуації (комфортність, спокій, зацікавленість чи, навпаки, бажання завершити розмову) [16, с. 61].

До основних **ознак** НВК належать:

1) **ситуативність**. НВК завжди обумовлені обставинами, за яких відбувається спілкування, вказують на емоційний стан адресанта в конкретний момент мовлення і в конкретній ситуації та, відповідно, декодуються адресатом у межах контексту спілкування;

2) **неструктурованість**. На відміну від мовлення, яке можна поділити на речення та слова, НВК є недискретними елементами, їх неможливо розкласти на окремі складники. Це вияв темпераменту людини, її емоційного стану, самооцінки;

3) **багатозначність**. Залежно від конкретної комунікативної ситуації, один НВК може актуалізувати кілька значень;

4) **поліфункціональність**. Залежно від комунікативної мети мовця, невербальні компоненти комунікації здатні виконувати в процесі комунікативної взаємодії різні функції [164, 177, 209].

Єдиної думки щодо сутності та кількості **функцій** НВК у сучасній мовознавчій науці немає. І. Н. Горелов стверджує, що невербальним компонентам комунікації притаманна здатність виконувати будь-яку з функцій мови: комунікативну (кивнути головою у відповідь на запитання); контактовстановлювальну (поскрипування стільцем, щоб розбудити партнера з комунікації); емотивну (грюкнути дверима); волюнтативну (погляд, який

експлікує наказ); апелятивну (взяти за руку) та репрезентативну (блиск в очах, що маніфестує ставлення до предмету мовлення) [50, с. 26–27].

За М. Аргайлом, функції, які НВК виконують у процесі комунікативної взаємодії, можна поділити на три групи. До *першої* групи, яка пов'язана з ситуацією спілкування, належать функція вираження міжособистісного ставлення комунікантів один до одного, функція експлікації емоційного стану мовців та функція самопрезентації співрозмовників. До складу *другої* групи входять функція доповнення чи заперечення вербально вираженої інформації, функція регуляції обміну репліками, функція підтримки зворотнього зв'язку з партнером із комунікації та функція сигналізації про уважне сприйняття співрозмовником повідомлень мовця. Визначальною рисою *третьої* групи функцій є здатність НВК до заміщення вербально вираженої інформації. Цю групу утворюють функція використання невербальних знаків у якості інших знакових систем та функція сигналізації про стан нервової системи мовця [204].

В. О. Лабунська виокремлює п'ятнадцять функцій невербальної поведінки особистості в процесі спілкування, стверджуючи, що НВК: 1) створюють образ партнера з комунікації; 2) виконують функцію випереджальної маніфестації психологічного змісту спілкування стосовно вербально вираженої інформації, тобто ставлення партнерів один до одного спочатку проявляється в позах, жестах, погляді, а вже потім у слові; 3) виступають засобом регуляції просторово-часових параметрів спілкування; 4) підтримують оптимальний рівень психологічної близькості між учасниками комунікації; 5) виступають засобом маскуваня «Я-особистості»; 6) сприяють ідентифікації партнерів зі спілкування; 7) виконують функцію соціальної стратифікації; 8) є показником статусно-рольових відносин; 9) виражають якість і зміну стосунків співрозмовників та корегують ці взаємовідносини; 10) є індикаторами актуальних психічних станів особистості; 11) виконують функцію економії мовленнєвого повідомлення; 12) виступають у ролі уточнення, зміни розуміння вербального повідомлення, посилюють емоційну насиченість висловлення; 13) виконують функцію контролю афекту, його нейтралізації або створення соціально значущого афектного

відношення; 14) виконують функцію розрядки, полегшення, регулюють процес збудження; 15) є одним із показників загальної психомоторної активності мовця (темп, амплітуда, інтенсивність, гармонійність рухів) [101, с. 33].

За основу класифікації функцій НВК, яку розробили В. Н. Куніцина, Н. В. Казаринова та В. М. Погольша, взято критерій взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації. Учені виокремлюють чотири основні функції, які невербальні компоненти виконують відносно вербальних: 1) доповнення вербального повідомлення (у тому числі його дублювання та посилення); 2) заперечення вербального повідомлення; 3) заміщення вербального повідомлення; 4) регулювання ходу розмови [99].

У мовознавчій науковій парадигмі не існує єдиної думки щодо **типології** невербальних засобів комунікації. Більшість представлених класифікацій утворені з огляду на сенсорні системи утворення та сприйняття НВК. І. Н. Горелов усі невербальні компоненти комунікації поділяє на три групи: 1) фонаційні; 2) міміко-жестові або пантомімічні; в) змішані (тобто ті, що мають ознаки першої та другої груп) [51, с. 74–75].

За К. Бове, невербальні компоненти комунікації поділяються на такі підгрупи: 1) вираз обличчя та поведінка очей; 2) жести і пози; 3) голосові характеристики; 4) дотики; 5) зовнішність; 6) використання часу та простору в момент комунікативної взаємодії [206, с. 30–31].

У класифікації І. І. Серякової невербальна система представлена семіотичним полем, яке складається з однієї ядерної зони (погляд), п'яти повноцінних зон (поза, жест, відстань, голос, усмішка), десяти інтегративних приядерних зон та однієї периферійної зони (артефакти) [160, с. 86].

На основі базових систем утворення та сприйняття немовних компонентів функціонально-динамічного характеру (зорової та акустичної) Л. В. Солошук виокремлює кінесичні, проксемічні та просодичні комунікативні компоненти. Ситуативні компоненти статичного характеру (одяг, зачіски, аксесуари), які мають потенційну можливість впливати на процес комунікації та регулювати його,

дослідниця визначає як надвербальні компоненти [164, с. 15].

У роботі ми дотримуємося класифікації НВК, яка введена в науковий обіг Ф. С. Бацевичем. Основним критерієм систематизації у цій класифікації є сенсорна система, якою сприймається той чи інший НВК. Невербальні компоненти комунікації поділяються на *акустичні*, до яких належать екстралінгвальні та просодичні НВК, *оптичні*, куди входять кінесичні, проксемічні, графемічні НВК, а також зовнішній вигляд комуніканта як невербальний знак, і *тактильно-кінестезичні*, які представлені такесичними, ольфакторними й темпоральними НВК [16, с. 60].

Аналіз існуючих типологій дає змогу стверджувати, що основне місце в парадигмі невербальних компонентів комунікації посідають *просодичні, кінесичні, такесичні* та *проксемічні* невербальні компоненти комунікації.

Одним із найважливіших **просодичних НВК** є *гучність* голосу, насамперед, динаміка зміни голосових характеристик у процесі комунікативної взаємодії. Особливості голосу впливають на сприйняття адресатом отримуваної інформації та на кваліфікацію висловлення, надаючи йому певного експресивно-стилістичного чи аксіологічного забарвлення. У діалозі голос слугує надзвичайно потужним інструментом впливу, переконування, пригнічення, позаяк «голосом можна виразити ніжність і ласку, співчуття і покірність, презирство і ненависть, у голосі можна почути іронію та глузування, радість і жалість, захват та зловтіху, захоплення і біль» [95, с. 223].

Інтонаційне забарвлення висловлення зазвичай пов'язують із емоційністю [32; 77]. Інтонація дає змогу мовцеві свідомо урізноманітнювати виражальні засоби усної мови, передавати тонкі семантичні та емоційні відтінки думки, підтекст, створює своєрідну «музику» та ритмомелодику мовлення, які є знаряддям інтелектуального, емоційного та вольового впливу на співрозмовника [157, с. 176–177].

Кінесичні НВК – виразні рухи тіла, які беруть участь у передаванні інформації в процесі комунікації [86, с. 12]. До основних кінесичних НВК належать жести та міміка.

Е. Сепір відзначив важливу роль *жестикуляції* в процесі спілкування, підкреслюючи її тісний зв'язок із механізмом породження мови. Наголошуючи на органічній взаємодії поля жестів із полем самої мови, Е. Сепір зауважує, що жестом можна багато про що повідомити. Так, стискаючи кулаки або розмахуючи руками людина демонструє своє ставлення та почуття настільки ж виразно, як і зміною інтонації [171]. Жести передають реальні емоції та наміри мовця краще, ніж його слова та вчинки [123, с. 246].

Міміка як невербальний компонент комунікації має значний комунікативний потенціал. Важливість мімічних виявів визначається тим, що без них (наприклад, втрата рухомості мімічних м'язів обличчя в результаті хвороби) комунікація ускладнюється або взагалі стає неможливою [99, с. 73].

Зауважимо, що в роботах, присвячених дослідженню кінесики, відсутня єдина типологія цих НВК. Натомість створені семіотичні та функціональні класифікації окремих кінем, що опираються на їхні формальні та змістові особливості [69, 160].

До **такесичних НВК** належать дотики у формі рукостискання, поплескування, погладжування, поцілунку. Дотикам властивий значний персуазивний потенціал. Передаючи позитивні чи негативні емоції, цей НВК допомагає переконати інших виконувати прохання, покращує вербальну взаємодію між мовцями, допомагає привернути увагу та передає прихильне ставлення до співрозмовника [118, с. 322–325]. Людина, до якої торкаються, довіряє дотику як загальному вираженню почуттів більше, ніж іншим знакам [229, с. 264]. Підтвердженням цієї тези може слугувати положення С. Джоунса і А. Ярбро, згідно з яким дотики передають правдивіші повідомлення, ніж погляди і жести [214, с. 20].

В. О. Лабунська акцентує увагу на притаманній дотику здатності маніфестувати статус співрозмовників та ступінь їх близькості: «Такесична структура невербальної поведінки [...] виконує більшою мірою, ніж інші структури невербальної поведінки особистості, у спілкуванні функцію індикатора статусно-рольових стосунків, символу ступеню близькості комунікантів» [101, с. 18].

Будь-яка міжособистісна комунікативна взаємодія завжди просторово організована. **Проксемічні НВК** позначають комунікативно значущі зміни особистого простору, якими оперує мовець для здійснення / посилення ефективності комунікативного впливу та досягнення певної комунікативної мети [36, с. 8]. У процесі спілкування проксемічні НВК можуть слугувати кардинально протилежним цілям: з одного боку, вони є «засобом творення ефективних умов для реалізації стратегій позитивно спрямованого спілкування», а з іншого – «засобом посилення домінування та реалізації конфліктно-спрямованих стратегій» [там само].

Таким чином, для повного та достовірного аналізу будь-якої комунікативної ситуації потрібно враховувати не тільки її вербальний складник, а й, обов'язково, невербальний. Невербальні компоненти комунікації є комунікативно значущими елементами немовного характеру, які продукуються мовцем у процесі комунікації і разом із вербальними компонентами слугують створенню, передаванню та сприйняттю повідомлень, а також маніфестації актуального емоційного стану мовця. До основних ознак НВК належать ситуативність, неструктурованість, багатозначність та поліфункціональність. Невербальні компоненти комунікації здатні доповнювати вербально виражені повідомлення, заперечувати або заміщати їх, а також регулювати хід розмови.

Переважна більшість представлених у лінгвістичних студіях класифікацій невербальних компонентів комунікації створені з огляду на сенсорні системи їх утворення та сприйняття. Аналіз існуючих типологій дає змогу стверджувати, що основне місце в парадигмі НВК посідають просодичні, кінесичні, такесичні та проксемічні невербальні компоненти комунікації.

1.6. Медіація як науково-соціальна категорія

Медіація як дисциплінарне поняття є предметом вітчизняних та закордонних досліджень у галузі юриспруденції та конфліктології (Х. Бесемер [23], Л. М. Карнозова [80], Л. В. Куликова, О. А. Прохорова [98],

С. М. Марков [107], J. M. Haynes, G. L. Haynes, L. S. Fong [212], Ch. W. Moore [218] та ін.]. Роботи, що розглядають медіацію в рамках лінгвістичних парадигм, – поодинокі (А. Г. Чернишенко [185]).

Аналізована науково-соціальна категорія поки не стала предметом системних досліджень у вітчизняній лінгвістиці, хоча й повністю відповідає потребам сучасного мовознавства у дослідженні механізмів комунікативної взаємодії, що дають змогу перейти від конфронтації до кооперації.

Термін «медіація» походить від латинського *mediatio*, що означає «посередництво». У сучасній науці ці терміни вживаються як синоніми.

У наукових студіях існують різні дефініції явища медіації. А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов визначають це поняття як спеціальний вид діяльності, що полягає в оптимізації з участю третьої сторони процесу пошуку конфліктуючими сторонами вирішення проблеми, яке дало б змогу припинити конфлікт [5, с. 483]. С. М. Марков осмислює медіацію як неформальне, тобто недержавне, конфіденційне, рівноправне, відверте, але шанобливо-делікатне вирішення суперечок у формі діалогу-диспуту (яке, проте, не виключає емоційно-психологічні методи доведення своєї правоти), толерантне (компромісне) обговорення та врегулювання конфлікту з метою пошуку взаємовигідних інтересів для подальшого укладення мирної угоди (або примирення) [107, с. 50].

У сучасній лінгвістиці явище медіації потрактовується як «менеджмент процесу когнітивної, вербальної та емоційної трансформації суб'єктів конфліктного спілкування в рамках континууму від комунікативного дисонансу до комунікативного консенсусу» [98, с. 102].

Традиції медіації відомі в багатьох світових культурах: Древній Греції, Римі, Японії, Китаї. Практика примирення сторін з участю медіатора (посередника, третьої сторони) застосовувалась у середні віки і в Київській Русі. Медіація в сучасному розумінні цього поняття почала розвиватися у другій половині ХХ століття, насамперед, у США, а згодом набула поширення і в Європі. Цей альтернативний підхід використовується для вирішення широкого спектру конфліктів – від міжособистісних до міжнародних [там само].

Основними **принципами** медіації є: 1) добровільність (щодо участі сторін і в обранні медіатора); 2) рівноправність сторін; 3) нейтральність медіатора; 4) конфіденційність; 5) раціональність; 6) коректність; 7) ділове співробітництво; 8) уникання маніпуляцій [90, с. 226].

Медіація поділяється на **офіційну** (формальну, інституціональну) та **неофіційну** (неформальну, побутову) [5; 80]. *Офіційна медіація* передбачає наявність у посередника нормативного статусу. Офіційними медіаторами можуть бути міждержавні організації, окремі держави, державні правові інститути, представники правоохоронних органів, громадські організації тощо. Характерною ознакою *неофіційної медіації* є відсутність у медіатора нормативного статусу, але учасники конфлікту визнають неформальний авторитет посередника у розв'язанні конфлікту. В якості неофіційних медіаторів можуть виступати представники релігійних організацій, відомі особи, професійні психологи, неформальні лідери соціальних груп різного рівня, старші за віком родичі (батьки, бабуся, дідусь і т. д.), друзі, сусіди, просто свідки конфлікту [5, с. 484].

Обидва типи медіаторів повинні володіти визначеними комунікативними **вміннями**: 1) встановлювати контакт; 2) ставити запитання; 3) слухати і чути; 4) розпізнавати невербальні знаки; 5) відчувати емоційний стан іншого учасника / учасників комунікації; 6) висловлювати власні думки і почуття [80, с. 129].

До основних чинників, які впливають на **ефективність** діяльності посередника, відносять:

1. Готовність учасників конфлікту врахувати думку медіатора та прийняти пропонуване ним рішення.

2. Особливості та характер діяльності медіатора в процесі гармонізації міжособистісної інтеракції учасників конфлікту:

- 1) ступінь зацікавленості медіатора в успішному розв'язанні конфлікту;
- 2) знання ситуації, обстановки, особливостей конфлікту;
- 3) вміння бути переконливим.

3. Знання історії розвитку конфлікту:

- 1) ступінь інтенсивності конфлікту;

2) тривалість конфлікту. На думку переважної більшості авторів розвідок із конфліктології, затяжні конфлікти піддаються врегулюванню набагато важче, ніж швидкоплинні.

4. Характер взаємин між комунікантами, які потребують допомоги в розв'язанні конфлікту. Чим складніші та напруженіші стосунки, тим менш ефективною є медіація.

5. Психологічний клімат, в якому відбувається комунікація.

6. Наполегливість дій медіатора.

7. Правильний вибір медіатором стратегій і тактик урегулювання конфлікту [5, с. 488–489].

Втручання медіатора в конфлікт можливе в трьох випадках:

1. Обидві сторони протистояння виявляють бажання залучити до розв'язання конфлікту третю сторону. Такий варіант розвитку конфліктної взаємодії вважається найуспішнішим, оскільки обидва конфліктанти зацікавлені у вирішенні конфлікту та розуміють важливість і потребу відновлення гармонійної взаємодії один з одним.

2. Ініціатива скористатися допомогою медіатора належить одній зі сторін конфлікту.

3. Ініціатива втрутитися і сприяти вирішенню конфлікту належить третій особі, яка бере на себе функції медіатора [23, с. 16].

Зважаючи на зростання рівня конфліктності в сучасному світі, медіація як альтернативний спосіб конструктивного врегулювання конфліктів є одним із перспективних напрямків досліджень різних галузей науки.

1.7. Особливості медіації в комунікативній ситуації «примирення»

Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, в комунікативній ситуації «примирення» медіація представлена як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень. У ролі медіаторів у досліджуваній ситуації спілкування виступають особи, що користуються авторитетом в учасників

конфлікту: батьки, близькі родичі, друзі, вчителі тощо. Метою діяльності медіатора є комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами з метою конструктивного врегулювання конфлікту.

Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що в КС «примирення» діяльність медіатора може набуває таких форм:

- 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором;
- 2) спланована медіація, ініційована медіатором;
- 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

При **спонтанній медіації, ініційованій медіатором**, посередник є свідком конфлікту і з певних причин приймає рішення втрутитися в конфлікт із метою його конструктивного врегулювання.

(2) *“Can you two stop fighting and concentrate on helping Payton?” Ethan asked.*

Adriano and Patrick let their fighting stances slowly fade.

“All right, shake on it.” Jake took a step back. “We need to work together on this.”

Adriano offered an apology [439, с. 237].

Потрібно зауважити, що характерною ознакою спонтанної медіації, ініційованої медіатором, є комунікативна взаємодія посередника з обома учасниками конфліктної взаємодії.

При **спланованій медіації, ініційованій медіатором**, як і при спонтанній медіації, рішення втрутитись у конфлікт задля допомоги в його оптимізації належить третій стороні. Проте у цьому випадку спілкування відбувається в одному з двох форматів: «медіатор – винуватець конфлікту» або «медіатор – постраждалий». У першому випадку метою посередника є переконати винуватця конфлікту в необхідності попросити пробачення у постраждалого (приклад 3).

(3) *The next evening, while Marilla was off in a far pasture leading back the cows, Matthew came by Anne’s room to see if he could encourage her to apologize. “Well, now? Anne, don’t you think you’d better do it and have it over with? [...] Do it right off, I say, and have it over.”*

“I suppose I could apologize to oblige you,” said Anne. “It would be true enough

to say I'm sorry, because I am sorry now. I wasn't a bit sorry last night. But this morning I wasn't in a temper any more. I felt so ashamed of myself. But I just couldn't think of going and telling Mrs. Lynde so. [...] But still - if you really want me too...

"Well now, of course I do" [374, с. 42].

Метою діяльності медіатора при перебігу комунікативної взаємодії в форматі «медіатор – постраждалий» є його намагання переконати постраждалого пробачити кривдника та повернутись до гармонійної моделі спілкування (приклад 4).

(4) *"What are you going to do to your sister?"*

"I don't know," she said, though her mother could tell this was something she'd been thinking about. "We'll see."

"Oh, Rachel: she told you some stories – that's all. And they were terrible. I'm not defending her, because she was awful. But she was just a girl, and she'd changed – changed so much – and, in the end, what is she really guilty of?" [434, с. 268].

Аналіз емпіричного матеріалу доводить, що спланована медіація, ініційована медіатором, відбувається здебільшого у форматі «медіатор – постраждалий».

При **спланованій медіації, ініційованій винуватцем конфлікту**, медіатор приймає рішення втрутитись у відносини сторін із метою оптимізації їх комунікативної взаємодії, керуючись проханням винуватця конфлікту. Представлений нижче приклад демонструє розмову жінки, що підозрює чоловіка в подружній зраді, та її родича, який в аналізованій КС займає позицію медіатора.

(5) *"Well, he does love you. Unfortunately, love doesn't always go hand in hand with common sense. [...] He came to talk to me yesterday. [...] He asked for help with you. He was completely distraught, Tessa. [...]"*

"What did he say? [...]"

"That he loves you. That he wants me to help him persuade you to give him another chance. I wanted you to know; I don't want to keep things from you."

"I... well... I don't know what to say. I can't believe he came to you. To anyone, really."

"As much as I hate to admit it, he isn't the same Hardin Scott that he was when I

first met him. [...] I don't know if I think you should forgive him, but if there's one thing I'm certain of, it's that he does love you. [...] He didn't sleep with her. [...] He just said that to hurt you. I know that's not much better, but you two are both known to fight fire with fire” [429, с. 116–117].

У наведеному уривку медіатор є «запасним мостом комунікації» [23, с. 44]. За допомогою такого типу комунікативної взаємодії стає можливим відновлення перерваного спілкування між сторонами конфлікту, що дає їм змогу гармонізувати взаємини один з одним у майбутньому.

На основі аналізу ілюстративного матеріалу було встановлено, що **основними ознаками** комунікативної поведінки медіатора в КС «примирення» є:

1. **Емпатія** як здатність людини розпізнати почуття і психологічний стан іншого, співпереживати [231, с. 349], поставити себе на місце іншого, проявити зацікавленість до його проблем [85, с. 12]. Саме емпатія – один з основних мотивів, що змушують медіатора втрутитись у конфлікт з метою його конструктивного врегулювання. Розуміючи причину пригніченого емоційного стану одного чи обох учасників конфліктної взаємодії та усвідомлюючи руйнівний вплив негативних почуттів, спричинених конфліктом, медіатор не може залишатись осторонь.

(6) *“Couldn't you forgive her this once, Aunt Susan? Won't you try her just once more?” she begged. “She feels so bad” [445, с. 705].*

2. **Суб'єктивність** медіатора проявляється у формі його приязного, доброзичливого ставлення до одного чи обох конфліктантів. У КС «примирення» медіатор завжди особисто зацікавлений в успішному вирішенні конфлікту, оскільки перебуває в близьких родинних чи дружніх зв'язках з одним чи обома учасниками конфлікту. На відміну від офіційної медіації, для якої дотримання принципу нейтральності є обов'язковим, медіатор в аналізованій комунікативній ситуації може відкрито виявляти підтримку одного з учасників конфлікту.

(7) *“[...] He wants to make amends with you. Why won't you forgive him?”*

Violet stood up from the bed. “Are you defending him?” she accused.

“If that’s how you want to see it, then yes. But surely you understand that what he did was the right thing to do, do you not?” [440, с. 92].

3. **Дидактична спрямованість** значної частини спонукально-орієнтованих висловлень медіатора з огляду на їх морально-етичне підґрунтя.

(8) *“Why do you need revenge so much? [...] Can’t you forgive and forget? If there’s one chance we poor people have of reaching godliness, it’s in learning to forgive and forget”* [246, с.92–93].

4. Представлення пропозиції прийняти рішення про гармонізацію стосунків між конфліктантами як **єдино можливої і вигідної, насамперед, постраждалому**. Таке рішення, за переконанням медіатора, дає змогу позбутись тягаря образи та відновити душевну рівновагу.

(9) *“Forgiveness is a choice, but one that will free you. For your sake, you must forgive him and for the sake of our Father in heaven. God will not forgive those who don’t forgive others. When you forgive, Mary, you release the bitterness and anger that drove you to do many of the destructive things you have done in your life”* [284, с. 300].

Отже, медіація в КС «примирення» може набувати форми спонтанної або спланованої діяльності та здійснюється з метою оптимізації процесу пошуку шляхів вирішення проблеми задля припинення конфлікту та сприяння його конструктивному вирішенню. Комунікативна поведінка медіатора відзначається проявом емпатії до одного чи обох конфліктантів, суб’єктивністю та дидактичною спрямованістю спонукання до примирення, що позиціонується як єдино правильний і можливий спосіб виходу з конфлікту.

1.8. Методика дослідження комунікативної ситуації «примирення»

Дослідження виконано в межах антропоцентризму як одного з основних парадигмальних векторів сучасної лінгвістики, що вивчає наукові об’єкти крізь призму їх ролі для людини. Теоретичним підґрунтям антропоцентричного підходу є ідеї В. фон Гумбольдта та Е. Бенвеніста. За переконанням В. фон

Гумбольдта, «людина стає людиною тільки через мову, в якій діють творчі першосили людини, її глибинні можливості. Мова – це єдина духовна енергія народу» [56, с. 314]. Антропоцентрична парадигма змінює фокус інтересів дослідника з об'єкта на суб'єкт пізнання. Наукові об'єкти вивчаються насамперед з огляду на їх важливість для людини, призначення в її життєдіяльності, їх функції для розвитку особистості та її вдосконалення. Точкою відліку в аналізі тих або інших явищ є людина. Вона залучається у цей аналіз, визначаючи його перспективи та кінцеві цілі [97, с. 212]. Людина, що говорить, мислить, відчуває, є головною діючою особою у світі та мові [208].

Потребу вивчення мови та мовлення в межах антропозорієнтованого підходу засвідчує позиція Т. ван Дейка: «Наша мета полягає в тому, щоб слухач зрозумів не лише те, *що* ми говоримо, а й також і *чому* ми це говоримо, тобто нам потрібно, щоб наше мовлення виконувало певну особливу функцію, а саме: ми бажаємо, щоб у результаті осмислення нашого повідомлення реципієнт спонукався або до змін свого бачення світу, або до здійснення в цьому світі змін, які потрібні нам, або ж до очікування певних подій чи дій, що відбудуться в майбутньому» [57, с. 292].

Складність та багатогранність обраного нами об'єкта дослідження зумовлює потребу проведення поетапного аналізу дібраного матеріалу та залучення низки методів, що дадуть змогу забезпечити виконання поставлених у роботі завдань та отримати достовірні результати. Розроблена методика має комплексний характер, оскільки передбачає застосування різних методів та підходів до вивчення особливостей перебігу комунікації в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції.

Підготовчий етап став базовим для вивчення сутності та особливостей комунікативної взаємодії учасників ситуації «примирення».

Перший крок цього етапу пов'язаний з аналізом наукових джерел із теми дослідження, з'ясуванням його категорійно-поняттєвої та теретико-методологічної баз, розробленням його алгоритму, а також уточненням основних лінгвістичних понять, задіяних у проведенні дослідження: «комунікативна

ситуація «примирення»», «комунікативна стратегія», «комунікативна тактика», «невербальні компоненти комунікації». З цією метою застосовано загальнонаукові діалектично взаємопов'язані методи *індукції*, *дедукції*, *аналізу* та *синтезу*, а також *метод порівняльного аналізу*, який дав змогу зробити висновки, необхідні для проведення подальшого аналізу комунікативної ситуації «примирення», та узагальнення щодо її диференційних ознак.

Другим кроком підготовчого етапу став збір ілюстративного матеріалу. Комунікативна ситуація «примирення» – одна із завершальних стадій конфліктної взаємодії, тому спілкування у цій ситуації є досить інтимним. Таке спілкування – найбільш проблемне з точки зору його фіксації [105, с. 104]. З огляду на це, по-перше, процедура отримання зразків реального спілкування є складною і, по-друге, використання таких зразків для проведення дослідження було б, на наш погляд, недоречним з етичної точки зору. Більше того, те, що дослідник одержує внаслідок запису, не можна вважати «чистим, нормальним діалогом», який був би типовим для певної комунікативної ситуації [там само], оскільки, коли учасники мовленнєвої взаємодії виступають у ролі інформантів, ступінь природності їх спілкування знижується [180, с. 142]. Тому при проведенні дослідження ми розглядаємо літературні діалоги, що репрезентують комунікативну взаємодію учасників ситуації «примирення» як аналог реального спілкування. Вважаємо такий вибір релевантним меті нашої роботи, оскільки врахування контексту художнього твору дає можливість зрозуміти мотиви, цілі комунікантів, взяти до уваги їх дії, що передували конфлікту, чинник, що став причиною виникнення конфлікту, попередній досвід спілкування інтерактантів тощо.

Для формування дослідницького корпусу дібрані автентичні твори художньої прози ХХ – ХХІ століття, які є популярними в англomовному суспільстві. Їх популярність говорить про те, що представники англomовних лінгвокультур сприймають мовлення персонажів як близьке до реального. За допомогою *методів суцільної вибірки* та *вибіркового добору* нами виокремлено та опрацьовано 1030 фрагментів із художньої прози, які кореспондують із ситуацією

«примирення». *Метод контекстуального аналізу* при доборі уривків прислужився для виділення комунікативної ситуації «примирення» з-поміж ситуацій спорідненого типу та дав змогу врахувати такі чинники, як загальний контекст комунікативної взаємодії, комунікативні цілі учасників спілкування, вербальний план взаємодії комунікантів, номінації невербальних засобів та авторські ремарки, що вказують на емоційний стан мовців, спричинений дисгармонізацією стосунків. Результатом роботи на цьому етапі стало створення картотеки текстових фрагментів, що репрезентують комунікативну взаємодію учасників ситуації «примирення».

Перший крок дослідницького етапу присвячений виокремленню та характеристиці стратегій і тактик, які репрезентують комунікативну поведінку кожного з учасників КС «примирення», створенню відповідних класифікацій та опису кожної зі стратегій і тактик. На цьому етапі задіяний *метод дискурсивного аналізу*, що використаний із метою виокремлення стратегій і тактик, якими послуговуються учасники комунікативної ситуації «примирення» в процесі інтерперсональної взаємодії. *Описовий метод* прислужився для їх аналізу та характеристики. Використання елементів *інтен-аналізу* дало змогу встановити комунікативні цілі інтерактантів та з'ясувати роль імпліцитного складника в процесі комунікативної взаємодії учасників ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції. *Метод комунікативно-функціонального аналізу* дав змогу з'ясувати комунікативну функцію висловлень, за допомогою яких реалізуються конкретні стратегії й тактики. *Метод систематизації* прислужився для створення класифікацій стратегій і тактик кожного з інтерактантів, задіяних у ситуації «примирення».

Другий крок дослідницького етапу пов'язаний із вивченням специфіки вербальної поведінки ініціатора примирення, об'єкта примирення та медіатора. На цій стадії дослідження проведений аналіз та представлена характеристика вербальних (лексико-семантичних, синтаксичних та лінгвостилістичних) засобів, якими послуговуються учасники ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції. Дослідження лексико-семантичних засобів, які використані в реалізації стратегій і

тактик кожного з інтерактантів, проведене з використанням *методів лексико-семантичного і семантико-функціонального аналізу*.

На наступному етапі дослідження проаналізовано синтаксичну структуру висловлень, що реалізують комунікативні стратегії і тактики інтерактантів у процесі відновлення комунікативного балансу. Для виконання поставлених завдань було залучено *структурно-синтактичний та функціонально-синтаксичний методи*.

Вивчення особливостей функціонування лексичних та синтаксичних лінгвостилістичних прийомів у мовленні кожного з комунікантів стало можливим завдяки *методу лінгвостилістичного аналізу*.

Третій крок дослідницького етапу присвячений аналізу ролі невербального складника у процесі міжособистісної взаємодії в комунікативній ситуації «примирення». На першій стадії цього кроку проаналізовано вербальні засоби, за допомогою яких описані невербальні компоненти, властиві комунікативній поведінці кожного з учасників ситуації «примирення», а на другій – здійснено систематизацію цих невербальних засобів. *Описовий метод* став основним методом цього етапу роботи, оскільки його застосування сприяло здійсненню інвентаризації, систематизації та інтерпретації даних про невербальну поведінку учасників КС «примирення». *Метод системно-функціонального аналізу* застосований із метою дослідження невербальних компонентів комунікації в їх автономному функціонуванні у процесі спілкування, а також їх взаємодії з вербальними компонентами.

Залучення загальнонаукових *методів систематизації, індукції, дедукції, аналізу та синтезу* дало змогу сформулювати висновки дослідження на **завершальному етапі** роботи над дисертацією.

Таким чином, застосована в дисертаційній роботі методика має комплексний характер, оскільки поєднує загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження. Залучення перерахованих вище методів обумовлене потребою ґрунтовного вивчення сутнісних характеристик комунікативної ситуації «примирення», вербальної та невербальної поведінки її учасників та

застосовуваних ними в процесі комунікативної взаємодії стратегій і тактик.

Алгоритм дослідження представлено у вигляді схематичної діаграми на рис. А.1. у додатку А.

Висновки до розділу 1

1. Примирення як *загальнонаукова* категорія осмислюється як процес та результат припинення ворожнечі й відновлення дружніх стосунків. У рамках *лінгвістичних* парадигм примирення розглядається як завершальна стадія конфліктної взаємодії; комунікативна ситуація, спрямована на гармонізацію міжособистісної інтеракції та відновлення комунікативного балансу через визнання та усунення причин конфлікту.

2. Комунікативна ситуація «примирення» – це комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений із певних причин комунікативний баланс та повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

3. Основними структурними елементами комунікативної ситуації «примирення» є її учасники, наявність хоча б у одного з комунікантів наміру відновити гармонію в стосунках, інструмент взаємодії (вербальні та невербальні засоби спілкування) та обставини, за яких відбувається комунікативна взаємодія (соціально-психологічний та локально-темпоральний компоненти).

3.1. Учасниками аналізованої комунікативної ситуації є: 1) ініціатор примирення – суб'єкт примирення; комунікант, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу; 2) об'єкт примирення – комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту; 3) медіатор – факультативний учасник ситуації «примирення», метою діяльності якого є комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами задля

сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту.

4. Важливою ознакою мовленнєвої взаємодії учасників комунікативної ситуації «примирення» є імпліцитність. Латентно виражений намір гармонізувати стосунки, продовжити конфліктну взаємодію або відкласти вирішення ситуації на певний час декодується партнером із комунікації з опорою на експліцитне значення та обставини й умови спілкування. У ситуації «примирення» імпліцитна інформація може доповнювати або повністю заміщувати експліцитну інформацію, впливаючи на перебіг та результат комунікативної взаємодії.

5. Медіація як науково-соціальна категорія є альтернативним способом врегулювання конфліктів, що полягає в оптимізації з участю третьої сторони процесу комунікативної взаємодії конфліктантів із метою пошуку загальноприйнятного рішення для відновлення їх гармонійних стосунків.

5.1. У комунікативній ситуації «примирення» медіація представлена як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень, і може набувати таких форм: 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором; 2) спланована медіація, ініційована медіатором; 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

5.2. Основними **ознаками** комунікативної діяльності медіатора в КС «примирення» є емпатія, суб'єктивність, дидактична спрямованість значної частини спонукально-орієнтованих висловлень медіатора та позиціонування пропозиції прийняти рішення про гармонізацію стосунків між конфліктантами як єдино можливої і вигідної, насамперед, постраждалому.

6. Складність та багатогранність комунікативної ситуації «примирення» як об'єкта дослідження зумовила потребу проведення поетапного аналізу дібраного матеріалу та залучення низки методів, які забезпечили виконання поставлених у роботі завдань і дали змогу отримати достовірні результати. Дослідження проводилось у три етапи із залученням загальнонаукових та лінгвістичних методів: *індукції, дедукції, аналізу, синтезу та систематизації* (для формування теоретико-методологічної бази дослідження, розроблення його алгоритму, систематизації та узагальнення даних і формулювання висновків); *вибіркового*

добору та суцільної вибірки (для добору джерел емпіричного матеріалу та формування дослідницького корпусу), *контекстуального аналізу* (для виокремлення комунікативної ситуації «примирення» з-поміж ситуацій спорідненого типу), елементів *інтеннт-аналізу* (для встановлення комунікативних цілей учасників ситуації «примирення»), *дискурсивного аналізу* (для виокремлення стратегій і тактик, якими послуговуються учасники комунікативної ситуації «примирення»), *описового методу* (для характеристики типових вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик інтрактантів), *семантико-функціонального, функціонально-синтаксичного та лінгвостилістичного аналізу* (для з'ясування персуазивного та експресивного потенціалу висловлень, продукованих англомовними комунікантами в процесі відновлення комунікативного балансу).

Основні положення розділу відображені в таких публікаціях автора: [128; 129; 130; 134].

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ІНІЦІАТОРА ПРИМИРЕННЯ

У цьому розділі згідно з розробленим алгоритмом дослідження послідовно виокремлено стратегію ініціатора примирення, з'ясовано її тактичний потенціал, досліджено вербальні (лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні) засоби та схарактеризовано невербальні компоненти комунікації, які репрезентують комунікативну поведінку ініціатора примирення.

2.1. Тактики імплементації кооперативно-персуазивної стратегії

Будь-яке спілкування є інтенціональним, тобто комунікативна лінія поведінки мовця завжди будується відповідно до мети, якої він прагне досягти в процесі спілкування. Метою комунікативної діяльності ініціатора примирення є намагання відновити дружні стосунки з об'єктом примирення через переконування того у необхідності гармонізації інтеракції. Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчує, що основними чинниками мовленнєвої поведінки ініціатора примирення є спрямованість на співробітництво з об'єктом примирення та здійснення на нього персуазивного впливу задля відновлення злагоди. З огляду на це, визначаємо комунікативну стратегію ініціатора примирення як **кооперативно-персуазивну**.

Кооперативна спрямованість мовленнєвої поведінки вирізняється налаштованістю на партнера зі спілкування. Один учасник комунікації (або обидва) бажає скерувати конфлікт у сприятливе русло, застосовуючи для цього різні регулятивні засоби [55, с. 73]. Вдаючись до використання кооперативної стратегії, комунікант / комуніканти намагаються врегулювати розбіжності на основі кооперативної взаємодії [там само, с. 86–87].

Характерною рисою комунікативної діяльності ініціатора примирення є здійснення *впливу* на свідомість об'єкта примирення з метою зміни / коригування його оцінки та ставлення до ситуації й малефактивного вчинку чи поведінки

ініціатора примирення, яка спричинила виникнення конфлікту. Вплив через переконування справедливо вважається одним із найдієвіших засобів, які сприяють ефективному міжособистісному спілкуванню [88, с. 120].

Персуазивна комунікація є ментально-мовленнєвою взаємодією комунікантів, у процесі якої адресантом здійснюється спроба впливу на ментальну сферу реципієнта з метою зміни його поведінки (спонукання до здійснення або ж відмови від здійснення певних дій) [47, с. 3]. Стратегія персуазивності потрактовується як свідоме та цілеспрямоване використання вербальних і невербальних засобів із метою переконати інших а) перейняти певні погляди та ідеї, б) погодитися з тією чи іншою думкою та в) діяти відповідним чином [168, с. 51].

У ході аналізу ілюстративного матеріалу було встановлено, що **кооперативно-персуазивна стратегія** реалізується в мовленні ініціатора примирення за допомогою тактик, які належать до однієї з трьох груп:

- 1) тактики маніфестації власної позиції;
- 2) тактики раціональної аргументації;
- 3) тактики емоційної аргументації.

Перелік тактик, що належать до кожної з груп, представлено на рис. Б.1. у додатку Б.

2.1.1. Тактики маніфестації власної позиції

Намагаючись розв'язати конфлікт та досягти відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції з об'єктом примирення, ініціатор примирення, насамперед, має на меті окреслити свою особистісну позицію в ситуації, що склалась: запевнити об'єкт примирення у щирості бажання відновити з ним злагоду в стосунках та маніфестувати готовність нести відповідальність за малефактивний учинок, що спричинив виникнення конфлікту. Таким чином, метою використання аналізованих тактик є донесення до об'єкта примирення своєї позиції – наміру припинити конфліктну взаємодію та відновити

гармонійні стосунки, а також експлікувати жаль та каяття через скоєний малефактивний учинок.

До тактик маніфестації власної позиції відносимо:

- 1) тактику вибачення;
- 2) тактику прохання про пробачення;
- 3) тактику експліцитного визнання своєї провини;
- 4) тактику визнання правоти об'єкта примирення.

1. Тактика вибачення. Найбільш дієвою комунікативною тактикою, яка сприяє раціоналізації конфлікту, є вибачення [41, с. 139]. Природу висловлень, що експлікують вибачення, А. Вержбицька описує за допомогою послідовності простих речень, які виражають мотиви та інтенції мовця:

Знаю, що я зробив щось, що було для тебе поганим.

Думаю, що ти можеш відчувати до мене щось погане з цього приводу.

Кажу: я шкодую, що я це зробив.

Кажу це, тому що хочу, щоб ти не відчував до мене нічого поганого [35, с. 105].

Сутність вибачення полягає в тому, що за допомогою виголошення в певних умовах певних слів мовець одночасно приймає на себе відповідальність за завдану адресату шкоду, висловлює співчуття з цього приводу, пропонуючи адресату прийняти це в якості компенсації, та просить його зберегти баланс у стосунках [142, с. 10].

У сучасній лінгвістиці існує поділ вибачень на *проспективні* та *ретроспективні*. Проспективне вибачення використовується як засіб попередження конфлікту, ретроспективне ж функціонує як засіб його залагодження, відновлення втраченого балансу в стосунках комунікантів [174, с. 44].

Характерною рисою вибачення у комунікативній ситуації «примирення» є його *ретроспективність*. Це пояснюється специфікою ситуації спілкування: малефактивний учинок вже здійснений, а відтак, рівновага в міжособистісній інтеракції порушена. Тому, обдумавши та переосмисливши свою поведінку, ініціатор примирення вдається до ретроспективного вибачення як спроби відновити гармонійне інтерперсональне спілкування з об'єктом примирення.

Досліджуючи вибачення в когнітивно-прагматичному аспекті, І. С. Шевченко вказує на його *гібридність*. Опираючись на розвідки в галузі психології, дослідниця пояснює цю особливість вибачення двоїстістю психологічного стану мовця: почуттям сорому та провини з одного боку і намаганням їх позбутися через спонукання адресата до пробачення з іншого [192, с. 330].

Залежно від характеру усвідомлення мовцем здійсненого ним малефактивного вчинку, Л. Н. Чинова розмежовує поняття *вибачення* і *прохання про пробачення*. Комунікативною метою використання *вибачення* є, насамперед, маніфестація почуття жалю з приводу свого вчинку. Мотив, яким керується мовець, експлікуючи *прохання про пробачення*, – це, передусім, отримання пробачення [188, с. 79].

Вважаємо такий поділ релевантним для тактик, що репрезентують мовленнєву поведінку ініціатора примирення, та цілком виправданим, оскільки для *тактики вибачення* домінуючим є номінативно-експресивний елемент: ініціатор примирення декларує свій емоційний стан, намагається передати почуття провини, жалю, каяття та сорому, які він переживає через малефактивний учинок. На тому, що маніфестація почуття жалю та каяття є основною ознакою вибачення, наголошує Н. А. Трофімова [174, с. 36]. Дослідниця поділяє думку Дж. Сьорла та Д. Вандервекена, які вбачають суть вибачення у вираженні жалю чи каяття з приводу ситуації, за виникнення якої відповідальний мовець [158].

Дослідження емпіричного матеріалу засвідчує, що в основі *тактики прохання про пробачення* лежать реквестивність та спонукальність: ініціатор примирення закликає об'єкта примирення до пробачення, оскільки саме пробачення сприймається ініціатором примирення як єдино можливий спосіб відновити не тільки комунікативний баланс зі співрозмовником, а й власну психологічну та емоційну рівновагу.

У мовленні ініціатора примирення тактика вибачення репрезентується за допомогою прикметника *sorry*, який виконує функцію предикатива в простому непоширеному реченні *I am sorry*, або ж уживається самотійно, утворюючи

еліптичне речення *Sorry*. Дієслово *apologize* в аналізованій ситуації вживається в теперішньому неозначеному часі для утворення простого повного непоширеного речення, де підметом виступає займенник першої особи однини (*I apologize*).

Тактика вибачення реалізується в мовленні ініціатора примирення за допомогою стереотипної формули *I am sorry* або ж її еліптичного відповідника *Sorry* в ситуаціях, коли провина ініціатора примирення є *незначною* з огляду на норми та цінності суспільства, членами якого є комуніканти, або ж сприймається ініціатором примирення як *несуттєва* [136, с. 306].

У наведеному нижче фрагменті чоловік приймає співрозмовницю за іншу людину. Жінка вказує на помилку і це переконує ініціатора примирення у необхідності вибачитись.

(10) “[...] *My name is Karen Garren. You have the wrong person. [...]*”

“*There was a girl in my high school who looked identical to you. I am sorry.*”

“*It’s ok. I understand*” [249, с. 133].

Як демонструє наведений приклад, провина ініціатора примирення не є значною, тому він обмежується поясненням причини, що призвела до непорозуміння, та вибаченням у формі *I am sorry*.

Якщо ж провина мовця, що ініціює примирення, *значна*, стереотипна формула вибачення поширюється лексемами, які експлікують високу інтенсивність почуття сорому, провини та каяття, що переживає ініціатор примирення в момент комунікації з об’єктом примирення. Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчує, що з цією метою вживаються лексичні одиниці *so*, *awfully*, *terribly*, *profoundly* тощо.

Наведений далі фрагмент демонструє роздуми ініціатора примирення з приводу відповідності використаної форми вибачення ступеню завданої шкоди. Жінка здійснює наїзд автомобілем на дівчинку. Дитина зазнає важких травм і у критичному стані потрапляє до лікарні. Очікуючи під дверима реанімації, жінка, чия неуважність ледве не призвела до трагедії, аналізує свою поведінку після аварії і те, у якій формі вона декларувала свій жаль та каяття у розмові з батьками дівчинки, яка через неї постраждала.

(11) *Rachel sat in one of the brown leather chairs facing the wooden doors, her eyes continually watching for Cecilia or John-Paul Fitzpatrick.*

What did you say to the parents of a child you'd hit with your car, nearly killed?

The words "I'm sorry" felt like an insult. You said "I'm sorry" when you bumped against someone's supermarket trolley. There needed to be bigger words.

I am profoundly sorry. I am filled with terrible regret. Please know that I will never forgive myself [376, с. 344].

Усвідомлюючи, наскільки великою є її провина, жінка-ініціатор примирення визнає, що форма маніфестації жалю та каяття через скоєний наїзд на дівчинку була неприпустимою та образливою, оскільки зовсім не відповідала ситуації (*The words "I'm sorry" felt like an insult. You said "I'm sorry" when you bumped against someone's supermarket trolley. There needed to be bigger words*).

Таким чином, у ситуаціях, коли завдана партнеру з комунікації шкода є значною, формула *I am sorry* потребує поширення іншими вербальними засобами, що нададуть висловленню додаткової конотації та дадуть ініціатору примирення змогу точніше експлікувати значні переживання, жаль та каяття, які він переживає через скоєний малефактивний учинок.

2. Тактика прохання про пробачення. Головним завданням мовця, що послуговується тактикою прохання про пробачення, є отримання пробачення як єдино можливого способу відновити свою душевну рівновагу, позбавитись почуття провини та повернутись до моделі гармонійного спілкування з об'єктом примирення. Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що основним засобом вербалізації аналізованої тактики є стереотипна формула *Forgive me*.

До основних чинників, що спонукають ініціатора примирення до вибору тактики прохання про пробачення, належать:

1). Сприйняття ініціатором примирення свого вчинку як такого, що завдав значної моральної та / чи фізичної шкоди об'єкту примирення. Закликаючи об'єкта примирення до відновлення гармонійної інтеракції, ініціатору примирення важливо отримати пробачення, щоб позбутись почуття провини та відновити власну внутрішню гармонію (приклад 12).

2). Нижчий соціальний статус мовця, який просить пробачення, або ж різні вікові категорії комунікантів. Формула *forgive me*, що використовується у разі скоєння незначного проступку, слугує маніфестацією глибокої поваги до партнера зі спілкування, вказує на цінність цих стосунків для ініціатора примирення (приклад 13).

(12) *“Dear mother, I was so sorry to hear about father. I hate myself for not coming back home earlier. If I had just come home a few years ago, I could have seen him. You are here alone. Mother, please forgive me,” he ended laying his head on her lap* [313, с. 21].

Чоловік відчуває провину через те, що з причини своє зайнятості не зміг востаннє побачитись із батьком (*I hate myself for not coming back home earlier*), кається у тому, що за кілька років так і знайшов часу, щоб відвідати батьків (*If I had just come home a few years ago, I could have seen him. You are here alone*) та просить пробачення у матері (*Mother, please forgive me*). Пробачення потрібне сину насамперед для того, щоб позбавитись почуття провини та відновити власну душевну рівновагу.

У фрагменті (13) представлена комунікація мовців різного віку та соціального стану.

(13) *Dreibrand coughed a little, then asked, “Why do you laugh?” [...]*

Tytido considered a moment, then decided it was safe and said truthfully, “You smoke funny.” [...]

Dreibrand frowned [...]. “What do I do wrong?” Dreibrand asked with exasperation [...].

“Forgive me, Sir. I don’t mean to be rude” [296, с. 1].

Під час обіду мовець, який у подальшому ініціюватиме примирення, зауважує, що йому видається кумедним спосіб, у який його співрозмовник палить люльку (*You smoke funny*). Старший за віком і вищий за соціальним статусом співрозмовник вимагає пояснень (*What do I do wrong?*) Ініціатор примирення розуміє свою помилку: зауваження такого типу в аналізованій комунікативній ситуації є неприпустимим, оскільки співрозмовник може розцінити його як

зневажливе ставлення до нього. Тому ініціатор примирення одразу ж просить пробачення, посилюючи іллокутивну силу висловлення етикетною формою звертання *Sir* та експлікацією відсутності будь-якого поганого наміру (*I don't mean to be rude*).

3. Застосування **тактики експліцитного визнання своєї провини** продиктоване чинником негативної оцінки ініціатором примирення скоєного ним малефактивного вчинку, що спричинив дисгармонізацію стосунків з об'єктом примирення, та потребою відкрито це визнати.

Аналізована тактика, як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, актуалізується за допомогою формул *It's (all) my fault*, *I am to blame*, *I was wrong*, *I (have) made a mistake*.

Фрагмент (14) демонструє використання ініціатором примирення тактики експліцитного визнання своєї провини задля відновлення кооперативної інтеракції з об'єктом примирення. Ситуація, що передувала КС «примирення», така: Джейк змагався з друзями у вправності метання м'яча. Не помітивши Емми, що йшла вулицею в цей час, він кинув м'яч і той влучив дівчині в обличчя. Сила удару була настільки великою, що Емма втратила свідомість. Дівчину віднесли додому. Прийшовши до тями, Емма відкрила очі і побачила Джейка. Оповідь ведеться від імені Джейн, яка є об'єктом примирення.

(14) *I reached up a hand to gingerly touch my nose. "This kills."*

"Emmy! [...] I threw it! It's all my fault!" Jake wailed, in floods of tears now. [...] Jake tried to calm down, but tears kept streaming down his cheeks and he hiccupped. He had obviously been crying hard for some time [414, с. 15].

З метою відновлення комунікативної рівноваги з Джейн (об'єктом примирення) Джейк (ініціатор примирення) вдається до використання тактики експліцитного визнання своєї провини, що втілена у двох окличних реченнях (*I threw it! It's all my fault!*). Така форма вербалізації аналізованої тактики засвідчує напружений емоційний стан мовця та інтенсивність почуття провини, яке він переживає. Щирість каяття передається за допомогою авторської ремарки, що описує психофізіологічні реакції мовця (*Jake wailed; he hiccupped*), їх

тривалість (*He had obviously been crying hard for some time*) та інтенсивність прояву (*in floods of tears; tears kept streaming down his cheeks*), а також неможливість опанувати себе (*Jake tried to calm down, but tears kept streaming down his cheeks and he hiccupped*).

4. Тактика визнання правоти об'єкта примирення. Як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, використовуючи тактику визнання правоти об'єкта примирення, ініціатор примирення досягає кількох цілей: аналізована тактика не тільки зменшує психологічну дистанцію між мовцями, допомагає змінити перебіг комунікації з конфліктної до кооперативно-спрямованої, а й вербалізує позитивне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення й експлікує його значимість та беззаперечний авторитет для ініціатора примирення.

(15) *“What is it, Jiro? What's wrong?”*

“You were right. I had to tell you. You were right, and I am sorry” [286, с. 68].

У наведеному фрагменті аналізована тактика реалізується за допомогою синтаксичної конструкції *You were right*, що в експліцитній формі вербалізує визнання ініціатором примирення правоти об'єкта примирення. Прийом подвійного повторення надає висловленню додаткової іллокутивної сили.

У представленому далі уривку аналізована тактика маніфестує визнання ініціатором примирення правоти об'єкта примирення в імпліцитній формі.

(16) *“Look, Hugh,” I was unusually snappy. “Your Caroline doesn't care about you or Tim, she just can't stand the fact that one day you might meet someone you like more than her. There. I've said what I wanted to say. Goodnight.”*

Seconds later, the reading lamp above Hugh's bed flicked on and he stared across at me. “I'm sorry, Lara. I've been so selfish. Of course you must hate Caroline after all that business down in Wales” [353, с. 226].

Використовуючи тактику визнання правоти об'єкта примирення, ініціатор примирення демонструє свою кооперативну налаштованість та мінімізує можливість розвитку комунікації в конфліктно-спрямованому руслі.

Таким чином, тактики маніфестації власної позиції, які покликані задекларувати особистісну позицію ініціатора примирення у ситуації, що

склалась, представлені тактикою вибачення, тактикою прохання про пробачення, тактикою експліцитного визнання своєї провини і тактикою визнання правоти об'єкта примирення. Вдаючись до застосування перерахованих тактик, ініціатор примирення прагне продемонструвати намір розв'язати конфлікт, що виник з його вини, та відновити гармонійні стосунки з об'єктом примирення.

2.1.2. Тактики раціональної аргументації

Процес спілкування – це завжди вплив на партнера з комунікації. Навіть якщо адресант намагається об'єктивно висловлювати свою думку, здійснюваний ним вибір виразів структурує й обумовлює уявлення реципієнта про висловлення адресанта [25, с. 90].

Переконуючий вплив є стратегічним завданням *аргументації*. Особливість аргументації як процесу полягає у створенні переконливості, в настанові на переконування адресата [21, с. 9]. У сучасній лінгвістиці аргументація як спосіб вплинути на вибір партнера з комунікації в процесі прийняття ним рішення і тим самим вплинути на зміст його діяльності [82, с. 93] поділяється на *раціональну* (логічну) аргументацію та *емоційну* (прагматичну, риторичну) аргументацію [17, 21].

Зважаючи на те, що в основі кооперативно-персуазивної стратегії, яка застосовується ініціатором примирення в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції, є намагання *переконати* об'єкт примирення у необхідності відновлення комунікативної рівноваги за допомогою здійснення впливу на його *раціональну* та *емоційну* сфери, вважаємо за доцільне виокремити *тактики раціональної аргументації* і *тактики емоційної аргументації*.

Зауважимо, що персуазивність має інтегративний характер, тобто апеляція до раціонального неможлива без опосередкованого впливу на емоції реципієнта і навпаки, тому за критерій поділу взято *домінуючу* сферу сприйняття та осмислення вербальних і невербальних повідомлень.

Тактики раціональної аргументації мають на меті переконування через активізацію раціонально-логічних механізмів обробки інформації. На основі

аналізу ілюстративного матеріалу до тактик цієї групи відносимо:

- 1) тактику пояснення причин малефективного вчинку;
- 2) тактику обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки;
- 3) тактику нагадування про вже здійснену задля примирення дію;
- 4) тактику вказівки на ненавмисність завданої шкоди.

1. Тактика пояснення причин малефективного вчинку. Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що тактика пояснення причин малефективного вчинку є ефективною у відновленні комунікативної рівноваги між співрозмовниками в ситуації розв'язання конфлікту.

Фрагмент (17) репрезентує комунікативну ситуацію, в якій ініціатор примирення послуговується аналізованою тактикою задля гармонізації міжособистісної взаємодії з об'єктом примирення.

(17) *"I am sorry for hurting you. I am sorry for introducing you to Simon Humphreys. I know he is a wicked person and I knew that it would shatter your love for your wife if you knew about him. I just wanted to hurt you because I wanted you to understand the hurt that I had felt. Even then, I knew that you would catch me and I just wanted you to know what it felt like to be betrayed. But I am sorry that I did this to you, I do not deserve your forgiveness, but I want to say sorry to you."*

"Bee, I do forgive you and I understand why you did this. I do know what it is like to be betrayed" [347, с. 175].

Комунікант, який виступає ініціатором примирення (Бі) розкаюється у навмисному вчиненні дії, що завдала моральної шкоди комуніканту-об'єкту примирення (Денні) (*I am sorry for introducing you to Simon Humphreys. I know he is a wicked person and I knew that it would shatter your love for your wife if you knew about him*). Бі пояснює причини свого вчинку намаганням завдати болю Денні (*I just wanted to hurt you*) та змусити його зрозуміти і пережити ті ж страждання, які вона пережила через зраду (*I wanted you to understand the hurt that I had felt. I just wanted you to know what it felt like to be betrayed*). Підтвердженням ефективності застосування аналізованої тактики слугує вербальна реакція об'єкта

примирення, в якій експлікується пробачення (*I do forgive you*) та розуміння ним мотивів вчинку ініціатора примирення, що став причиною конфлікту (*I understand why you did this*).

2. Тактика обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки застосовується ініціатором примирення задля інтенсифікації персуазивного впливу на співрозмовника за допомогою запевнення в тому, що малефактивний учинок не може повторитися в майбутньому, оскільки ініціатор примирення розкаюється у скоєному і тепер вважає таку поведінку неприпустимою. За допомогою обіцянки комунікант надає своєму мовленню більшої переконливості та скеровує взаємодію в бік кооперації [30, с. 15].

Досліджувана тактика може вербалізуватися в експліцитній та імпліцитній формах. *Експліцитна* обіцянка представлена у мовленні ініціатора примирення:

а) конструкціями, утвореними за схемою: займенник першої особи однини + перформативне дієслово з семою «обіцяти» (*promise, swear*) + інфінітивний зворот:

(18) *Jeff put his head in his hands and was crying. "I am so sorry. I just didn't realize that it was that bad. I promise to change. I can't lose you"* [321, с. 131].

б) складнопідрядними реченнями з реченням *I promise / I swear* у якості головного та висловленням-номінацією предмету обіцянки у функції підрядного речення:

(19) *"I love you, Doris. I may not act right, I may not do right, but I swear, I swear I'll love no one but you! Forgive me, darling"* [316, с. 33];

в) інверсованими реченнями, за допомогою яких мовець декларує обіцянку:

(20) *"We've been through a lot together, you and I. Please forgive me of my tantrums. I will reform, I promise"* [270, с. 159].

Імпліцитно виражена обіцянка спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки репрезентується у мовленні ініціатора примирення конструкціями, утвореними із займенника першої особи однини та дієслова в одній із форм майбутнього часу (зазвичай форми майбутнього неозначеного часу):

(21) *"Hardin, please forgive me. It won't happen again, I will never do anything"*

like this again” [429, с. 365].

У наведеному вище прикладі (21) немає прямої вказівки на обіцянку / клятву, проте ми можемо кваліфікувати підкреслений фрагмент як репрезентацію аналізованої тактики, оскільки ініціатор примирення демонструє намір не дозволяти собі подібної поведінки в подальшому спілкуванні. На це вказують вербальні маркери: вибір мовцем типової для обіцянки часової форми (майбутній неозначений час) (*It won't happen, I will never do*), заперечне значення обох простих речень (*It won't happen again, I will never do anything like this again*), а також використання прислівника *again*, який у поєднанні із заперечною часткою *not* та прислівником *never* надають висловленню категоричності.

3. Тактика нагадування про вже здійснену задля примирення дію використовується ініціатором примирення для того, щоб повторно вербалізувати намір та бажання повернутися до гармонійної моделі спілкування зі співрозмовником, вказавши на вже здійснений із цією метою вчинок або зміну поведінки, які розглядаються ініціатором примирення як такі, що повинні сприяти відновленню комунікативного балансу з партнером зі спілкування.

(22) “*I didn't think you'd get so upset. [...] Let's go to a restaurant for dinner. My treat.*” [...] “*Am I forgiven?*” he asked. “*After all, I have just bought you dinner.*”

“*Yes. You are forgiven [...]*” [353, с. 273].

У наведеному прикладі комунікант, який ініціює гармонізацію інтерперсональної взаємодії, повертається до розмови про примирення після здійснення дії, яка, на його думку, повинна переконати партнера з комунікації в можливості примирення (оплачена ініціатором примирення вечеря). Реакція об'єкта примирення (*Yes. You are forgiven*) дає підстави стверджувати, що в аналізованій КС застосування тактики нагадування про вже здійснену задля примирення дію є ефективним та сприяє досягненню ініціатором мети – відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції.

4. За допомогою **тактики вказівки на ненавмисність завданої шкоди** ініціатор примирення експлікує жаль через свій малефективний учинок, посиляючись на те, що він скоєний випадково, без наміру заподіяти моральну та /

або фізичну шкоду партнеру з комунікації. Вибір аналізованої тактики детермінується намаганням викликати у об'єкта примирення співчуття та розуміння, а відтак, і бажання пробачити ініціатора примирення та повернутись до гармонійної моделі спілкування.

Тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди реалізується за допомогою заперечних речень із дієсловами *mean, intend, want, plan*, які вказують на випадковість дії, що призвела до конфлікту, та відсутність наміру зашкодити об'єкту примирення.

(23) *“How could you?” she sobbed. “How could you do this to me?” [...]*

“I’m so sorry. I didn’t intend for this to keep happening; I didn’t mean for it to come to this” [354, с. 71].

Ненавмисність малефактивного вчинку може також бути виражена за допомогою прислівників *unintentionally, accidentally* та прийменникових словосполучень *by accident* і *on purpose* (уживання останнього можливе тільки в заперечних реченнях).

(24) *Her face turned bright red; she looked at Jack and replied, “I’m sorry. I did it by accident” [288, с. 10].*

Правдивість відсутності наміру зашкодити об'єкту примирення декларується за допомогою використання прислівників *really, sincerely, honestly*.

(25) *“Oops!!! Sorry Miss. Our game sort of got away from us. I really didn’t mean to shower you with sand. Here, let me help you” [436, с. 42].*

За допомогою аналізованої тактики у наведених фрагментах (23–25) ініціатор примирення маніфестує ненавмисність свого малефактивного вчинку.

Таким чином, до тактик раціональної аргументації належать тактика пояснення причин малефактивного вчинку, тактика обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактика нагадування про вже здійснену задля примирення дію і тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди. Метою застосування ініціатором примирення усіх перерахованих тактик є переконування об'єкта примирення в потребі відновити злагоду через вплив на раціонально-логічну сферу інтерпретації співрозмовником отриманої інформації.

2.1.3. Тактики емоційної аргументації

У процесі переконування використовується і логіка, і, обов'язково, – емоція, емоційний тиск [166, с. 59]. Емоціями пронизана вся життєдіяльність людини, їм належить мотивуюча роль у поведінці людини [72, с. 9]. Зовнішній світ спочатку сприймається почуттями та емоціями, які, в свою чергу, керують вербальним кодом [191, с. 9].

Емоційне пояснення та вибачення справляють на партнера з комунікації більший вплив, ніж стримані, неемоційні висловлення [70, с. 65]. Отже, очевидним є факт, що повноцінний аналіз міжособистісного спілкування загалом та дослідження його особливостей у КС «примирення» зокрема, неможливий без вивчення тактик, які апелюють до емоційно-почуттєвої сфери свідомості. На основі аналізу емпіричного матеріалу було встановлено, що у мовленні ініціатора примирення емоційна аргументація представлена такими тактиками:

- 1) тактика демонстрації власного емоційного стану;
- 2) тактика апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування;
- 3) тактика самоосуду;
- 4) тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення;
- 5) тактика жарту;
- 6) тактика посилення на авторитетні джерела.

1. Тактика демонстрації власного емоційного стану дає ініціатору примирення змогу вербалізувати почуття жалю, каяття, переживання та сорому через скоєний малефективний учинок. Мета застосування аналізованої тактики полягає не тільки в експлікації пригніченого емоційного стану, а й у намаганні викликати у співрозмовника співчуття.

(26) *Ursula was crying, “I feel so miserable. [...] I have done a dumb and terrible thing. I feel awful because I have lied to you and love and lies do not mix. [...] Can you please forgive me?” I looked into her frightened blue eyes, and when I saw her pain, I took her into my arms and kissed [250, с. 270–271].*

У наведеному фрагменті комунікант, що ініціює примирення, вдається до застосування тактики демонстрації власного емоційного стану: почуття жалю, каяття через учинок, що став причиною конфлікту (*I feel so miserable. I have done a dumb and terrible thing. I feel awful because I have lied to you and love and lies do not mix*). Бажаний перлокутивний ефект висловлень, що реалізують цю тактику, – зміна ставлення об’єкта примирення до ініціатора примирення та скоєного ним малефактивного вчинку з категоричного на поблажливе. Застосування досліджуваної тактики є в представленій КС успішним. Це засвідчує невербальна реакція мовця, що виступає в ролі об’єкта примирення (*I looked into her frightened blue eyes, and when I saw her pain, I took her into my arms and kissed*). Таким чином, обрана ініціатором примирення лінія поведінки є ефективною та допомагає спрямувати комунікацію в русло гармонізації міжособистісної взаємодії.

2. Тактика апелювання до попереднього позитивного досвіду спілкування використовується ініціатором примирення для того, щоб нагадати об’єкту примирення про успішний попередній досвід гармонійної, безконфліктної комунікативної взаємодії та почуття, що пов’язують комунікантів. Аналізована тактика допомагає нейтралізувати негативні емоції, викликані в об’єкта примирення конфліктом та малефактивним учинком ініціатора примирення, змушує комуніканта, що є об’єктом примирення, засумніватися в доцільності подальшої дисгармонізації чи розриву стосунків з партнером зі спілкування [137, с. 153].

Фрагмент (27) репрезентує розмову двох сестер-підлітків. З вини Роксі Джейн запізнюється на важливу для неї конференцію, від виступу на якій залежить навчання в престижному університеті. Намагаючись заспокоїти сестру, Роксі пояснює свою провину бажанням проводити з Джейн більше часу.

(27) “*I was sort of thinking that...*”

“*That what?*” Jane asked, still impatient.

“*Well, that it’s been years since we’ve actually spent a whole day together. You know, just you and me.*” [...]

“The point is, you were right. We haven’t spent a day together in a long time. And I’ve really missed that,” Jane said.

“I’ve missed you too,” Roxy said [443, с. 113–169].

У кульмінаційний момент суперечки ініціатор примирення нагадує комуніканту-об’єкту примирення про те, що вони давно не проводили разом багато часу (*Well, that it’s been years since we’ve actually spent a whole day together. You know, just you and me*). Завдяки застосуванню цієї тактики в свідомості об’єкта примирення актуалізується чинник попереднього безконфліктного досвіду спілкування з ініціатором примирення. Це викликає почуття ностальгії, нагадує про близькі родинні стосунки та допомагає відновити гармонійну інтеракцію.

3. Тактика самоосуду. Самоосуд є одним із видів самооцінки та характеризується тим, що особа, яка себе засуджує, критично ставиться до своїх дій, які вона вважає неправильними [187, с. 10]. Вдаючись до використання тактики самоосуду, ініціатор примирення критикує свої розумові здібності чи вчинки, експлікуючи тим самим жаль та каяття через малефективний учинок, що призвів до виникнення конфлікту. Така комунікативна поведінка ініціатора примирення дає змогу вплинути на емоції партнера зі спілкування та викликати у нього співчуття й співпереживання.

Аналізована тактика вербалізується за допомогою прикметників, що містять сему негативної оцінки розумових здібностей та / чи поведінки, що спричинила конфлікт (приклад 28), а також самооцінними висловленнями, до складу яких входять інвективи на позначення засудження малефективного вчинку (приклад 29).

(28) *She said, “Bill I thought I would never hear from you again. I just want to say how sorry I am. [...] I feel so stupid about how I treated you. Can you ever forgive me, Bill?” she asked [289, с. 49].*

(29) *“Bitty, darling, it’s me. I’m here. I’m an idiot. [...] Will you ever be able to forgive me?” I begged desperately. Her tiny arms reached out to me. [...]*

“It’s all right.” She patted me. “It’s all right John,” she whispered [409, с. 205].

У фрагменті (28) тактика самоосуду реалізована за допомогою висловлення

I feel so stupid about how I treated you, яке вербалізує почуття сорому через невідповідне ставлення до об'єкта примирення. Ініціатор примирення засуджує власну поведінку, що стала причиною порушення комунікативної рівноваги між співрозмовниками.

У прикладі (29) тактика самоосуду вербалізована ініціатором примирення за допомогою інвективи, яка експлікує негативну оцінку його розумових здібностей (*I'm an idiot*). Вербальна та невербальна реакція об'єкта примирення засвідчують, що обрана тактика сприяє зміні перебігу комунікації з конфліктної на гармонійно-спрямовану (*"It's all right." She patted me. "It's all right John," she whispered*).

4. Тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення. Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення втілюється в КС «примирення» переважно у формі *компліменту*, який за ступенем впливу є одним із найсильніших вербальних засобів [173, с. 161]. Використання компліменту продиктоване бажанням підтримати згоду в стосунках із партнером з комунікації [103, с. 50], а його основна функція в англійській лінгвокультурі полягає у створенні та підтриманні кооперативних стосунків між комунікантами [216, с. 96]. Комплімент, адресований співрозмовнику, створює атмосферу взаємної довіри, знижує напругу в спілкуванні, створює передумови для приязної, приємної кооперації [174, с. 132].

Наведений далі уривок демонструє використання компліменту з метою налагодження кооперації. Предметом розмови між Ларою та її матір'ю є майбутнє побачення дочки з нареченим. Лара повідомляє, що не має наміру готувати вишукану вечерю, а обмежиться простою стравою, інгредієнти для приготування якої придбає у супермаркеті. Це викликає обурення у матері, і, як наслідок, вона звинувачує Лару у марнотратстві. Проте правильно обрана дочкою тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, що реалізується за допомогою компліменту, дає змогу перевести спілкування зі стадії ескалації конфлікту у стадію його вирішення.

(30) (Lara): *“I’ll do roast potatoes or something. I’ll have a look round M & S tomorrow.”*

“M & S!!! M & S!!! Sheesh, Lara!!! No wonder you are nowhere nearer getting a mortgage. You are spending all your money on ready-peeled spuds.”

“I’m a busy career girl, Mum. I haven’t got time to work wonders in the kitchen like you do.”

Something had obviously flattered her. “No, I suppose you are right. And we are very proud of your career ambitions, your father and I” [353, с. 246].

З наведеної комунікативної ситуації зрозуміло, що початкова поведінка об’єкта примирення є конфліктно-спрямованою. Це засвідчує значна кількість окличних речень (*“M & S!!! M & S!!! Sheesh, Lara!!!*), вигук несхвалення та роздратування (*Sheesh*), звинувачення у неспроможності взяти іпотеку (*you are nowhere nearer getting a mortgage*) та у марнотратстві (*You are spending all your money on ready-peeled spuds*). Однак, вдало застосований комплімент щодо видатних кулінарних здібностей матері (*I haven’t got time to work wonders in the kitchen like you do*) кардинально змінює хід комунікації: лінія поведінки об’єкта примирення змінюється на кооперативно-спрямовану. Це засвідчує авторська ремарка (*Something had obviously flattered her*) та вербальна реакція матері, яка приймає рішення відновити гармонійне спілкування з дочкою, що виражена експліцитним визнанням правоти дочки (*I suppose you are right*) та вказівкою на позитивне ставлення до бачення матір’ю її професійного майбутнього (*And we are very proud of your career ambitions, your father and I*).

Аналіз функціонування компліменту в якості реалізації тактики надання позитивної оцінки якостям та діяльності об’єкта примирення дає можливість зробити висновок, що комплімент є ефективним засобом емоційної аргументації, оскільки створює сприятливу атмосферу спілкування, формує позитивне ставлення партнера з комунікації і тому сприяє відновленню втраченого балансу в стосунках між ініціатором та об’єктом примирення.

5. Тактика жарту. Жарт є засобом мовленнєвого впливу на партнера зі спілкування. Мета використання жарту – позитивний вплив на психоемоційну

сферу адресата [153, с. 44–46]. Т. М. Балихіна підкреслює особливу ефективність жарту як комунікативної тактики: хороше почуття гумору, вміння доречно пожартувати в поєднанні з невербальними елементами (наприклад, усмішкою) дають змогу досягти успіху в мовленнєвій комунікації будь-якого рівня [12, с. 146].

У комунікативній ситуації «примирення» жарт є одним із засобів деінтенсифікації конфронтації між учасниками комунікативної взаємодії та сприяє створенню позитивної тональності спілкування. Застосування ініціатором примирення тактики жарту сприяє зменшенню психологічної дистанції між співрозмовниками та робить комунікативний процес невимушеним. Однак зауважимо, що в КС «примирення» тактика жарту є доречною та ефективною лише у випадках, коли малефективний учинок, що призвів до конфлікту, не сприймається об'єктом примирення як суттєвий, а провина ініціатора примирення не є серйозною.

Важливу роль у досягненні бажаного перлокутивного ефекту від використання жарту з метою відновлення кооперативної взаємодії відіграє реакція партнера з комунікації. Так, за умови, що обом учасникам комунікації притаманне почуття гумору, а жарт достатньо вдалий, він допомагає розрядити обстановку та зняти напругу, що виникла в процесі суперечки [70, с. 113].

У фрагменті (31) хлопець просить пробачення у дівчини, з якою зустрічається, за те, що фліртував з іншою.

(31) *He came over near where we sat and went down on his knee.*

“I ask for your forgiveness, Gabriella. Please say you forgive me or I’ll stay down here and – I’ll soil my pants.” He looked so sincere, yet so ridiculous, I started to giggle and took his hand.

“Never let it be said I caused a gentleman to muss his trousers. I forgive you” [385, с. 70–71].

Комічний ефект у наведеній ситуації створюється завдяки чиннику неочікуваності. На те, що розмова повинна бути серйозною, вказує попередня ситуація спілкування (закохані сперечались) і поведінка ініціатора примирення в

момент прохання про пробачення (*went down on his knee*). Тому дівчина очікує відповідної поведінки коханого. Однак аргумент, який наводить Мануель задля відновлення гармонійних стосунків, виявляється настільки кумедним та невідповідним ситуації (*I'll soil my pants*), що це змушує дівчину розсміятись і забути про образу. Те, що тактика жарту виявилась успішною, засвідчує жартівлива манера, в якій об'єкт примирення формулює респонсивну репліку (*Never let it be said I caused a gentleman to muss his trousers*).

Тактика жарту допомагає викликати позитивну реакцію об'єкта примирення, сприяє налагодженню добрих стосунків між мовцями та поверненню до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

6. Тактика посилення на авторитетні джерела. Задля переконування об'єкта примирення в необхідності відновити втрачений баланс у стосунках ініціатор примирення може послуговуватися тактикою посилення на авторитетні джерела, якій властивий значний персуазивний потенціал, оскільки «звернення у своєму повідомленні до відомих персоналій, друзів, авторитетних джерел змушує слухачів прийняти пропоновану мовцем тезу» [104, с. 316].

Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що тактика посилення на авторитетні джерела реалізується в мовленні ініціатора примирення за допомогою цитат – прецедентних висловлень, які є засобом «... підключення тексту-джерела до авторського тексту, модифікації й змістового збагачення авторського тексту за рахунок асоціацій, пов'язаних із текстом-попередником» [84, с. 51–52].

(32) *Hartford calmed down and finished off the liquor in the glass next to his hand. “To err is human. To forgive is divine. Craig, can you find it within yourself to forgive me? I wasn't thinking straight. And I am truly and deeply sorry for what I put you and your wife through”* [346, с. 314].

Персуазивний вплив на комуніканта, що є об'єктом примирення, здійснюється за допомогою використання ініціатором примирення відомої цитати з твору «Досвід критики» англійського поета Александра Поупа *To err is human. To forgive is divine*. Використання наведеного прецедентного висловлення має на

меті викликати бажання бути поблажливішим до помилок інших і у такий спосіб спонукати до зміни поведінки та відновлення комунікативного балансу з партнером зі спілкування.

Таким чином, дослідження комунікативної поведінки ініціатора примирення показало, що для гармонізації стосунків з об'єктом примирення ініціатор примирення послуговується **кооперативно-персуазивною стратегією**, яку імплементують **тактики маніфестації власної позиції, тактики раціональної аргументації й тактики емоційної аргументації**.

Метою застосування ініціатором примирення **тактик маніфестації власної позиції** є донесення до об'єкта примирення своєї позиції – наміру припинити конфліктну взаємодію та відновити комунікативний баланс, а також маніфестувати жаль та каяття з приводу свого малефективного вчинку. До тактик цієї групи належать тактика вибачення, тактика прохання про пробачення, тактика експліцитного визнання своєї провини і тактика визнання правоти об'єкта примирення.

В основі використання **тактик раціональної аргументації** – намагання ініціатора примирення переконати об'єкт примирення у необхідності відновлення комунікативної рівноваги за допомогою наведення аргументів, що апелюють до раціонально-логічної сфери свідомості об'єкта примирення. До тактик раціональної аргументації належать тактика пояснення причин малефективного вчинку, тактика обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактика нагадування про вже здійснену задля примирення дію й тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди.

Тактики емоційної аргументації спрямовані на оптимізацію комунікативної взаємодії з об'єктом примирення за допомогою аргументації, що орієнтована насамперед на емоційну сферу його свідомості. Ця група тактик представлена тактикою демонстрації власного емоційного стану, тактикою апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування, тактикою самоосуду, тактикою надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, тактикою жарту і тактикою посилення на авторитетні джерела.

2.2. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення

Дотримання кооперативної стратегії позначається на структурі та вербальному оформленні спілкування між комунікантами [6, с. 11]. Ефективність мовленнєвого впливу значною мірою залежить від правильно обраних лексико-семантичних, синтаксичних та лінгвостилістичних вербальних засобів, які сприяють успішному досягненню комунікативних цілей у процесі міжособистісної взаємодії.

2.2.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення

Аналіз вербальної поведінки ініціатора примирення у ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції з об'єктом примирення дав змогу виокремити основні лексико-семантичні засоби, що використовуються ініціатором примирення в процесі імплементації кооперативно-персуазивної стратегії.

Лексеми з семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення» реалізують у мовленні ініціатора примирення тактики маніфестації власної позиції та представлені:

1) перформативним дієсловом *to forgive* у складі конструкції “*forgive + особовий займенник першої особи в об'єктному відмінку*” (приклад 33) та його деривативом *forgiveness*, що є семантичним ядром фрази “*to ask one's forgiveness*” (приклад 34):

(33) “*Forgive me and think kindly of me, if you can, my dear Rosy*” [278, с. 125];

(34) “*I now ask your forgiveness for the strife my angry words caused. Will you forgive me?*” [336, с. 130];

2) лексичною одиницею *pardon*, що вживається в якості дієслова у складі конструкції “*pardon + особовий займенник першої особи в об'єктному відмінку*”(приклад 35) або в якості іменника у словосполученні “*to beg one's*

pardon” (приклад (36):

(35) “*Pardon me, but we just had to come back and make sure...*” [415, с. 162];

(36) *He suddenly grimaced. “I do beg your pardon, have I been tactless?”* [298, с. 99];

3) прикметником *sorry*:

(37) “*I’m sorry it’s taken me so long to understand what you’ve been telling me for months*” [377, с. 388];

4) дієсловом *to apologize*, що є предикатом простого непоширеного речення *I apologize*:

(38) “*I apologize,*” *Max said looking at his feet, “that was rude of me”* [331, с. 85].

Як свідчать наведені приклади (33–38), використання лексем з семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення» мотивується наміром ініціатора примирення продемонструвати зайняту у процесі комунікативної взаємодії з об’єктом примирення позицію – висловити жаль стосовно скоєного малефактивного вчинку, вербалізувати бажання відновити кооперативну інтеракцію та повернутись до гармонійної моделі спілкування.

Вибір доречної форми **звертання** сприяє підвищенню ефективності спілкування, оскільки налаштовує на контакт і формує загальну тональність взаємодії [173, с. 120]. Звертання – не просто елемент мовленнєвого етикету, а й психологічний прийом управління комунікативною ситуацією [6, с. 7]: йому властиве особливе комунікативне призначення – управління поведінкою партнера зі спілкування [52, с. 90]. Звертання має також здатність надавати предмету звернення оцінно-емоційну характеристику та експресивність [233, с. 160].

Як демонструє аналіз ілюстративного матеріалу, до основних форм звертань, які використовує ініціатор примирення в процесі відновлення комунікативної рівноваги з об’єктом примирення, належать **етикетні**, **нейтральні** та **інтимізувальні** звертання. Окрім мети, якої прагне досягти ініціатор примирення, на їх вибір впливають умови, в яких відбувається спілкування, рівний чи різний соціальний та віковий статуси комунікантів, характер міжособистісних стосунків та попередній досвід спілкування інтраквантів.

Етикетні звертання репрезентовані у мовленні комуніканта, що ініціює примирення, номінаціями *Mister, Miss, Missis, Sir, Madam* тощо. Звертання цього типу переважають у комунікації малознайомих людей або людей різного соціального статусу чи віку. Основною метою їх уживання в КС «примирення» є маніфестація шанобливого ставлення до партнера зі спілкування.

(39) “*Sir, I am so sorry. I’ve ruined the program for all of us and I don’t know what came over me. Please, sir, could you forgive me?*” [315, с. 123].

Нейтральні звертання представлені у мовленні ініціатора примирення лексичними одиницями на позначення повних форм власних імен та родинних зв’язків. Власне ім’я справедливо вважається одним із засобів здійснення впливу на співрозмовника [49], оскільки воно діє на партнера з комунікації набагато ефективніше, ніж інші види звертань [151, с. 13–14]. Використовуючи такі звертання, ініціатор примирення має на меті привернути увагу до тієї частини повідомлення, яку він вважає найважливішою для досягнення своєї комунікативної мети. У ситуації гармонізації міжособистісної взаємодії це сегменти висловлень, що вербалізують вибачення чи прохання про пробачення.

(40) “*Please forgive me, Sofia. Please try to understand why I did it. I lied.*” [371, с. 469];

(41) “*Oh, do you forgive me, Mother? May I have your blessing?*” [323, с. 78].

Зазначимо, що при спілкуванні мовців, які перебувають у родинних зв’язках, у КС «примирення» часто використовуються скорочені та пестливі форми звертань (*Mom, Dad, sis* тощо). У таких випадках вони виконують не лише номінативну, а й експресивну функцію і належать до інтимізувальних звертань [139, с. 139].

(42) “*I’m so sorry,*” *Seth whispered. “Forgive me, mom... I just had to...”* [417, с. 235].

Звертання не тільки дає адресату змогу ідентифікувати себе як отримувача повідомлення; в ньому часто виражене ставлення адресанта до адресата [10, с. 355]. Звертання може бути засобом інтимізації, оскільки маніфестує доброзичливе та дружелюбне ставлення до партнера з комунікації. До **інтимізувальних звертань**, застосовуваних ініціатором примирення для

відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції з об'єктом примирення, належать:

- скорочені форми імен:

(43) “*Forgive me... do forgive me, Cat. I’m being thoroughly selfish. Of course I understand.*” She placed her blond hair upon Caterina’s lap [343, с. 96];

- нестливі звертання (*honey, baby, wifey тощо*):

(44) “*Forgive me, Sweetie, because you’ll never have to wonder again what my intentions are [...]*” [406, с. 171];

- дво- або трикомпонентні звертання, утворені за моделями «прикметник позитивної оцінки + ім'я» (45), «присвійний займенник I особи однини + ім'я» (46), «присвійний займенник I особи однини + прикметник позитивної оцінки + ім'я» (47):

(45) “*Dearest Annie. Am I entitled even to ask you to forgive me for my actions at Manderville Hall a few months ago?*” [442, с. 231];

(46) “*Lil, can you forgive me?*” Peter asked softly.

Lily, completely at a loss, asked, “For what, Peter?”

“*Ah, my Lil, you have such a big heart,*” Peter sighed. “*For being so harsh with you about missing class and here you were on a mission from God. Who am I to get in the way?*” [441, с. 204];

(47) “*Forgive me, my precious Bella, forgive me. I never wanted it to end as it did. I loved you so. Always*” [422, с. 219].

– субстантивовані форми прикметників *dear, darling*:

(48) “*I want to keep you and George from making mistakes that you’ll regret. So I always try to protect you and maybe even manage your life. I’m so sorry. Will you forgive me, my dear?*” [328, с. 288];

(49) “*Forgive me, darling, I was horrible. It was all my fault – you are not to blame in the slightest*” [262, с. 55].

Інтимізувальні звертання є не тільки засобом експлікації позитивного ставлення до співрозмовника. Вони можуть бути важливим та ефективним інструментом впливу на партнера зі спілкування, змінюючи перебіг комунікації в

напрямку, потрібному ініціатору примирення. Матеріал дослідження підтверджує думку про те, що варіанти власних імен дають змогу у службових і особистих відносинах змінювати тональність спілкування, виконуючи в процесі перебігу комунікативної взаємодії регулюючу функцію [52, с. 87]. Підтвердженням слугує наступний фрагмент, що яскраво демонструє, як звертання може вплинути на перебіг комунікації в ситуації «примирення».

(51) *“I am sorry, Lady Rose, please, I beg you, forgive me. Forgive me.[...] I am your majesty’s most humble and obedient servant. Please, forgive me of my hysterics![...] How foolish I am. Please accept my apology, Kaitlyn.”*

She remained silent, but realized that for the first time, he was calling her Kaitlyn, not Lady Rose, or Milady Rose. She wondered about his newfound familiarity and lack of proper address with her name. “Do you forgive me, Kaitlyn, my sweet Tudor rose?”

My sweet Tudor rose... my sweet Tudor rose... my sweet Tudor rose... The words resonated in her head as if a large bell were tolling the syllables. “Do you...?”

Startled, she only managed to grunt an unintelligible “Uh huh.”

“What? What say you,” the king chuckled, and took her in her arms. “Does that mean I am forgiven?”

With a weak, obligatory smile, and slight nod, she indicated that she did indeed forgive him, a gesture, which brightened his face to a glow. “Ah, very good. Now, let us have a kiss of reconciliation” [431, с. 199–200].

У наведеному уривку ім'я *Kaitlyn* виконує не тільки номінативну функцію, а насамперед емотивну, оскільки в цьому контексті є інтимізувальним звертанням. Саме вживання імені об'єкта примирення замість звичних для попереднього досвіду спілкування етикетних форм *Lady Rose* та *Milady Rose* є чинником, який змінює перебіг комунікації, спрямовуючи її в русло гармонізації стосунків. Ініціатор примирення вдається до використання ще одного звертання – *my sweet Tudor rose*, яке виражає ніжне ставлення до об'єкта примирення. На важливість цього апелятиву для об'єкта примирення вказує його триразове повторення та авторська ремарка, що експлікує почуття, викликані таким звертанням (*My sweet*

Tudor rose... my sweet Tudor rose... my sweet Tudor rose... The words resonated in her head as if a large bell were tolling the syllables).

Важливо зазначити, що для правильної інтерпретації такого роду звертань необхідною є наявність спільних фонових знань комунікантів. Оскільки обоє мовців знають, що Тюдорською трояндою називали принцесу Марію Тюдор через її надзвичайну вроду, повідомлення декодується правильно і, відповідно, досягає бажаного перлокутивного ефекту та допомагає ініціатору примирення відновити гармонію в стосунках з об'єктом примирення. Використання присвійного займенника *my* та прикметника *sweet* надає аналізованому апелятиву додаткової позитивної конотації та інтенсифікує вплив на партнера зі спілкування.

Таким чином, окрім основної функції – іменування партнера зі спілкування, – звертання є маркером емотивно-оцінного ставлення до об'єкта примирення, а також може виконувати функцію управління процесом комунікації.

Спілкування в комунікативній ситуації «примирення» не може бути емоційно нейтральним, тому характерною ознакою вербальної поведінки ініціатора примирення є використання **оцінних лексем**, за допомогою яких він демонструє ставлення до об'єкта примирення, а також до себе та свого малефективного вчинку, що спричинив виникнення конфлікту.

Як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, з метою експлікації приязного ставлення до об'єкта примирення ініціатор примирення, окрім розглянутих вище звертань, послуговується **позитивно-оцінними прикметниками**, які вказують на хороші риси об'єкта примирення та важливість і цінність стосунків із ним.

(52) *“Please forgive me, Angel, I don't want to go back home and think that you hate me. You are so precious to me”* [396, с. 73].

Щоб інтенсифікувати перлокутивний ефект висловлення, яке містить позитивну оцінку об'єкта примирення та рис його характеру, ініціатор примирення використовує позитивно-оцінні прикметники у формі найвищого ступеня порівняння.

(53) *“Please forgive me for every moment of pain and grief that I have caused you. You are the best thing that has ever happened to me, and I almost lost you to the*

man that you ran to for comfort to get away from me” [425, с. 108].

Дослідження вербальної поведінки ініціатора примирення дало змогу виокремити приклади, що містять конструкції з суперлативною семантикою, які застосовуються задля експлікації надзвичайної для ініціатора примирення важливості стосунків з об’єктом примирення та ненавмисності заподіяної йому шкоди.

(54) *“Ally, I am regrettably sorry that I have hurt you. Out of all the people in the world, you are the last person I’d ever wanted to hurt or see in any kind of pain. A million times I pray that one day you’ll forgive me for what I have taken from you” [418, с. 184].*

Характерною ознакою мовлення ініціатора примирення є також використання **лексем із негативною семантикою**, що використовуються ним на позначення критичного ставлення до себе та вчинку, через який виник конфлікт. Аналізовані лексичні одиниці представлені *прикметниками з семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного maleфактивного вчинку» та іменниками, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе.*

Висловлення негативної оцінки адресанта характеризуються поєднанням двох прагматичних спрямованостей. Перша – автореферентна – полягає в негативній самооцінці. Друга – експресивна – має за мету змінити психологічний стан самого мовця або слухача [96, с. 8].

Висловлення з названими лексемами мають персуазивний потенціал та вживаються для реалізації тактик емоційної аргументації, а саме тактики самоосуду. Як показує аналіз ілюстративного матеріалу, для вербалізації негативних рис свого характеру, емоційного стану та ставлення до вчинку, що призвів до виникнення конфлікту, ініціатор примирення вживає прикметники *cruel, mean, rude, stubborn, stupid, miserable, awful, selfish* тощо. Їх використання мотивується бажанням вплинути на емоції об’єкта примирення за допомогою демонстрації власних переживань через втрату комунікативного балансу.

(55) *Velvet felt tears start in her eyes. “But I’ve been so stupid, Charlie. Can you*

ever forgive me for being so awful to you?” [323, с. 307];

(56) *“Oh, Mama, can you ever forgive me? I’m so sorry. I was such a foolish child. I can’t believe I was so selfish” [364, с. 224].*

Процес здійснення емоційної аргументації може відбуватися і з використанням негативно-оцінних прикметників у формі найвищого ступеня порівняння.

(57) *“Will you ever forgive me?” he asked. “I have no excuse to offer. I own that my sin was the most disloyal and the most traitorous a man could commit, but forgive me, Leone” [265, с. 285].*

Іменники, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе, представлені у його мовленні номінаціями з експресивним забарвленням зневаги до себе, роздратування, жалю через скоєний малефективний учинок. Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що це стилістично знижена розмовна лексика.

Однією з характерних рис інвективної лексики є її здатність виконувати функцію самоприниження [65; 167]. У межах реалізації тактики самоосуду мовець, що ініціює примирення, використовує лексичні одиниці з інвективною семантикою на позначення різко негативного ставлення до себе та своєї поведінки, що стала причиною конфлікту.

(58) *“I am sorry that I allowed others to mistreat you,” he said. “I was a jerk to treat you bad too. Forgive me!” [294, с. 316].*

Лексема *a jerk* використовується у наведеному фрагменті задля вербалізації високого ступеню незадоволення та роздратування ініціатора примирення з приводу власної провини в дисгармонізації взаємин з об’єктом примирення.

Якщо описані вище вербальні засоби *свідомо* обираються ініціатором примирення для маніфестації власної позиції чи раціональної або емоційної аргументації, то **вигуки** у переважній більшості – *несвідомий* вияв почуттів, які мовець переживає в аналізованій комунікативній ситуації. Вигуки *um, er, hmm, uh* заповнюють паузи хезитації. Їх використання зумовлене збентеженням, розгубленістю комуніканта та потребою додаткового часу, щоб обрати

найуспішнішу для ситуації лінію поведінки і найбільш ефективні вербальні засоби її реалізації.

(59) *Words came speeding out of my mouth: “Oh my God, I’m so sorry. I should have knocked. I’m so rude. I’m so sorry. I was so...”*

“Grossed out?”

“Um, er...” Come to think of it, I had been grossed out. But was there a nice way to say that? [248, с. 64].

Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, вживання ініціатором примирення вигуків *Lord!*, *oh*, *oh-my-God* зумовлене почуттям збентеженості, жалю через скоєний малефективний учинок, каяття, страху бути непростаченим тощо. Мовець використовує такі вигуки у випадках, що характеризуються ненавмисністю завданої шкоди. Присутність аналізованих вигуків у мовленні комуніканта, що ініціює примирення, засвідчує і неможливість заспокоїтися, опанувати себе, приборкати збентеження, розгубленість.

(60) *“Oh, Daniel,” she whispered quickly and piteously, “please forgive me, oh, please forgive me, I’m so sorry [...]” [390, с. 24].*

На основі аналізу емпіричного матеріалу можна стверджувати, що в КС «примирення» кількість вжитих мовцем вигуків говорить про інтенсивність емоцій, які він переживає у момент мовлення.

(61) *Sandy rubbed Sean’s arm and moaned. “Oh-my-God! Oh-my-God! Sean, is it broken? Oh-my-God! Ooohhh, baby, I’m sorry; I’m sooo sorry, baby!”*

Sean didn’t move. “I think it’s broken” [358, с. 143].

Використання чотирьох вигуків у невеликому за обсягом висловленні говорить про високий рівень переживань, викликаних усвідомленням ініціатором примирення своєї провини у завданні тілесного ушкодження партнеру з комунікації. З використання значної кількості вигуків можна судити і про ненавмисність завданої шкоди та щирість каяття.

Інтенсифікатори належать до лексем, що застосовуються ініціатором примирення з метою збільшення персуазивного впливу висловлень, які експлікують вибачення, прохання про пробачення, каяття та негативну оцінку власного

малефактивного вчинку. Характерною ознакою інтенсифікаторів є переважання емоційного, підсилювального значення над семантичним. В аналізованій ситуації ці лексичні одиниці вживаються ініціатором примирення для посилення емотивного складника висловлення, а також для виділення певних сегментів повідомлення з метою привернення до них особливої уваги об'єкта примирення. До типових інтенсифікаторів, що представлені у вербальній поведінці ініціатора примирення, належать: підсилювальні частки *so* та *very*, адвербіальні кваліфікатори *truly*, *really*, *quite*, *awfully*, *terribly*, *absolutely*, *utterly*, а також емпатичний оператор *do* [134, с. 361].

Використання інтенсифікаторів має на меті акцентувати увагу співрозмовника та збільшити персуазивний потенціал висловлень, що вербалізують:

- запевнення в щирості вибачення та жалю з приводу власної провини у дисгармонізації взаємин з об'єктом примирення:

(62) *Griffin caught her hand, steadied it, then removed the candlestick. "I am most sincerely sorry, Olivia. Are you burned?"* [307, с. 345];

- спонукання до пробачення:

(63) *Sara slipped off the stool and came to kneel [...] at her sister's feet. "Forgive me... do forgive me, Cat. I'm being thoroughly selfish"* [343, с. 96];

- ступінь жалю та каяття через скоєний малефактивний учинок:

(64) *"But I am sorry I did it, Katy; I am awfully sorry. You always told me to keep my temper and I lost it completely"* [423, с. 200–201].

- визнання неправомірності поведінки, що спричинила виникнення конфлікту:

(65) *The words tumbled to a halt. In the smallest of voices forced across the longest of distances, she said, "I was so very wrong. Please forgive me"* [399, с. 255].

До лексем, що інтенсифікують персуазивний вплив прохання про пробачення, належить також *актуалізатор ввічливості please*. Прохання – це спонукання, марковане за ознакою високого ступеню особистої зацікавленості, тому мовець намагається викликати симпатію співрозмовника за допомогою актуалізаторів ввічливості [76, с. 15].

(66) *"Please Ian..." she tried to say, but her cries wouldn't let her mouth form words.*

“I never meant to mislead my intentions! Please forgive me...” she begged [416, с. 98].

У наведеному прикладі актуалізатор ввічливості *please* у поєднанні з невербальними компонентами комунікації (*her cries wouldn't let her mouth form words; she begged*) надає повідомленню ознак благання, посилюючи тим самим перлокутивний ефект повідомлення.

Таким чином, у результаті аналізу лексико-семантичних засобів, які репрезентують мовленнєву поведінку ініціатора примирення у ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції, було встановлено, що для реалізації інтенції відновлення гармонійних стосунків ініціатор примирення послуговується лише тими лексичними засобами, які сприяють вирішенню конфлікту. До них належать: лексеми з семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення»; нейтральні, етикетні та інтимізувальні звертання; позитивно-оцінні прикметники, що експлікують приязне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення; лексеми з негативною семантикою, представлені прикметниками з семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного малефактивного вчинку» та іменниками, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе; лексеми-інтенсифікатори персуазивного впливу висловлень, які експлікують вибачення, прохання про пробачення, каяття та негативну оцінку ініціатором примирення свого малефактивного вчинку, а також актуалізатор ввічливості *please*.

2.2.2. Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення

Опираючись на дані, отримані під час аналізу ілюстративного матеріалу, ми дійшли висновку, що для реалізації прямого прохання про пробачення ініціатор примирення використовує **спонукальні речення**, ядром яких є дієслово *forgive* у наказовому способі. Варто зауважити, що поширювати спонукальну конструкцію *Forgive me* можуть звертання та актуалізатор ввічливості *please*.

(67) “[...] Please forgive me Sarah, forgive me” Brad pleaded. [...]

“I’ll try to forgive you. I just need some time to absorb all this” [378, с. 212].

Завдяки безпосередній апеляції до об’єкта примирення у формі звертання та актуалізатора ввічливості *please* ініціатору примирення вдається досягти зниження категоричності спонукання та надати йому ввічливого звучання.

Характерними вербальними засобами, які реалізують кооперативно-персуазивну стратегію ініціатора примирення на синтаксичному рівні, є **розповідні** та **питальні** речення, які, як і прохання у формі імперативних конструкцій, «мають іллокутивну силу спонукання адресата і вживаються для того, щоб викликати його реакцію у вигляді дії (або / чи мовлення)» [177, с. 151].

До розповідних речень, що реалізують прохання ініціатора примирення про відновлення гармонійних стосунків з об’єктом примирення, відносимо висловлення зі значенням **реквестивності та оптативності**. Висловлення першого типу належать до нейтральних спонукань [22, с. 4] і представлені у мовленні ініціатора синтаксичними конструкціями *I ask you to forgive me, I beg you to forgive me, I beseech you to forgive me* тощо.

(68) *“There’s no excuse for the way I behaved. I promise you that I will never, ever treat you badly again. I beg you to forgive me, and I beg you to stay”* [366, с. 44].

До розповідних речень зі значенням оптативності, які використовує ініціатор примирення для вербального втілення прохання про пробачення, належать речення з дієсловами у формі майбутнього неозначеного часу з вказівкою на *бажаність дії*. Оптативи самі по собі не мають спонукального значення [175, с. 141]. Однак за відповідних обставин, при безпосередньому звертанні до партнера з комунікації, повідомлення про бажану дію можуть сприйматися і як непряме спонукання до її виконання [там само], пом’якшене спонукання [22, с. 4]. У КС «примирення» висловлення з вказівкою на бажаність пробачення сприймаються об’єктом примирення саме як спонукання до пробачення. Підтвердженням цього слугує приклад (69).

(69) *“I hope you’ll forgive me as well.”* [...]

Tears came to her eyes. [...] He had asked for her forgiveness, when all the while she had been desperate for his.

"I forgive you" [392, с. 202].

На те, що висловлення ініціатора примирення *I hope you'll forgive me as well* декодоване саме як спонукання у формі прохання про пробачення, вказує авторська ремарка, яка передає думки жінки-об'єкта примирення (*He had asked for her forgiveness*), а також її вербальна реакція (*I forgive you*).

Конструкції зі значенням оптативності можуть ускладнюватися вказівкою на темпоральний чинник, який реалізують у реченні обставини часу *some day, soon, in time* тощо.

(70) *"I only hope that in time you will be able to forgive me. I didn't mean for my relationship with this woman to happen or to go on as long as it has"* [365, с. 4].

Синтаксичним конструкціям, які супроводжуються обставинами часу, властива додаткова іллокутивна сила, оскільки вони демонструють готовність ініціатора примирення чекати на пробачення так довго, як вважатиме за необхідне об'єкт примирення. Завдяки розповідним реченням аналізованого типу ініціатор примирення також демонструє розуміння серйозності своєї провини, через яку швидке відновлення гармонійних стосунків є неможливим, та підкреслює неімперативність спонукання.

Заклик до відновлення гармонійної комунікативної взаємодії може бути реалізований за допомогою питальних структур. Ілюстративний матеріал демонструє, що прохання про пробачення, оформлені у вигляді *запитання*, є успішними з точки зору здійснення бажаного ініціатором примирення персуазивного впливу, і відтак, відновлення втраченого балансу в стосунках.

Комунікативна та прагматична компетенції мовця спонукають його до того, щоб просити ввічливо, при цьому висловлюючи своє шанобливе ставлення до адресата. В іншому разі факт вербального прохання не матиме бажаного перлокутивного ефекту [177, с. 151]. Адресант, оформлюючи мовленнєві акти реквестиву за допомогою питальних речень, надає їм ввічливого звучання, тим самим спонукаючи адресата до комунікативного партнерства [44]. Саме питальна форма прохання зменшує тиск на адресата, «вуалює спонукання під сповіщення і, відповідно, зменшує категоричність спонукання, тим самим збільшуючи ступінь

ввічливості» [177, с. 153].

Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що питальні конструкції представлені у мовленні ініціатора примирення загальними запитаннями на кшталт *Will you forgive me? Can you (ever) forgive me? Can you find it in your heart to forgive me?* тощо.

(71) “[...] Can you ever forgive me?”

Benjamin’s plea broke something inside her heart. “I already forgave you [...]” [367, с. 114].

Таким чином, прохання про пробачення та відновлення гармонійних стосунків, представлені загальними запитаннями, роблять спонукання менш категоричним, надають йому ввічливого звучання і завдяки цьому інтенсифікують його іллокутивну силу в порівнянні з імперативними конструкціями.

Розділові запитання також використовуються ініціатором примирення в процесі імплементації персуазивно-кооперативної стратегії. У формі аналізованих інтерогативних конструкцій зазвичай репрезентуються непрямі констативи [193, с. 132]. Як відомо, комунікативно-інтенціональним змістом констативу є твердження, інформування, розпорядження [233, с. 250]. Вважаємо за потрібне зауважити, що важливою характерною особливістю розділових запитань у мовленні ініціатора примирення є те, що обидва структурні складники запитання – стверджувальні.

(72) “And you forgive me everything, do you, Howard?” *she questioned, gravely. “You know that I have sinned grievously. I have almost periled my soul in my mad rage for an unholy revenge”* [363, с. 175].

Використовуючи розділове запитання, обидві частини якого – стверджувальні, ініціатор примирення не тільки вербалізує ввічливе прохання про пробачення, а й констатує своє сподівання або впевненість у тому, що об’єкт примирення прийме позитивне рішення з приводу відновлення гармонійної комунікативної взаємодії. З метою обґрунтування своєї позиції ініціатор примирення може наводити причини, через які об’єкт примирення повинен погодитись на відновлення гармонійної інтеракції.

(73) *"I want to tell you how sorry I am about all of the things I said to you after Stearns died. I'm sorry about the way I treated you. I had no right. I was way out of line. I'm sorry about what I said. I didn't mean any of it. I was being selfish and childish and I was acting like a real fuck-face. I was way out of line." I felt my eyes swelling up with tears. I began to cry. "[...] You're the best friend I've got right now, and I need you back. You forgive me, right? I'm really sorry. I mean it. You've got to forgive me. I've been an ass. Blink for me if you understand what I've said and you forgive me."* I waited in silence and stared at him. He blinked. Then he blinked again. I cried with joy [...] [275, с. 431].

Наведені причини маніфестують визнання ініціатором примирення неправомірності своєї поведінки, що спричинила конфлікт (*I had no right; I was way out of line; I was being selfish and childish and I was acting like a real fuck-face; I've been an ass*), експлікують жаль із приводу maleфактивного вчинку (*I want to tell you how sorry I am about all of the things I said to you after Stearns died; I'm sorry about the way I treated you; I'm really sorry. I mean it*), декларують цінність стосунків та гостру потребу відновлення комунікативного балансу (*You're the best friend I've got right now, and I need you back*). Таким чином, висловлення ініціатора примирення будується у формі логічного судження: через наведені причини право ініціатора примирення сподіватись на розуміння об'єкта примирення здається цілком обґрунтованим, а рішення про відновлення комунікативного балансу – закономірним.

Отже, до основних характерних для комунікативної поведінки ініціатора примирення синтаксичних засобів належать спонукальні речення, розповідні речення зі значенням реквестивності, розповідні речення зі значенням оптативності, загальні запитання та розділові запитання, обидві частини яких – стверджувальні. Метою використання усіх перерахованих вербальних засобів є заклик до відновлення злагоди у стосунках та спонукання об'єкта примирення до відновлення комунікативного балансу.

2.2.3. Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення

Метафора – один із характерних лінгвостилістичних засобів мовленнєвої поведінки ініціатора примирення, оскільки «пробуджує емоційні асоціації» [172, с. 38], дає змогу яскравіше передати від відправника до одержувача душевне хвилювання, переживання, почуття [176, с. 15]. Використовуючи певну метафоричну модель, мовець здатен побудувати вигідну йому картину світу в свідомості співрозмовника [109, с. 123], налаштувати його на певний тип рішення або поведінки, вплинути на процес прийняття ним рішень тощо [13, с. 190].

У ході дослідження встановлено, що аналізований лінгвостилістичний засіб представлений у мовленні ініціатора примирення *номінативними метафорами* на позначення позитивного ставлення до об'єкта примирення, *метафорами дії* та *метафорами процесу* на позначення докорів совісті, негативних почуттів, які переживає ініціатор примирення з приводу дисгармонізації взаємин з об'єктом примирення, а також *зооморфними метафорами*, що експлікують самоосуд.

Номінативні метафори репрезентовані в мовленні ініціатора примирення звертаннями, що містять метафору або «стоять на шляху до метафоричного створення словесного образу» [196, с. 191] та представлені у вигляді моделі *присвійний займенник першої особи однини / прикметник позитивної оцінки + іменник на позначення*:

1) назв органів людського тіла:

(74) “*I didn't know – I didn't knooow – I didn't understand! Please, pleeeeaase, dear heart, forgive me!*” [272, с. 53];

2) почуттів:

(75) “*I am so sorry, my love. I should never have done any of those horrible things*” [369, с. 137];

3) небесних тіл або їх характеристик:

(76) “*I am so sorry, my Sun Ray. I didn't mean to upset you [...]*” [345, с. 24].

Метафори процесу та **метафори дії** слугують засобом експлікації

страждання, надають образу почуттєвої напруги, а висловленню – динамічності та категоричності.

(77) “*I want you here, in my apartment. [...] telling me you forgive me. I need it like air. I’m drowning without you*” [398, с. 396–397].

(78) “*Ah, Hinny, forgive me. My rage blinded me to the truth. I am so afeared that you will leave me for a much better-titled man*” [359, с. 207].

У фрагменті (77) за допомогою метафори процесу *I’m drowning without you* актуалізується пригнічений емоційний стан ініціатора примирення, душевні страждання, викликані дисгармонізацією взаємин з об’єктом примирення.

У прикладі (78) метафора дії *My rage blinded me* репрезентує намагання ініціатора примирення виправдати свій малефективний учинок, вказавши на емоційний складник спілкування в момент ескалації конфлікту.

Зооморфні метафори репрезентують у мовленні ініціатора примирення тактику самоосуду. У зооморфних образах може освоюватися будь-яке явище зі сфери життєдіяльності людини: зовнішність, характер, звички, поведінка, професія та рід занять, міжособистісні стосунки тощо [81, с. 8]. Використання назв тварин у функції інвектив – це доволі поширена практика бруднослів’я, побудована на прийомі приписування тваринам певних недоліків у зовнішньому вигляді чи характерних звичках [37, с. 327]. Поведінка людини, яка в певній ситуації спілкування неспроможна контролювати свої емоції, сприймається негативно, уподібнюється в свідомості інших учасників спілкування поведінці тварини та засуджується [161, с. 91].

За допомогою зооморфних метафор з інвективною семантикою мовець експлікує різко негативне ставлення до себе та вчинку, що призвів до виникнення конфлікту з об’єктом примирення [131, с. 74].

(79) *After a while I said to Anita’s back, “Forgive me for what I did. [...] I’m a rabid dog that should be beaten with bricks.” Anita watched me. “Forgive me”* [412, с. 147].

(80) “*I am so sorry, Olly. Forgive me. You’re right – I am a selfish cow. This isn’t about me. Please let me make amends*” [259, с. 176].

У наведених прикладах (79) та (80) зооморфні метафори *I’m a rabid dog*

that should be beaten with bricks та *I am a selfish cow* є інвективами, що вживаються мовцем стосовно себе. Використання аналізованого лінгвостилістичного засобу надає висловленням значення самоосуду та самоприниження. Образність зооморфної метафори в обох випадках інтенсифікується використанням оцінних прикметників *rabid* та *selfish*, що вказують на недоліки характеру чи поведінки мовця. Зважаючи на те, що співрозмовники в обох наведених ситуаціях спілкування належать до однієї лінгвокультури, висловлення із зоонімами набувають у контексті спілкування значення інвектив, що вживаються мовцем на позначення своєї поведінки, та правильно декодуються об'єктом примирення. Це дає ініціатору примирення змогу інтенсифікувати персуазивний вплив емоційної аргументації на об'єкт примирення.

Як демонструє аналіз фактичного матеріалу, метафоризації мовлення ініціатора примирення сприяє використання *ідіом*. Широке застосування цих стійких неподільних виразів у КС «примирення» пояснюємо основною функцією, яку ідіоми виконують у процесі спілкування – бути знаряддям мовленнєвого впливу [199, с. 203] завдяки своїй образності та скерованості на емоції реципієнта [110, с. 12].

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції ідіоми вживаються ініціатором примирення на позначення:

- стосунків між партнерами з комунікації:

(81) “*Sorry if we’ve been at each other’s throats lately*” [308, с. 186];

- подальших (взаємних) дій, що, на думку ініціатора примирення, допоможуть у розв’язанні конфлікту:

(82) “*Andrew...*” *Candace hesitated as he stopped. “I owe you an apology.” [...] “I just want to make amends. Since you are, once again, my supervisor, I thought it only right I try to clear the air between us so I can start again”* [329, с. 91];

- почуттів, які переживає ініціатор примирення в момент комунікації, та їх інтенсивності:

(83) “[...] *it was all my fault. Jealous I was. But I know I have no cause. I was*

the one to urge you to go there to teach his daughter and as soon as you did I grew jealous. I am eating humble pie, you see. Forgive me?" [257, с. 182];

(84) *Delilah held up her hands. "Forgive me."*

"Give me one good reason why I should."

"Because I'm sorry from the bottom of my heart" [267, с. 288];

(85) *"Will you ever forgive me?" he asked. [...] I have repented of it in sackcloth and ashes. Say you forgive me"* [265, с. 285].

Ідіоми увиразнюють мовлення ініціатора примирення, надають висловленню додаткової образності, інтенсифікують його емоційну спрямованість.

Образне порівняння як лінгвостилістичний засіб, суть якого полягає в уподібненні одного предмета або явища іншому за якоюсь загальною для них ознакою, є характерною особливістю кооперативно-персуазивної комунікативної поведінки ініціатора примирення. За допомогою порівняння уявлення про зображуваний предмет чи явище конкретизується через зіставлення його з іншим предметом чи явищем, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві [108, с. 359].

Аналіз ілюстративного матеріалу дає змогу тверджувати, що образні порівняння в мовленнєвій поведінці ініціатора примирення виконують функцію позитивно-оцінних емотивів. Вдаючись до використання цього лінгвостилістичного засобу, ініціатор примирення вербалізує прихильне ставлення до об'єкта примирення та наголошує на його позитивних рисах характеру.

(86) *"Leone," he cried, "for God's sake spare me [...] your words kill me. They are not true, my darling; none of what happened was your fault – you were innocent and blameless as a child; you are the same now. Would to Heaven all women were pure and honorable as you. [...] Could you forgive me?"* [265, с. 287];

(87) *"Forgive me, Hinny, I went mad. I know you are a victim. I love you so much. Please forgive me. I acted the fool. You were as innocent as a lamb. I hit you! Will you forgive me?"* [359, с. 205].

В обох наведених фрагментах ініціатор примирення акцентує увагу на невинності об'єкта примирення. У першому випадку образне порівняння ґрунтується на акцентуації вікового чинника (*you were innocent and blameless as a child*). Другий приклад демонструє утворення образного порівняння на основі біблійної алюзії (*You were as innocent as a lamb*). Такі образні порівняння надають мовленню ініціатора примирення експресивно-емоційного звучання, відтінку піднесеності.

Гіпербола як стилістична фігура, що ґрунтується на перебільшенні інтенсивності певної ознаки предмета, використовується з метою посилення персуазивного впливу на реципієнта та додаткової аргументації. Роль гіперболи в КС «примирення» полягає у навмисному перебільшенні ініціатором примирення ступеня його душевних страждань, спричинених виникненням конфлікту та дисгармонізацією стосунків з об'єктом примирення. Такий стилістичний прийом сприяє успішній реалізації кооперативно-персуазивної стратегії, посилює виразність висловлення, надає йому емоційного характеру.

(88) *“You want another chance to ruin me? How stupid do you think I am?”*

He shakes his head. “I want things to be different. If you want me to apologize, I’ll do it until I lose my fucking voice. I just want things to be right between us [...]” [398, с. 10].

Виголошуючи намір просити пробачення до втрати голосу (*If you want me to apologize, I’ll do it until I lose my fucking voice*), мовець експлікує щирість своїх переживань, готовність на будь-який учинок заради відновлення гармонійних стосунків з об'єктом примирення.

Представлений нижче уривок (89) репрезентує спілкування пари, яку до виникнення конфлікту пов'язували романтичні стосунки. Чоловік просить пробачення у жінки за те, що, перебуваючи з нею в близьких взаєминах, приховав правду про те, що одружений.

(89) *He was down on his knees by her side, clasping her hands, the folds of her dress, crying out to her to pardon him; that he had no excuse to offer her; he had been guilty beyond all guilt; that neither in heaven nor on earth could there be any pardon*

for him; that he would have died a hundred deaths rather than have lost her [265, с. 283].

У межах одного речення представлені одразу три фрагменти, що реалізують гіперболу: 1) *he had been guilty beyond all guilt*; 2) *neither in heaven nor on earth could there be any pardon for him*; 3) *he would have died a hundred deaths rather than have lost her*. Послідовне застосування аналізованого лінгвостилістичного засобу в рамках однієї репліки створює ефект висхідної градації, маркує пригнічений стан ініціатора, експлікує високий ступінь жалю та каяття через малефективний учинок. Персуазивний ефект висловлення посилюється завдяки експресивній невербальній поведінці, що реалізується у формі поєднання проксемічного, такесичного та просодичного НВК (*He was down on his knees by her side, clasping her hands, the folds of her dress, crying out to her to pardon him*).

У вербальній поведінці ініціатора примирення **повтор** як важливий прийом у техніці емоційної аргументації [125, с. 106] виконує, насамперед, функцію логічного виділення сегменту висловлення, що несе основне семантичне навантаження. Серед функцій повтору виокремлюють також додаткове інформування, інтенсифікацію емоційності мовлення, створення певного емоційного настрою, реалізацію експресивності, зв'язності та ритмізації мовлення, що сприяє посиленню впливу на партнера з комунікації [73, с. 43]. У КС «примирення» аналізований лінгвостилістичний засіб найширше представлений дистантними повторами.

(90) “[...] *You must forgive me. Do you forgive me? Say you forgive me, Atwater*” [395, с. 63].

У наведеному прикладі дистантний повтор репрезентується у вигляді повторення сегменту “*forgive me*” у складі синтаксичних конструкцій із різним прагматичним спрямуванням, що сприяє збільшенню аргументативної сили висловлення.

Повтори знаходять вияв і в **ампліфікації** – лінгвостилістичному засобі, суть якого полягає в нагромадженні синонімів та слів із близьким значенням, однотипних висловів і синтаксичних конструкцій, однорідних членів речення.

Завдяки ампліфікації емоційно підсилюється висловлена думка [197, с. 40–41].

(91) “[...] *Could you forgive me? I have done you the most cruel wrong, and I have no excuse to offer – nothing but my foolish youth, my mad folly, my unmanly weakness. I have known it ever since I married. You are my only love; I have never had another. Ah, my darling, forgive me. If I have ruined your life, I have doubly ruined my own*” [265, с. 287].

Використання прикметників негативної оцінки *foolish, mad* та *unmanly* дають змогу кваліфікувати висловлення з ампліфікованим повтором як каяття та засудження свого малефактивного вчинку.

Риторичне запитання – характерний лінгвостилістичний засіб реалізації тактик емоційної аргументації у мовленні ініціатора примирення. Риторичне запитання є механізмом здійснення мовленнєвого впливу на співрозмовника, певним етапом побудови аргументації, що формує модель світу реципієнта, бажану для мовця, оскільки «підказує адресату певну ідею, змушує слухача додумати і сформулювати для себе те, що не сказане до кінця» [29, с. 18–19].

Приклад (92) демонструє використання ініціатором примирення риторичних запитань. Впевнившись у безперспективності подальшого подружнього життя через байдужість та зради чоловіка, дружина покидає дім, переїжджає в інше місто та змінює місце роботи. Усвідомивши свою провину, чоловік намагається врятувати шлюб. Йому вдається розшукати дружину та переконати її у необхідності розмови про спільне майбутнє.

(92) “*I’m glad you came,*” he said trying to kiss me on the cheek. I ducked out of the way. “*God, Candice, how many times do I have to say I am sorry? ‘cos I am. My life has no meaning to it without you there.*” He sounded like he was from some rom-com movie.

“*Jason, I have had a lot of time to think this over; and well, I don’t want to come home. [...] I’m happy here. I am finally doing something I am enjoying.*”

“*Looking after some hotshot’s kids, you enjoy that? Come on, Candice, you were always wanting bigger and better. Why drop down to the bottom of the ladder again?*”

“*I love my job and living here in LA*” [407, с. 72].

За допомогою риторичного запитання *God, Candice, how many times do I have to say I am sorry?* ініціатор примирення нагадує об'єкту примирення про чисельні прохання його пробачити, тим самим спонукаючи до прийняття рішення про відновлення гармонійних стосунків. Намагаючись переконати дружину в необхідності повернення додому, чоловік за допомогою риторичного запитання *Why drop down to the bottom of the ladder again?* імплікує своє негативне ставлення до нової роботи дружини, вважаючи її недостойною, такою, що не відповідає професійному рівню жінки. Додаткової образності та експресивності аналізованому риторичному запитанню надає його утворення на основі конвенційної метафори: кар'єра порівнюється з драбиною, а нова робота дружини, відповідно, з поверненням на її найнижчий щабель.

Риторичний вигук представлений у вербальній поведінці ініціатора примирення у формі висловлень, що мають підкреслено емоційний характер твердження та є констатацією певного факту чи думки. Риторичний вигук супроводжується окличною інтонацією і вживається з метою концентрації уваги партнера з комунікації на одному з аспектів зображуваного [232, с. 131].

Аналізована стилістична фігура представлена в наведеній далі КС. Чоловік, що покинув сім'ю, проте через певний час усвідомив помилковість свого рішення, намагається відновити гармонійні стосунки з дружиною.

(93) *“What a fool I’ve been for exchanging what I had with you, for such a place as that! Please forgive me honey! Please forgive me for what I’ve done”* [310, с. 68].

Вдаючись до емоційного ствердження у формі риторичного вигуку, мовець маніфестує негативне ставлення до себе та вчинку, що призвів до розриву стосунків. Використання аналізованої стилістичної фігури надає висловленню патетичного відтінку, експлікує стан високої емоційної напруги.

Парцеляція – стилістична фігура, сутність якої полягає в членуванні речення на кілька окремих інтонаційно-сміслових частин, що набувають сили окремих повідомлень. Основна функція парцеляції – посилення та увиразнення кожного відособленого компонента [143, с. 242].

(94) *“Do you forgive me? For everything? Or close to everything?”*

“Yes.” *She nods, reaching for my hand* [428, с. 482].

Завдяки використанню парцеляції цілісна змістово-синтаксична структура у формі альтернативного запитання *Do you forgive me for everything or close to everything?* членується мовцем та три самостійних інтонаційно та пунктуаційно оформлених елементи: базову конструкцію *Do you forgive me?* та парцеляти *For everything?* і *Or close to everything?*, які конкретизують зміст базової конструкції, розвивають висловлену в ній думку. Завдяки парцеляції кожен відособлений компонент висловлення стає логічно наголошеним, а відтак, набуває ваги окремого повідомлення та сприяє посиленню персуазивного впливу на об’єкт примирення.

Таким чином, основними лінгвостилістичними засобами, що застосовуються ініціатором примирення в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції з об’єктом примирення, є номінативні та зооморфні метафори, метафори дії та процесу, образні порівняння, гіперболи, повтори, ампліфікація, риторичні запитання, риторичні вигуки та парцеляція. Усі зазначені засоби використовуються ініціатором примирення з метою здійснення персуазивного впливу на об’єкт примирення задля відновлення комунікативного балансу в стосунках із ним.

2.3. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей ініціатора примирення

Невербальні компоненти комунікації відіграють безпосередню роль у гармонізації відносин між учасниками спілкування і досягненні ними примирення, оскільки вміння читати несловесну мову – важлива умова взаєморозуміння [200]. Розуміння НВК, що супроводжують вербально виражене повідомлення, дає змогу звести до мінімуму ймовірність помилкового декодування висловлення, а відсутність невербального оформлення повідомлення може спровокувати відповідний брак комунікативної сфери [48, с. 20].

У процесі дослідження встановлено, що до характерних невербальних

компонентів комунікації, які супроводжують, доповнюють, а подекуди і замінюють вербальні висловлення ініціатора примирення, належать *екстралінгвальні, просодичні, кінесичні, такесичні й проксемічні НВК*.

Екстралінгвальні НВК представлені у комунікативній поведінці ініціатора примирення невербальними компонентами на позначення таких психофізіологічних реакцій (ПФР) людини, як *плач* та *зміна кольору обличчя*.

Аналіз емпіричного матеріалу доводить, що **плач** – характерна ПФР, що супроводжує мовлення ініціатора примирення. Мовною номінацією цього стану слугують такі лексеми:

- **дієслова** *to cry, to weep, to wail, to sob*:

(95) *She looked down at Amaryllis who was crying and begging for mercy. “I’m sorry, Michelle, please forgive me. I’m so sorry. I love you. I love you, please forgive me”* [381, с. 190];

(96) *And as the pain grew inside me, the tears came out of nowhere and I fell back to the chair, weeping as I had never wept before. [...] “I’m sorry... I didn’t know... will you forgive me, Aidan, for I swear I didn’t know...”* [264, с. 431];

(97) *“I am so sorry,” she said as she joined the other two at the table.*

“About what?” Rush wanted to know. She and Christina looked as fresh as daisies.

“About the way I behaved last night. Why can’t I be more like you?” Morna wailed, tears beginning to well up in her eyes again [322, с. 275];

(98) *“Forgive me!” Sobbing hysterically, ill and frightened, Andrew shrieked the words over and over* [403, с. 266];

- **прислівник** *tearfully*:

(99) *“I am really sorry to have ruined the weekend,” Caroline apologized tearfully* [408, с. 351];

- **словосполучення з іменником** *tear(s)*, наприклад, *to burst into tears, face awash with tears, a tear-stained face, choking back tears, tears pouring down one’s cheeks, tears spurting from one’s eyes, guilty tears springing to one’s eyes* тощо.

(100) *“I am so sorry.” Tears rolled down my face unchecked. “I’m so sorry I hurt*

you” [283, с. 67].

Плач у комунікативній поведінці ініціатора примирення уособлює почуття провини, сорому, жалю через скоєний малефективний учинок, каяття, страх отримати відмову об’єкта примирення відновити гармонійну інтеракцію [128, с. 136].

У ситуації «примирення» опис ПФР плачу може уточнюватися вживанням прикметників та прислівників, які вказують на ненавмисність і раптовість прояву цієї психофізіологічної реакції (*unchecked, uncontrollably, abruptly, suddenly*).

(101) *“Please, Pete, forgive me. I should have told you. You had a right to know, but I couldn’t tell you. [...] Forgive me! Forgive me!” I begged. The hot tears were pouring once more uncontrollably down my cheeks* [251, с. 105].

Невербальна поведінка жінки, що ініціює примирення (*The hot tears were pouring once more uncontrollably down my cheeks*) засвідчує її неможливість опанувати себе через напружений емоційний стан, спричинений почуттям провини та намаганням відновити комунікативний баланс з об’єктом примирення.

Зміна кольору обличчя – психофізіологічна реакція, яка вказує на нервово збудження та хвилювання ініціатора примирення [27, с. 142]. У проаналізованих фрагментах, що репрезентують комунікативну поведінку ініціатора примирення, цей стан номінується лексемами *blush* та *pale*.

(102) *“I am sorry.” [...]*

“What are you sorry for, Kathryn?”

She blushed. “You know what I am sorry for... for falling apart in your... You know what for,” she said, wiping the tears from her eyes [375, с. 245].

У фрагменті (102) ПФР «зміна кольору обличчя» експлікована за допомогою дієслова *to blush* і виражає сором через учинок, що спровокував дисгармонізацію стосунків з об’єктом примирення.

(103) *Meanwhile Howard fell to the floor, tears falling down his pale face. “I am sorry. I am so sorry, Jacob. I loved her. I loved her as much as you did”* [375, с. 245].

В аналізованому уривку словосполучення *pale face* експлікує хвилювання та розгубленість ініціатора примирення. Невербальна поведінка мовця

представлена одразу двома екстралінгвальними НВК (*tears falling down his pale face*), що говорить про інтенсивність переживань комуніканта.

Аналіз ілюстративного матеріалу демонструє, що, оскільки екстралінгвальні невербальні компоненти спілкування є неінтенціональними, їх прояви викликають довіру у об'єкта примирення, сигналізуючи про каяття ініціатора примирення, його бажання відновити гармонійні стосунки (сльози), а також сум'яття, розгубленість (зміна кольору обличчя). Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує персуазивний потенціал НВК цього виду.

(104) *Andrew said, "I want to ask you to forgive me for what I did to you. I'm in torment every day and night [...]"*

When I saw the tears running down his face I realized that he genuinely meant what he'd said – that the past was truly tormenting him [332, с. 68].

У наведеному прикладі мовець, який виступає у ролі об'єкта примирення, сприймає сльози як вияв щирості переживань ініціатора примирення та його бажання отримати пробачення. Це підтверджує авторська ремарка, що експлікує роздуми об'єкта примирення під час комунікативної взаємодії (*When I saw the tears running down his face I realized that he genuinely meant what he'd said – that the past was truly tormenting him*). Уживання прислівників-синонімів *genuinely* та *truly* в межах одного речення лише підкреслює інтенсивність перлокутивного ефекту, спричиненого сльозами ініціатора примирення.

Дослідження емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що психофізіологічні реакції ініціатора примирення та його емоційний стан перебувають у тісному зв'язку. Інтенсивність психофізіологічних проявів залежить від емоційного стану мовця та прямо пропорційна йому: чим напруженішим є емоційний стан мовця, тим чіткіше це проявляється на фізіологічному рівні у вигляді ПФР, оскільки мовцю складно себе опанувати.

Наведений далі приклад (105) репрезентує комунікативну взаємодію матері та сина, який відбуває ув'язнення. Люк відчуває докори сумління через смерть сестри і просить пробачення у матері.

(105) *A tear finds its way down my cheek, but I quickly wipe it away. "I'm sorry,*

Mom. [...] I'm sorry I wasn't there to save her. I'm sorry that I killed her."

She looks away for a few moments before looking back at me. As tears are filling her eyes, she says, "No ... no, don't you ever say that to me again! [...] You're my son, and I love you no matter what you've done."

"I'm so sorry." A big hard lump is starting to grow in the back of my throat, making it almost impossible to talk.

"Please, don't be sorry. You need to be strong, Luke... not just for me, but for you."

"What do you mean?" I say, tears now pouring down my face.

"You're my son, and no matter what you do, I will never stop loving you" [276, c. 83–84].

У процесі комунікативної взаємодії з матір'ю (об'єктом примирення) зростає напруженість емоційного стану сина (ініціатора примирення), що засвідчує інтенсивність вияву його психофізіологічних реакцій, зокрема, плачу. Сина переповнює почуття провини та сорому від усвідомлення того, що матір не тримає на нього зла через смерть дочки. Це проявляється у вигляді неконтрольованих психофізіологічних реакцій. Спочатку на обличчі ініціатора примирення несподівано з'являється одна сльоза, яку Люк намагається приховати (*A tear finds its way down my cheek, but I quickly wipe it away*). У процесі розгортання комунікації ініціатору примирення все важче опановувати емоції. Люк вражений великодушністю матері, яка без жодних докорів і звинувачень готова його пробачити, незважаючи на те, що сталося. Ініціатору примирення настільки важко керувати своїми почуттями, що емоційний стан позначається на його вербальній поведінці (*A big hard lump is starting to grow in the back of my throat, making it almost impossible to talk*). З подальшого опису ситуації стає зрозумілим, що збільшення емоційної напруги впливає на інтенсивність прояву психофізіологічної реакції (*tears now pouring down my face*). Таким чином, сила вияву екстралінгвальних НВК перебуває у прямій залежності від емоційного стану комуніканта у момент спілкування.

Просодичні НВК, до яких відносять інтонацію та голосові модуляції (гучність, тембр, темп, тон та манеру мовлення, особливості дикції тощо), є

специфічними сигналами емоційного стану ініціатора примирення в ситуації гармонізації стосунків з об'єктом примирення. Точність розшифрування стану мовця на основі інтонацій голосу дуже висока, оскільки інтонаційні характеристики важко піддаються контролю з боку людини [27, с. 137]. Через голос передаються емоції [225, с. 89], тому аналізовані НВК здатні у якості емоційної аргументації впливати на перебіг спілкування в КС «примирення», змінюючи його у потрібному для ініціатора примирення напрямку.

До просодичних невербальних компонентів комунікації, які характеризують немовленнєву поведінку ініціатора примирення, належать *манера мовлення* та *гучність*, з якою вимовляється певне повідомлення.

Лексичною репрезентацією НВК, що передають *манеру мовлення* ініціатора примирення, є прикметники *apologetic*, *heartfelt* тощо, дієслова *to beg*, *to implore*, *to plead* та конструкції «дієслово + прислівник» із семою «вимовити з певним інтонаційним забарвленням» (*to say imploringly*, *to speak apologetically / regretfully / softly* тощо). Відтінки у звучанні голосу та манера, з якою передаються вербальні повідомлення, вказують на почуття, що превалюють в емоційному стані ініціатора примирення на момент перебігу комунікації в ситуації розв'язання конфлікту. Завдяки аналізу емпіричного матеріалу встановлено, що за допомогою голосу та манери мовлення передаються:

- розгубленість і намагання залагодити конфлікт за допомогою вибачення:

(106) “*Oh, well, I’m sorry.*” *Her words were now apologetic.* “*I merely thought... well, you understand*” [278, с. 136];

- серйозність та відповідальність, з якою мовець ставиться до власної провини:

(107) “*I’m sorry you had to find out the hard way,*” *he told me earnestly.* “*And I suppose I should have told you earlier*” [353, с. 273];

- щирість:

(108) *I heard her small voice answer yes, and then she said she was sorry for all the trouble she’d caused and promised she wouldn’t do it again; it sounded heartfelt. [...] I accepted her apology* [306, с. 213–214];

- страх і тривога з приводу перспектив розвитку комунікативної ситуації:

(109) *“You’re right, you are disrespecting us,” I said flatly. I heard a choking sound came from him.*

“That’s not what I ... Forgive me.” His trembling voice indicated his fear [341, с. 638].

Гучність, з якою вимовляється повідомлення, також впливає на правильне декодування інформації реципієнтом. Так, тихий голос – «це голос, з яким вимовляються слова покірності і поваги, прощення і каяття» [94, с. 465].

(110) *“Please forgive me,” she whispered. “Please, please forgive me.”*

“Shhh. Of course I forgive you” [271, с. 75].

Як засвідчує вербальна реакція об’єкта примирення у прикладі (110), прохання про пробачення, вимовлене тихим голосом, викликає у об’єкта примирення співчуття та бажання відновити з ним гармонійні стосунки.

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчує, що вибачення, вимовлене гучним голосом, є зазвичай вказівкою на ненавмисність шкоди, завданої партнеру з комунікації через необережність.

(111) *“Gosh, I am sorry,” she’d cried, thrusting out a tiny gloved hand to steady me. “Did we startle you?” [298, с. 9].*

У представленому фрагменті жінка вибачається за те, що її собака налякав незнайомку. Висока гучність голосу при вербалізації вибачення говорить в аналізованій комунікативній ситуації про ненавмисність малефактивного вчинку.

Характерною рисою просодичних НВК, що функціонують у КС «примирення», є їх здатність задавати емоційний тон ситуації спілкування. Інтонація дає змогу виражати практично всі почуття, думки, вольові прагнення не тільки нарівні зі словом, але й поза ним, а інколи й усупереч йому [101, с. 27]. Якщо вербальний та невербальний складники перебувають у контрадикції, реципієнт схильний інтерпретувати істинне значення висловлення, опираючись саме на невербальний компонент.

Приклад (112) репрезентує ситуацію, в якій прохання про пробачення, інтенцією застосування якого є переведення комунікативної взаємодії в

гармонійне русло, навпаки, загострює конфлікт. Причиною цього є невідповідна проханню про пробачення манера, з якою воно вимовляється.

Чоловік не розуміє причини, через яку дружина на нього образилась. Замість того, щоб з'ясувати, який його вчинок викликав образу, чоловік вирішує вибачитись, розуміючи, що це може допомогти уникнути подальшої ескалації конфлікту.

(112) *“Whatever it is I’ve done to upset you, you will forgive me right now,” he commanded.*

“Are you nuts? You can’t order me to forgive you.” She knocked his hands off her shoulders [349, с. 72].

Роздратування, яке відчуває чоловік через ситуацію, що склалася, призводить до того, що прохання про пробачення він вимовляє тоном, нетиповим для оформлення такого роду прохань, оскільки це суперечить правилам ввічливості (*he commanded*). Відповідно, дружина сприймає таке прохання про пробачення як вимогу та демонстрацію неповаги й зверхнього ставлення до себе.

Аналіз ілюстративного матеріалу демонструє, що тон, яким вимовляється вербальне повідомлення, може, навпаки, допомогти перевести інтеракцію зі стадії ескалації конфлікту в стадію його вирішення.

(113) *“You won’t go and visit them.”*

“Why not?” [...]

Because you know how I feel about Helen, so don’t you dare suggest that I... that we visit them.”

He was on his feet now. His anger showing, as he cried at her, “Don’t you dare tell me what I can or cannot do. [...]”

Before he could finish she was round the table, crying at him, “Oh, no! You won’t! You won’t show me up in front of the staff.” But then her commanding voice changed to a plea as she said, “Please, John, don’t do that. [...]”

He put out his hand and touched her shoulder, saying, “All right, all right. Just don’t get upset” [278, с. 184–185].

У ході розмови дружина (ініціатор примирення) змінює командний тон на

благальний (*But then her commanding voice changed to a plea as she said, "Please, John, don't do that*). Такий прийом виявляється успішним, оскільки допомагає переконати чоловіка у необхідності відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції (*All right, all right. Just don't get upset*).

Кінесичні НВК, представлені у невербальній поведінці ініціатора примирення, репрезентують внутрішній психологічний стан комуніканта та безпосередньо пов'язані з його ставленням до співрозмовника [71, с. 64]. У ході дослідження встановлено, що кооперативна налаштованість ініціатора примирення виражається у невербальній формі за допомогою таких жестів:

- *жест простягнутої(-их) у напрямі до об'єкта примирення руки (рук):*

(114) *Paulette's face went paler still. "Oh, Stella, I'm so sorry. Please forgive me. [...] She climbed shakily to her feet and reached out her hand [290, с. 301].*

У цьому фрагменті жестом «простягнута у напрямі до об'єкта примирення рука» мовець доповнює експлікований за допомогою вербальних засобів намір примиритися. Жест виконує функцію інтенсифікатора вербального повідомлення.

- *обличчя, заховане у долонях*, – жест, який є зазвичай неусвідомленим і, як демонструє аналіз емпіричного матеріалу, говорить про негативну оцінку ініціатором примирення своїх дій чи ситуації спілкування загалом, а також експлікує почуття сорому та намагання приховати свої емоції.

(115) *"Can you forgive me for hurting you, Jacob?" She gathered his face in her hands [280, с. 130].*

Обличчя як канал передачі невербальної інформації здатне передавати емоційний підтекст вербальних повідомлень та є регулятором комунікативного процесу. За виразом обличчя учасники комунікації можуть інтерпретувати емоції та ставлення один до одного, оскільки «лице та очі можуть розкрити практично все» [28, с. 91].

У ситуації «примирення» задіяні елементи цього підвиду кінесичних НВК, які експлікують емоційні переживання, пов'язані з виникненням конфлікту.

(116) *"Oh, John, I'm... I'm sorry I've spoken about it; I just wanted you to..." [...] the next moment her eyelids began to blink and her lips to tremble [278, с. 289].*

Невербальна поведінка ініціатора примирення засвідчує значний ступінь переживань, викликаних конфліктом, та неможливість опанувати себе (*the next moment her eyelids began to blink and her lips to tremble*).

Важливим елементом невербальної поведінки комуніканта, що ініціює примирення, є *усмішка*. Усмішка належить до НВК, які застосовуються на фінальному етапі комунікативної взаємодії з об'єктом примирення, оскільки експлікує радість з приводу відновлення гармонійної моделі спілкування.

(117) *“Tell me you forgive me.” [...]*

She sighed. “Seems I have no choice. Seems I can’t hold anything against you.”

He smiled, one of his rare and totally engaging smiles [304, с. 80].

Погляд вважається найбільш ефективним невербальним засобом для встановлення хорошого контакту при спілкуванні [28, с. 94]. Для комунікативної ситуації «примирення» роль погляду важко переоцінити, оскільки цей НВК здатен передавати велику кількість інформації, зокрема, сигналізувати про істинні емоції, почуття та переживання мовця [217, с. 14–16]. Аналіз ілюстративного матеріалу доводить, що в КС «примирення» погляд виконує кілька функцій: установа контакту з партнером із комунікації, вираження емоцій ініціатора примирення, регулювання процесу спілкування. Встановлено, що погляд, який засвідчує бажання візуального контакту з об'єктом примирення, є характерним невербальним компонентом в аналізованій комунікативній ситуації та вказує на кооперативну налаштованість ініціатора примирення.

(118) *Seconds later, the reading light above Hugh’s bed flicked on and he stared across at me. “I’m sorry, Lara. I’ve been so selfish” [353, с. 226].*

Погляд може передавати усю гаму почуттів, які притаманні мовцю, що перебуває у стані конфронтації з партнером зі спілкування, але хоче змінити перебіг комунікації з конфліктної на кооперативно-спрямовану.

(119) *He turned in his chair and gazed at Michael with a pleading look on his countenance. “I want to apologize to you, Michael, for my attack on you. I am sorry that I inflicted harm. Can you possibly ever forgive me?” [...]*

Michael scrutinized him carefully. [...] He could sense that he was truly

repentant. After pausing for a minute or two, he said “Who am I to withhold forgiveness? Of course, I forgive you” [386, с. 274].

У наведеному прикладі бажання ініціатора примирення відновити гармонійну інтеракцію з об'єктом примирення маніфестується не тільки вербальною поведінкою (*I want to apologize to you, Michael, for my attack on you. I am sorry that I inflicted harm. Can you possibly ever forgive me?*), а й невербальною (*gazed at Michael with a pleading look*). Погляд, звернений до партнера зі спілкування, інтенсифікує вплив вербального висловлення на співрозмовника. Як засвідчує респонсивна реакція об'єкта примирення (*Who am I to withhold forgiveness? Of course, I forgive you*), вибір стратегії спілкування та мовних і немовних засобів, що її втілюють, виявився правильним, оскільки призвів до відновлення комунікативного балансу між співрозмовниками.

Погляд, відведений вбік, є індикатором емоційного стану та засвідчує почуття сорому й пригніченості, які комунікант переживає через скоєний малефактивний учинок, страх бути покараним або ж нещирість. Прагнення уникнути зорового контакту підкреслює психологічну дистанцію між партнерами з комунікації [95, с. 392].

(120) *He just sounded bleak. Bleak, cold and embarrassed. [...] “Paddy?”*

“I’m so sorry,” he said. And looked away [298, с. 224].

Автор описує емоційний стан комуніканта, який вибачається перед другом за малефактивний учинок, що спричинив дисгармонізацію стосунків, таким чином: чоловік пригнічений, розгублений та збентежений через ситуацію, що склалась (*He just sounded bleak. Bleak, cold and embarrassed*). Почуття сорому змушує ініціатора примирення уникати прямого зорового контакту з об'єктом примирення.

Обійми, що належать до **такесичних НВК**, слугують актом закріплення рішення про примирення, показуючи, що всі непорозуміння усунені і комуніканти щирі у своєму бажанні відновити гармонійні стосунки один з одним.

(121) *Paul stared at his daughter. “Alison, I’ve been proud of you your whole life. [...] I never meant to put you under pressure. I can’t believe you felt that way. I’m sorry.”*

Alison cried into her handkerchief. Paul went over and gave her a hug. For the first time in months, she showed him affection and hugged him back [377, с. 281].

Поцілунок у досліджуваній КС є виявом позитивного ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення та символізує каяття з приводу малефективного вчинку й прохання про розуміння та підтримку партнера зі спілкування.

(122) Moments later, the back door slammed and Nancy breezed in. [...]

“What’s time this to come home for your tea?” Alec demanded angrily. [...]

Nancy went over to kiss his cheek. “Sorry, Pa. [...] We had to wait for a bus. You know how few run on Sundays.”

Alec pattered her arm. Nobody stayed angry with Nancy for long [256, с. 143–147].

У наведеному прикладі поцілунок посилює вербальне втілення наміру примиритися, маніфестуючи любов та ніжність, з якою дівчина ставиться до батька (*Nancy went over to kiss his cheek*). Така невербальна поведінка у поєднанні з вербально вираженим вибаченням сприяє гармонізації комунікативної взаємодії: категорична налаштованість батька (*Alec demanded angrily*) змінюється на поблажливе ставлення до доньки. Невербальною реакцією об'єкта примирення на поцілунок ініціатора примирення є поплескування по плечу, яке вказує на те, що конфлікт вичерпаний, оскільки об'єкт примирення приймає вибачення (*Alec pattered her arm. Nobody stayed angry with Nancy for long*).

Потрібно зауважити, що використання такесичних засобів обмежене сферою спілкування комунікантів, які перебувають у родинних, дружніх чи романтичних стосунках.

До **проксемічних** невербальних засобів, якими ініціатор примирення послуговується для реалізації кооперативно-персуазивної стратегії, належить зміна дистанції між учасниками комунікації, а саме її скорочення. Аналізований НВК допомагає створенню сприятливих і ефективних умов комунікації, оскільки сприяє встановленню візуального контакту з об'єктом примирення, надає можливість тактильного контакту і, відповідно, дає змогу посилити персуазивний вплив на об'єкта примирення.

(123) “*Aunt Pearlie, can I say something before you leave?*” a teary-eyed Jasmine said while approaching Aunt Pearlie. “*I am sorry, Aunt Pearlie. Please forgive me*” [426, с. 186].

Зміна положення тіла – проксемічний компонент комунікації, який у ситуації відновлення комунікативного балансу між партнерами зі спілкування теж слугує скороченню дистанції та наближенню до об’єкта примирення.

(124) *At once, he leaned forward and grasped my hand*. “*Heavens, I’m so sorry. Of course you haven’t wasted my time*” [298, с. 99].

Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу стверджувати, що характерною рисою невербальної поведінки ініціатора примирення є об’єднання НВК у **невербальні кластери**. Ця особливість пояснюється тим, що емоції як складний та багатогранний продукт людської свідомості маніфестуються одночасно за допомогою кількох каналів передавання інформації. Комбінаторика різних невербальних компонентів сприяє посиленню їхньої впливовості у реалізації різноманітних комунікативних стратегій і тактик у будь-якому типі дискурсу [164].

Властивими мовленню ініціатора примирення є дво- та трикомпонентні кластери. До двоконпонентних кластерів належать:

- **просодичний НВК + екстралінгвальний НВК:**

(125) “*I’m sorry,*” Lily whispered as tears welled up in her eyes [388, с. 59];

- **просодичний НВК + такесичний НВК:**

(126) “*Goodbye, Richard. I’m so sorry,*” she whispered as she traced her finger gently along his cold cheek [408, с. 356];

- **такесичний НВК + кінесичний НВК:**

(127) “*Katherine.*” He clasped her shoulders and, gently, turned her to face him. “*Can you ever forgive me for doubting you?*” [266, с. 148].

До типових для ініціатора примирення трикомпонентних кластерів НВК на основі аналізу ілюстративного матеріалу відносимо:

- **такесичний НВК + екстралінгвальний НВК + кінесичний НВК:**

(128) She laid her hand upon his wrist, tears stood in her eyes; her lips quivered.

“Anthony, forgive me [...]” [351, с. 131];

- проксемічний НВК + кінесичний НВК + проксемічний НВК:

(129) “I am sorry, Mr. Kent.” *Badrani slowly approached Simon and Camelia, his head bowed in shame. “It is my fault. I was on watch last night.” He knelt in misery before Camelia [370, с. 336].*

Фрагмент (131) є прикладом функціонування багатоконпонентного кластера НВК у комунікативній поведінці ініціатора примирення.

(130) *A spaniel, pretty as the ornament off a fireplace, was gazing at me and, behind it, stood an equally pretty woman, a doll-like creature nearly lost under a big dark-green coat and fluffy fur hat.*

“Gosh, I am sorry,” *she’d cried*, thrusting out a tiny gloved hand to steady me, because I’d nearly toppled into the trough. “Did we startle you?”

There was a charmingly musical timbre to her voice, and not a trace of Yorkshire. This was a voice you could imagine reading poetry. She looked poetic, too. The flowing skirts of her coat were nipped into a tiny waist, and the tawny halo of fox fur framing a pale, heart-shaped face put me in mind of the heroines of doomy Russian novels – Lara, Anna Karenina, that sort of female – although there was a merry and not at all doomed twinkle in her eye. [...]

“You are the new owner of Beck Holme, aren’t you?” *she’d begun with a shy smile*. “Only, when I couldn’t see a car, I began to wonder whether you were perhaps just a passing hiker, taking a look round.”

“In these heels?” *And my explanation for Mike’s absence had inevitably led to our sharing sisterly jokes about the loopiness of the male as the species as we strolled back to the front garden to escape the gale* [298, с. 9–10].

Детальний опис автором враження, яке справила на об’єкт примирення жінка, що ініціює відновлення комунікативного балансу, підтверджує важливу роль, яку для гармонізації комунікативної взаємодії зіграв комплекс таких невербальних компонентів комунікації: 1) екстралінгвальний – посмішка (*a shy smile*); 2) просодичний – гучність голосу при вибаченні (*she’d cried*); тембр (*There was a charmingly musical timbre to her voice, and not a trace of Yorkshire. This was a*

voice you could imagine reading poetry); 3) кінесичний – погляд (*there was a merry and not at all doomed twinkle in her eye*); 4) зовнішній вигляд ініціатора примирення – загальне враження (*pretty woman; she looked poetic*), опис обличчя і пов'язані з ним алюзії (*a pale, heart-shaped face put me in mind of the heroines of doomy Russian novels – Lara, Anna Karenina, that sort of female*); вказівка на зріст та пропорції тіла жінки, яка ініціює примирення (*a doll-like creature, a tiny gloved hand, a tiny waist*), опис одягу (*a big dark-green coat and fluffy fur hat, the flowing skirts of her coat, the tawny halo of fox fur*).

Таким чином, вживання ініціатором примирення екстралінгвальних, просодичних, кінесичних, такесичних і проксемічних НВК збільшує ефективність мовленнєвого впливу на об'єкт примирення та допомагає змінювати перебіг комунікації з конфліктної до кооперативно-спрямованої.

Висновки до розділу 2

1. Основними чинниками, що визначають характер комунікативної поведінки ініціатора примирення, є кооперативна налаштованість та здійснення персуазивного впливу на комуніканта, який виступає у ролі об'єкта примирення, з метою відновлення гармонійної моделі інтеракції.

2. Для досягнення поставленої мети мовець, що ініціює примирення, послуговується **кооперативно-персуазивною** стратегією, яка скерована на переконування об'єкта примирення у необхідності розв'язання конфлікту та поновлення гармонійних інтерперсональних стосунків.

3. Кооперативно-персуазивна стратегія реалізується за допомогою тактик маніфестації власної позиції, тактик раціональної аргументації й тактик емоційної аргументації.

3.1. Вибір **тактик маніфестації власної позиції** продиктований потребою ініціатора примирення окреслити свою позицію в ситуації, що склалась: маніфестувати жаль та каяття з приводу малефактивного вчинку, який призвів до виникнення конфлікту, та готовність нести за нього відповідальність, а також

запевнити об'єкт примирення у щирості бажання відновити з ним злагоду. Тактики маніфестації власної позиції представлені тактикою вибачення, тактикою прохання про пробачення, тактикою експліцитного визнання своєї провини і тактикою визнання правоти об'єкта примирення.

3.2. Вдаючись до використання **тактик раціональної аргументації**, ініціатор примирення намагається переконати об'єкт примирення в необхідності відновлення комунікативного балансу, апелюючи до його раціонально-логічної сфери сприйняття та осмислення вербальних і невербальних повідомлень. До тактик цієї групи належать: тактика пояснення причин малефективного вчинку, тактика обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактика нагадування про вже здійснену задля примирення дію і тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди.

3.3. Застосування **тактик емоційної аргументації** продиктоване намаганням ініціатора примирення переконати об'єкт примирення в необхідності оптимізації комунікативної взаємодії за допомогою здійснення впливу на його емоційно-почуттєву сферу свідомості. Тактики емоційної аргументації представлені тактикою демонстрації власного емоційного стану, тактикою апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування, тактикою самоосуду, тактикою надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, тактикою жарту і тактикою посилення на авторитетні джерела.

4. Ефективність реалізації кооперативно-персуазивної стратегії спілкування і тактик її імплементації безпосередньо залежить від правильно обраних лексико-семантичних, синтаксичних та лінгвостилістичних засобів. Оскільки використання засобів спілкування завжди підпорядковане його меті, для реалізації інтенції відновлення гармонійних стосунків з об'єктом примирення ініціатор примирення послуговується вербальними засобами, які сприяють розв'язанню конфлікту.

4.1. До основних застосовуваних ініціатором примирення **лексико-семантичних засобів** належать: лексеми з семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення»; нейтральні, етикетні та інтимізувальні

звертання; позитивно-оцінні прикметники, покликані акцентувати увагу на позитивних рисах об'єкта примирення та важливості й цінності стосунків із ним для ініціатора примирення; лексеми з негативною семантикою, представлені прикметниками із семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного малефактивного вчинку» та іменниками, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе; вигуки та інтенсифікатори, які застосовуються ініціатором примирення з метою збільшення персуазивного впливу висловлень, що експлікують вибачення, прохання про пробачення, каяття та негативну оцінку власного малефактивного вчинку.

4.2. Характерними для комунікативної поведінки ініціатора примирення **синтаксичними засобами** є спонукальні речення з дієсловом *forgive* у наказовому способі в якості семантичного ядра; розповідні речення зі значенням реквестивності, розповідні речення зі значенням оптативності, що репрезентують нейтральні та пом'якшені спонукання до примирення; загальні запитання, які роблять спонукання менш категоричним, надають йому ввічливого звучання й інтенсифікують його іллокутивну силу в порівнянні з імперативними конструкціями, та розділові запитання, обидві частини яких – стверджувальні, завдяки чому висловлення набуває форми логічного судження, що репрезентує рішення про відновлення комунікативного балансу як закономірне та обґрунтоване.

4.3. **Лінгвостилістичні засоби** представлені у мовленні ініціатора примирення номінативними та зооморфними метафорами, метафорами дії та процесу, образними порівняннями, гіперболами, повторами, ампліфікацією, риторичними запитаннями, риторичними вигуками та парцеляцією. Усі зазначені лінгвостилістичні засоби сприяють здійсненню персуазивного впливу ініціатора примирення на об'єкта примирення та відновленню їх гармонійної комунікативної взаємодії.

5. Невербальні компоненти комунікації здатні задавати емоційний тон ситуації «примирення», збільшувати ефективність мовленнєвого впливу ініціатора примирення на партнера зі спілкування та сприяти зміні перебігу комунікації з

конфліктної на кооперативно-спрямовану.

5.1. Невербальний складник комунікативної поведінки ініціатора примирення представлений екстралінгвальними НВК на позначення таких психофізіологічних реакцій людини, як «плач» та «зміна кольору обличчя»; просодичними НВК (манера мовлення та гучність, з якою вимовляється певне висловлення); кінесичними НВК (жести, що експлікують емоційний стан ініціатора примирення, усмішка та погляд); такесичними НВК (обійми, поцілунки, які маніфестують кооперативну налаштованість і приязне ставлення до об'єкта примирення) та проксемічними НВК (скорочення дистанції між учасниками комунікації й зміна положення тіла).

5.2. Характерною рисою невербальної поведінки комуніканта-ініціатора примирення є об'єднання НВК у невербальні кластери, завдяки чому посилюється їх впливовість у процесі реалізації персуазивно-комунікативної стратегії і тактик, що її імплементують.

Основні положення розділу відображені в таких публікаціях автора: [131; 136; 137; 139].

РОЗДІЛ 3

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ОБ'ЄКТА ПРИМИРЕННЯ

У розділі виокремлено основні стратегії, що репрезентують комунікативну поведінку об'єкта примирення залежно від бачення ним перспектив подальшого розвитку ситуації; розроблено таксономію тактик, які імплементують кожен зі стратегій; описано характерні вербальні та невербальні засоби, якими послуговується об'єкт примирення в процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення.

У ситуації «примирення» комунікант, що перебуває у ролі об'єкта примирення, вдається до застосування однієї з трьох стратегій: кооперативної, нейтральної або конфронтаційної [135, с. 54]. Основним регулятивом вибору стратегії є мета, якою керується комунікант у процесі спілкування. Вибір *кооперативної* стратегії продиктований бажанням об'єкта примирення відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення. Дотримання об'єктом примирення *нейтральної* стратегії об'єктивується неспроможністю на момент комунікативної взаємодії прийняти рішення щодо подальших перспектив розвитку стосунків з ініціатором примирення. Вибір об'єктом примирення *конфронтаційної* стратегії вказує на відсутність у нього наміру конструктивного завершення конфлікту та досягнення примирення.

Перелік тактик, що репрезентують кожен зі стратегій, представлений на рис. В.1. у додатку В.

3.1. Тактики імплементції кооперативної стратегії

На основі дослідження ілюстративного матеріалу встановлено, що вибір об'єктом примирення кооперативної стратегії продиктований такими причинами:

1) об'єкт примирення вважає провину ініціатора примирення незначною, такою, що не завдала йому суттєвої шкоди;

2) об'єкт примирення відчуває і свою провину у дисгармонізації стосунків з ініціатором примирення;

3) особисте ставлення до ініціатора примирення та попередній позитивний досвід спілкування є для об'єкта примирення важливішими, ніж завдана йому матеріальна та / чи моральна шкода.

Факт вибору кооперативної стратегії через наведені причини засвідчує те, що об'єкт примирення налаштований на конструктивне завершення конфлікту. Відповідно, всі тактики, які він використовує в межах цієї стратегії спілкування, спрямовані на відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції з ініціатором примирення.

Дослідження ілюстративного матеріалу дало змогу виокремити тактики, що реалізують у мовленні об'єкта примирення **кооперативну** стратегію, та поділити їх на дві групи: тактики експліцитної актуалізації згоди і тактики імпліцитної актуалізації згоди.

3.1.1. Тактики експліцитної актуалізації згоди

Згода – це безконфліктна реактивна мовленнєва тактика, яка демонструє готовність адресата організувати свою поведінку згідно зі спонуканням адресанта. Завдяки вибору такої лінії комунікативної поведінки діалог протікає в спокійному тоні. Це дає можливість говорити про кооперацію співрозмовників, узгодженість їхніх цілей [173, с. 157]. Вибір мовцем конотації згоди, а отже, й засобу її вираження, зумовлюється власним баченням кінцевої фази діалогу, а також змістом і формою висловлення ініціатора розмови [38, с. 15].

Тактики експліцитної актуалізації згоди представлені:

- 1) тактикою абсолютної згоди;
- 2) тактикою часткової згоди з додатковою семантикою сумніву;
- 3) тактикою часткової згоди з додатковою семантикою умови.

1. Тактика абсолютної згоди експлікує готовність та бажання об'єкта примирення перевести комунікацію з ініціатором примирення в русло

гармонійної міжособистісної інтеракції. Аналізована тактика є мовленнєвим втіленням позитивної реакції об'єкта примирення на прохання ініціатора примирення про відновлення втраченого балансу в стосунках.

Аналіз прикладової бази демонструє, що в комунікативній ситуації «примирення» тактика абсолютної згоди реалізується об'єктом примирення за допомогою стереотипних формул *Apology accepted* та *I forgive you* з дієсловом *forgive* у формі теперішнього неозначеного, минулого неозначеного чи теперішнього доконаного часу:

(131) *“I’m sorry about that whole thing. I know I apologized before, but... I was such an idiot. [...] I’ve changed though, honestly.”*

I smile at her since she seems so nervous. “It’s water under the bridge. Apology accepted” [303, с. 129];

(132) *“I can’t forget it until you forgive me, John.”*

“I forgive you, Chad” [339, с. 266].

Актуалізація наміру відновити комунікативний баланс підкреслюється завдяки використанню комунікативів згоди *of course* та *yes*:

(133) *“[...] Forgive me, Franny?”*

“Of course I forgive you...” [379, с. 162];

(134) *“Will you forgive me?” she asked.*

We stepped inside. “Yes, I forgive you” [400, с. 31].

Використання об'єктом примирення актуалізаторів згоди *of course* та *yes* засвідчує готовність об'єкта примирення пробачити свого кривдника та повернутись до гармонійної моделі інтеракції.

2. Обираючи *тактику часткової згоди з додатковою семантикою сумніву*, мовець, що виступає в ролі об'єкта примирення, декларує намір та готовність пробачити шкоду, завдану ініціатором примирення, але сумнівається в необхідності відновлення та продовження подальших стосунків. Тактика актуалізується за допомогою складносурядних речень зі сполучником *but*.

Фрагмент (135) демонструє розмову чоловіка та жінки, яких колись пов'язували романтичні стосунки. Свого часу жінка знехтувала почуттями

закоханого в неї чоловіка, повністю припинивши з ним спілкування. Причиною такої поведінки було побоювання, що через заміжжя їй доведеться відмовитись від можливості кар'єрного росту і стати домогосподаркою. Через деякий час жінка усвідомлює помилковість такого рішення.

(135) *“But do you forgive me? That’s the question.”*

“Sure, I forgive you, but I don’t know if that changes things” [383, с. 165].

Як демонструє фрагмент, чоловік висловлює готовність пробачити давню образу (*I forgive you*). Вербальна актуалізація згоди пробачити посилена лексемою *sure*. Чоловік, однак, сумнівається у можливості відновлення стосунків (*I don’t know if that changes things*).

3. Тактика часткової згоди з додатковою семантикою умови застосовується у випадках, коли об’єкт примирення маніфестує бажання та можливість пробачити ініціатора примирення лише за умови здійснення тим певної дії. Репліки, що вербалізують аналізовану тактику, виконують додаткову директивну іллокутивну функцію, орієнтовану на спонукання партнера з комунікації щось зробити / не робити [46, с. 19].

(136) *“Oh god, I’m sorry. I didn’t even think. It was just a game.” I put my hand on her knee.*

“Don’t worry about it, just buy me a drink to make up for it” [407, с. 40].

У наведеному прикладі об’єкт примирення декларує готовність відновити баланс у стосунках з партнером із комунікації за умови виконання конкретної дії, спонукання до якої вербалізоване за допомогою імперативного речення (*just buy me a drink to make up for it*).

Таким чином, тактики експліцитної актуалізації згоди реалізують у мовленні об’єкта примирення кооперативну стратегію спілкування та представлені тактикою абсолютної згоди, за допомогою якої експлікується готовність та бажання об’єкта примирення пробачити і відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення; тактикою часткової згоди з додатковою семантикою сумніву, вибір якої засвідчує сумніви об’єкта примирення щодо можливості та доцільності відновлення стосунків з партнером зі спілкування,

незважаючи на готовність пробачити завдану ним образу; тактикою часткової згоди з додатковою семантикою умови, яка орієнтована на спонукання ініціатора примирення виконати певну дію, необхідну для того, щоб переконати об'єкта примирення відновити гармонійні стосунки.

3.1.2. Тактики імпліцитної актуалізації згоди

Окрім експліцитного вираження згоди, коли план змісту відповідає плану вираження, в діалогічному мовленні функціонують і висловлення, що актуалізують згоду непрямо. Розуміння імпліцитного значення згоди адресат декодує не безпосередньо, а на основі переосмислення [38].

Дослідження особливостей комунікативної взаємодії учасників ситуації «примирення» доводить, що згода прийняти вибачення може декларуватися за допомогою різноманітних описових формул, що не містять перформативних дієслів із метою уникнення акцентування уваги на серйозності завданої шкоди та задля збереження обличчя мовця, який вже дещо втратив авторитет спочатку через здійснення засуджуваної дії, а потім вибачення за неї [174, с. 54]. Щоб імпліцитно маніфестувати згоду оптимізувати взаємодію з ініціатором примирення, об'єкт примирення застосовує ряд тактик, які ми вважаємо за доцільне об'єднати під назвою **тактики імпліцитної актуалізації згоди**. До тактик імпліцитної актуалізації згоди належать:

- 1) тактика заперечення провини ініціатора примирення;
- 2) тактика визнання власної провини;
- 3) тактика зміни оцінки дії ініціатора примирення;
- 4) тактика зміщення акценту;
- 5) тактика узагальнення;
- 6) тактика демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення;
- 7) тактика пропозиції забути про конфлікт.

Метою використання наведених тактик є мінімізація шкоди, завданої

об'єкту примирення малефактивним учинком ініціатора примирення, а також моральна підтримка партнера з комунікації.

1. Тактика заперечення провини ініціатора примирення репрезентує кооперативну стратегію об'єкта примирення, який або повністю заперечує провину партнера з комунікації, або ж намагається мінімізувати її серйозність. У такий спосіб об'єкт примирення експлікує власне бачення ситуації, що склалася: він не вважає малефактивний учинок ініціатора примирення таким, що може завадити відновленню гармонійних інтерперсональних стосунків.

(137) *“I’m really sorry to have ruined the weekend,” Caroline apologized tearfully.*

“Don’t be ridiculous, Caroline. It’s not your fault. Come on, let’s go,” Maggie said briskly, leading the way [408, с. 351].

Приклад (137) демонструє повне заперечення об'єктом примирення провини ініціатора примирення. Тактика актуалізується через вказівку на недоречність вибачення (*Don’t be ridiculous, Caroline*) та спростування вини ініціатора примирення за допомогою заперечної синтаксичної конструкції з семантичним ядром *fault* (*It’s not your fault*).

Досліджувана тактика вербалізується в мовленні об'єкта примирення і за допомогою висловлень із заперечним займенником *nothing* та дієсловом *forgive* або іменником-деривативом *forgiveness* у якості семантичного ядра (приклади 138, 139).

(138) *“Vittorio, I must kneel in front of you and ask for your forgiveness,” said Antony.*

“Son, there is nothing to forgive,” said Vittorio [397, с. 2];

(139) *“I apologize for the trouble I caused you. Please forgive me.”*

“You’ve done nothing that requires forgiveness from me, Bradley” [433, с. 45].

Заперечуючи провину ініціатора примирення, об'єкт примирення декларує свою готовність забути про малефактивний учинок партнера зі спілкування та відновити комунікативний баланс [138, с.137].

2. Вдаючись до використання тактики визнання власної провини, об'єкт

примирення декларує усвідомлення своєї особистої відповідальності за дисгармонізацію стосунків з ініціатором примирення. Застосовуючи цю тактику, об'єкт примирення прагне заспокоїти, морально підтримати співрозмовника, продемонструвавши, що у ситуації, яка спричинила розлад у стосунках, винні обидва партнери з комунікації.

Тактика реалізується через пряме визнання об'єктом примирення своєї провини (*It's (also) my fault, I am (also) to blame, I was wrong*).

У наведеному далі прикладі тактика визнання власної провини є маніфестацією імпліцитної згоди об'єкта примирення відновити втрачений баланс у стосунках з ініціатором примирення. Наречений просить у нареченої вибачення за невідповідну поведінку в день весілля.

(140) “[...] *I am really sorry. I shouldn't have done that. I don't know what's going on with me. I guess I'm getting those last minute wedding jitters or something.*”

“Mario, don't apologize. I was wrong too” [389, с. 8].

Згода прийняти вибачення та відновити стосунки актуалізується непрямо за допомогою заперечення необхідності вибачення (*Mario, don't apologize*) та визнання власної провини (*I was wrong too*).

Аналізована тактика може вербалізуватися і у формі зустрічного вибачення чи прохання про пробачення (*I am sorry too, You also forgive me, Will you forgive me too?* тощо).

(141) *“I'm sorry, Mimi, I shouldn't have said that.” Maggie tried to compose herself.*

“I'm sorry too, Mammy, I didn't mean it. Really I didn't. I love you, Mammy” [408, с. 239].

У наведених фрагментах (140) та (141) обидва учасники комунікації відчують відповідальність за погіршення стосунків. Таким чином, інтенції комунікантів збігаються: обоє прагнуть відновити гармонійне спілкування, отримати пробачення партнера з комунікації та позбутись почуття провини, яке викликане конфліктом.

3. *Тактика зміни оцінки дії ініціатора примирення* є різновидом позитивної реакції на прохання про пробачення. Адресат повністю звільняє партнера з комунікації від його провини та може навіть похвалити адресанта за здійснення вчинку, який той вважає негативним. У такий спосіб негативна дія перетворюється на позитивну [198, с. 113].

У представленому далі прикладі (142) Джеб, що ініціює примирення, просить у лікаря Девіса, який виступає у ролі об'єкта примирення, вибачення за те, що у стані афекту звинуватив того у непрофесійності.

(142) *“Doctor Davis,” I started as I offered my right hand to him, “Please forgive my angry words when I said you were good for nothing except measles and teething. I meant to hurt you as bad as I was hurting at the time.” [...]*

“As a matter of fact, it was just that very statement that caused me to take a long, hard look at myself. Your words did hurt me, but they have made a changed man out of me. I take my hat off to you, Jeb” [361, с. 223].

Об'єкт примирення декларує згоду прийняти вибачення за допомогою тактики зміни оцінки дії ініціатора примирення. Визнаючи завдану мовленнєвою поведінкою хлопця шкоду (*Your words did hurt me*), лікар акцентує увагу на ефекті, який вона на нього справила: образливі слова стали стимулом для роздумів, змусили усвідомити свої недоліки (*As a matter of fact, it was just that very statement that caused me to take a long, hard look at myself*) та допомогли змінитися на краще (*they have made a changed man out of me*).

4. Послуговуючись *тактикою зміщення акценту*, об'єкт примирення прагне уникнути обговорення поведінки співрозмовника, яка призвела до конфлікту, акцентуючи увагу на позитивній стороні ситуації, що склалася, та виправдовуючи тим самим малефективний учинок ініціатора примирення.

Аналізована тактика представлена у наведеному далі фрагменті. Закохані Елізабет та Джеб домовляються про таємну зустріч. Дівчина приходить на вказане місце раніше призначеного часу. Пам'ятаючи про обіцянку Джеба прийти на зустріч, дівчина стійко чекає, незважаючи на зливу. В той же час, хлопець дізнається, що Елізабет немає вдома, і розуміє, що вона зараз чекає на нього у

домовленому місці. Коли Джеб знаходить Елізабет, вона вже без свідомості. Ця подія стає початком довгої та важкої хвороби дівчини. Усвідомлюючи свою провину, Джеб відчуває докори сумління. Хлопець не відходить від ліжка коханої, картаючи себе за легковажність. Коли стан дівчини покращується, Джеб просить у неї пробачення.

(143) *“Oh, Elizabeth, I am so sorry if I caused you to think I was going to be there. I almost killed you, Elizabeth. [...] Please forgive me, Elizabeth.”*

“Jeb, you are forgiven of anything and everything [...]. It wasn't anybody's fault. It was just a simple misunderstanding, that's all.”

“Yes,” I rejoined, “a simple misunderstanding that could have cost you your life. Elizabeth, what if we hadn't found you in time? What if...”

“Shh, now Jeb,” Elizabeth interrupted in a whisper. “None of that happened. I didn't die. You did find me in time. You're not without me. Everything's ok, my hero. You didn't cause me to lose my life. You saved my life and I will love you forever for doing it” [361, с. 142].

Об'єкт примирення декларує відсутність наміру конфліктувати з ініціатором примирення (*Jeb, you are forgiven of anything and everything*) та повністю заперечує його провину, вважаючи ситуацію, що склалася, звичайним непорозумінням (*It wasn't anybody's fault. It was just a simple misunderstanding, that's all*). Після вказівки ініціатора примирення на можливі наслідки, до яких могло би призвести його запізнення (*a simple misunderstanding that could have cost you your life*), об'єкт примирення вдається до використання тактики зміщення акценту. Наголошуючи на відсутності серйозних наслідків (*None of that happened. I didn't die*), об'єкт примирення зміщує акцент опису ситуації з негативного на позитивний. Бажаний перлокутивний ефект від застосування тактики досягається за допомогою демонстрації позитивного ставлення до ініціатора примирення та захоплення його сміливістю (*my hero*), підкреслення вчасності виконаної дії, що врятувала життя дівчини (*You did find me in time*), запевнення у відсутності наміру конфліктувати (*Everything's ok*), акцентування уваги на позитивному аспекті ситуації (*You saved my life*) та декларування наміру ще краще ставитись до

ініціатора примирення через його вчинок (*I will love you forever for doing it*).

Таким чином, суть тактики зміщення акценту полягає у тому, що об'єкт примирення уникає обговорення причини завданої шкоди (хлопець не прийшов на побачення вчасно і через це дівчина ледь не загинула), а натомість наголошує на позитивній стороні ситуації (Джеб врятував життя Елізабет, знайшовши її та повернувши додому).

5. Використовуючи **тактику узагальнення**, об'єкт примирення має на меті виправдати ініціатора примирення та експлікувати позитивне ставлення до нього за допомогою узагальнених висловлень. Обравши таку форму демонстрації ставлення до ініціатора примирення та його малефективного вчинку, об'єкт примирення мінімізує його провину.

(144) *Kim went to Natalie and apologized for what she said about her some months ago. [...]*

Natalie felt sorry for her and quickly accepted apology. “We are human beings. We do make mistakes that we at times do not intend to” [326, с. 81].

Наталі, яка є в аналізованій комунікативній ситуації об'єктом примирення, виправдовує поведінку Кім (ініціатора примирення), вказуючи на ненавмисність завданої їй шкоди та підкреслюючи, що така поведінка час від часу притаманна кожній людині (*We are human beings. We do make mistakes that we at times do not intend to*). Наголошуючи на тому, що всі без винятку можуть помилятися, об'єкт примирення імпліцитно вказує і на свою недосконалість, у такий спосіб мінімізуючи провину ініціатора примирення.

6. Застосовуючи **тактику демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення**, об'єкт примирення має на меті маніфестувати позитивне ставлення до партнера по спілкуванню та задекларувати намір відновити з ним гармонійні стосунки. Як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, розуміння причин поведінки, що спричинила виникнення конфлікту, може бути вербалізоване в експліцитній та імпліцитній формах.

(145) *“Oh, John, I’m... I’m sorry I’ve spoken about it; I just wanted to...” [...]*
“Don’t worry, Helen, I understand” [278, с. 289];

(146) *“I’m sorry,” he said. “I should have told you. I didn’t want to upset.”*

“The upset was inevitable.” She gave him a tremulous smile. “It was the timing that was atrocious” [355, с. 260].

У прикладі (145) розуміння причин поведінки, що призвела до конфлікту, вербалізується експліцитно за допомогою висловлення *I understand*. У фрагменті (146) виправданням малефактивного вчинку ініціатора примирення та імпліцитною демонстрацією розуміння його причини слугує вказівка на неминучість розчарування через складні життєві обставини, в яких опинилися комуніканти (*The upset was inevitable. It was the timing that was atrocious*).

7. Тактика пропозиції забути про конфлікт експлікує намір прийняти прохання про пробачення через вказівку на необхідність припинити обговорення інциденту, оскільки об’єкт примирення вважає його неважливим і нездатним негативно вплинути на подальші гармонійні стосунки. Аналізована тактика вербалізується у мовленні об’єкта примирення за допомогою спонукальних речень (*Let’s forget about it, Let’s not dredge up the past* тощо) та ідіоматичних висловлень, що експлікують намір та спонукання до того, щоб залишити конфлікт у минулому (*It’s a closed book, It’s water under the bridge, It’s water over the dam* тощо).

(147) *“[...] What I said right here is wrong. I don’t know why I say this thing to you. It is because I feel so bad and I don’t know what else to say. If you never want me to come here again I think it is every right of you that I never come back here. I am sorry for what I said to you.”*

John was now so touched by what Paul had just said that he moved forward and put his hand on the other man’s shoulder. “Oh, Paul,” he said, “I have already forgotten the whole thing. [...] As far as I am concerned it is a closed book. Let’s forget it” [362, с. 277].

Аналізована тактика представлена у мовленні об’єкта примирення спонукальним реченням, яке вербалізує заклик до припинення обговорення конфлікту та причин, що до нього призвели (*Let’s forget it*). Ще один засіб втілення тактики – метафоричне порівняння ситуації з закритою книгою (*it is a*

closed book), яке також вказує на необхідність забути про непорозуміння та відновити втрачений баланс у стосунках.

Приклад (148) ілюструє використання тактики пропозиції забути про конфлікт, вираженої за допомогою ідіоматичного висловлення *It's water under the bridge*.

(148) *"I'm sorry I hurt you, Trixie," Jasper said suddenly. [...] I never wanted to lead you like that. I hoped..."*

She cut him off. "It's OK, Jasper. It's water under the bridge. Really" [373, с. 326].

Об'єкт примирення запевняє ініціатора примирення у тому, що конфлікт не вплине на добрі стосунки між комунікантами (*It's OK, Jasper*), демонструє своє ставлення до ситуації як такої, що не потребує подальшого обговорення (*It's water under the bridge*), збільшуючи іллокутивну силу висловлення використанням прислівника *really*, який застосовується для запевнення в щирості слів об'єкта примирення.

Таким чином, імпліцитна згода об'єкта примирення відновити порушений унаслідок конфлікту комунікативний баланс з ініціатором примирення актуалізується за допомогою тактик заперечення провини ініціатора примирення, визнання власної провини, зміни оцінки дії ініціатора примирення, зміщення акценту, узагальнення, демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення та пропозиції забути про конфлікт. Застосування цих тактик вказує на бажання та готовність об'єкта примирення повернутись до гармонійної моделі комунікації з ініціатором примирення.

3.2. Тактики імплементації нейтральної стратегії

Основною рисою, що характеризує комунікативну поведінку об'єкта примирення в межах дотримання ним нейтральної стратегії, є відсутність прямої відповіді на висловлене ініціатором примирення прохання про відновлення гармонійних стосунків. На основі аналізу ілюстративного матеріалу можна зробити висновок, що, обираючи нейтральну стратегію, об'єкт примирення

зволікає з прийняттям остаточного рішення, намагається уникнути розмови, відкласти обговорення ситуації тощо. Така лінія поведінки пояснюється кількома причинами:

1) об'єкт примирення почувається розгубленим і йому потрібен час, щоб обдумати ситуацію, яка склалася, зважити всі «за» і «проти», і тільки після цього прийняти рішення щодо подальшого розвитку стосунків із комунікантом, який ініціює примирення;

2) об'єкт примирення намагається уникнути ускладнень у комунікації, які можуть бути спричинені його відмовою пробачити;

3) об'єкт примирення не зацікавлений у подальшому спілкуванні, проте загострювати конфлікт теж не хоче, сподіваючись на його затухання;

4) небажання спілкуватись з інших причин (об'єкт примирення почувається втомленим, не має часу на з'ясування стосунків тощо).

На основі аналізу емпіричного матеріалу, до тактик, що вербалізують **нейтральну стратегію** мовленнєвої поведінки об'єкта примирення, відносимо:

- 1) тактику вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту;
- 2) тактику зміни теми розмови.

1. Вибір тактики вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту продиктований сумнівами об'єкта примирення щодо доцільності / недоцільності пробачення та відновлення комунікативного балансу з ініціатором примирення і використовується у випадках, коли об'єкт примирення переживає суперечливі почуття. З одного боку, він не може пробачити малефективний учинок мовця, що є ініціатором примирення; з іншого ж, неспроможний відхилити чинник попереднього позитивного досвіду спілкування. Тому відкладення вирішення конфлікту на певний час сприймається як найоптимальніше рішення за обставин, що склалися.

Тактика вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту застосовується об'єктом примирення у наведеному далі прикладі (149). За кілька днів до весілля наречена зізнається майбутньому чоловікові у зраді.

(149) *She stood up in alarm. "Please, don't go. I am so, so sorry. More than you*

could ever imagine.” She was unable to hold it in anymore; her chest racked with sobs.

Morris looked at her. Beyond the anger and betrayal and broken trust, she saw the pity in his face. That was the worst thing of all. She cried harder, barely able to breathe.

Softening slightly, he finally came to her, pulling her close. She clung to him like a drowning rat, which she pretty much was.

“I know you are sorry. I do,” he whispered, kissing the top of her head just once.

“Tell me we’re going to be okay,” Sheila said into the soft wool of his overcoat.

“Tell me we can get past this.”

Morris broke away. He didn’t answer, but his jaw was working tightly. Finally he sighed. “I don’t know. Give me a few days.”

A glimmer of hope blossomed in her heart, so small she thought it might dissolve if she took another breath. She nodded before he could take it back. “Whatever you need.”

“I’ll be back from Japan on Sunday morning and we can talk it again then. [...] I don’t want to make any hasty decisions.” [...] He didn’t look at her as he stepped past her into the chilly afternoon air.

Sheila watched him get into his car and drive away. [...] But, incredibly, it wasn’t over yet. There was still a chance she and Morris could work this out. Sunday at noon at the Fairmont. There was still hope [320, с. 101–103].

Об’єкт примирення перебуває у складному емоційно-психологічному стані, переживає суперечливі почуття: біль та злість через зраду й втрачену до коханої довіру і водночас співчуття до дівчини, яка в момент комунікації перебуває в пригніченому стані і розкаюється у скоєному (*Beyond the anger and betrayal and broken trust, she saw the pity in his face*). Про сумніви говорить і суперечлива невербальна поведінка мовця – скорочення дистанції між об’єктом та ініціатором примирення (*Softening slightly, he finally came to her, pulling her close*) та її збільшення (*Morris broke away*). Зрештою, об’єкт примирення усвідомлює, що в цій ситуації він неспроможний прийняти остаточне рішення, оскільки боїться, що емоції вплинуть на його правильність (*I don’t want to make any hasty decisions*). Відтак, об’єкт примирення вербалізує намір відкласти обговорення конфлікту і

повернутись до його вирішення через певний час (*I don't know. Give me a few days. I'll be back from Japan on Sunday morning and we can talk it again then*). На те, що рішення про примирення відкладене, а не відхилене, вказує сприйняття ситуації спілкування ініціатором примирення (*But, incredibly, it wasn't over yet. There was still a chance she and Morris could work this out. Sunday at noon at the Fairmont. There was still hope*).

2. Послугуючись **тактикою зміни теми розмови**, об'єкт примирення свідомо ігнорує прохання співрозмовника про пробачення та спрямовує розмову в інше русло, щоб уникнути обговорення незручної для нього теми та відкласти прийняття рішення про примирення.

Передісторія КС «примирення», представленої в наведеному далі прикладі, така: жінка дозволила собі прояв безпідставної агресивної вербальної поведінки, що призвело до порушення комунікативного балансу. Усвідомивши свою провину та неправомірність такого поведіння, вона просить пробачення у співрозмовника.

(150) *The coffee was still perking when I heard the bedroom door open and Alicia walked out into the kitchen. Her eyes were puffy and red. She sat down across from me.*

"I am so sorry, Terry. I don't know why I got so angry. I am just afraid. I apologize; I know you are only looking out for me. I feel so helpless. [...] I am so sorry, please forgive me?"

I looked at her gorgeous face and said, "Would you like a coffee?" I wasn't quite ready to forgive her and she clearly got the message.

She studied me for a moment and said, "Yes, I would love one, and a cigarette" [261, с. 111].

Комунікант-об'єкт примирення не готовий до відновлення гармонійних стосунків з ініціатором примирення, проте розуміє, що відмова у пробаченні призведе до загострення ситуації та погіршення стосунків. Оскільки у такому розвитку подій об'єкт примирення не зацікавлений, він обирає тактику зміни теми розмови (*I looked at her gorgeous face and said, "Would you like a coffee?"*

I wasn't quite ready to forgive her...). Ініціатор примирення правильно декодує висловлення “*Would you like a coffee?*”, яке є імпліцитною актуалізацією небажання обговорювати проблему (*...she clearly got the message*). Жінка погоджується на перехід комунікативної ініціативи до партнера зі спілкування, підтримує нову тему розмови, розуміючи, що в цій ситуації така поведінка є для неї найоптимальнішою. Це засвідчує її респонсивна репліка (*Yes, I would love one, and a cigarette*).

Таким чином, вибір об'єктом примирення нейтральної стратегії спілкування об'єктивується його бажанням відкласти прийняття рішення про відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції з ініціатором примирення на певний час. Проведене дослідження засвідчує, що аналізована стратегія представлена у комунікативній поведінці об'єкта примирення тактикою вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту й тактикою зміни теми розмови.

3.3. Тактики імплементації конфронтаційної стратегії

Особливістю тактик, що репрезентують конфронтаційну стратегію у мовленні комуніканта-об'єкта примирення, є спрямування на підтримання *дисгармонізувальної моделі* розвитку комунікації та експлікація прямої / непрямої *негативної оцінки* вербальних та / або невербальних дій партнера з комунікації. Дисгармонізація спостерігається за умов «оборонного клімату, що характеризується певною агресивністю та емоційним дискомфортом» [115, с. 160]. У такому випадку комунікант удається до оборонних тактик або прагне взагалі припинити мовленнєву взаємодію [там само].

З точки зору перспективи розвитку комунікативної взаємодії в ситуації «примирення», конфронтаційна стратегія є деструктивною. Об'єкт примирення порушує усі принципи ефективного спілкування, тому за умови дотримання ним тільки конфронтаційної лінії поведінки впродовж спілкування в межах однієї КС, примирення між комунікантами неможливе.

Аналіз ілюстративного матеріалу дає змогу стверджувати, що основними

причинами застосування об'єктом примирення конфронтаційної стратегії є такі:

- 1) об'єкт примирення вважає шкоду, завдану йому мовцем, який ініціює примирення, такою, що робить подальше гармонійне спілкування неможливим;
- 2) стан значної емоційної напруги, спричинений почуттями образи, обурення тощо, не дає об'єкту примирення змоги спокійно сприймати ситуацію, що склалася, та об'єктивно оцінити ступінь провини ініціатора примирення й серйозність завданої ним шкоди.

У ході дослідження встановлено, що, дотримуючись конфронтаційної стратегії, об'єкт примирення послуговується такими тактиками:

- 1) тактика прямої відмови;
- 2) тактика звинувачення;
- 3) тактика демонстративного ігнорування ініціатора примирення;
- 4) тактика іронії.

1. Тактика прямої відмови є негативною реакцією на прохання ініціатора примирення відновити гармонійну інтеракцію та застосовується об'єктом примирення для демонстрації свого бачення розвитку комунікативної ситуації, яке є категорично протилежним до комунікативних намірів ініціатора примирення: об'єкт примирення переконаний, що за умов, які склалися, конструктивне завершення конфлікту неможливе. Тактика прямої відмови вербалізується за допомогою заперечних речень із використанням модального дієслова *can* (*I cannot / can't forgive you*), заперечних речень у формі майбутнього неозначеного часу (*I will not / won't forgive you*) або ж їх еліптичних відповідників (*I cannot / can't, I will not / won't*).

(151) *“Will you ever forgive me?” he asked. “[...] Say you forgive me.”*

The beautiful, colourless face did not soften at the words.

“I cannot,” she said; “I cannot forgive that treachery, Lance; it has wounded me even unto death. How can I forgive it?” [265, с. 285].

Аналізована тактика втілена у мовленні об'єкта примирення за допомогою висловлень, які вербалізують неможливість пробачення (*I cannot; I cannot forgive that treachery, Lance*), а також у гіперболізованій формі експлікують наслідок

малефактивного вчинку ініціатора примирення (*it has wounded me even unto death*). Додаткової іллокутивної сили висловленню надає риторичне запитання *How can I forgive it?*, яке підкреслює неможливість пробачення, а відтак, і відновлення гармонійних стосунків з ініціатором примирення.

2. Застосовуючи **тактику звинувачення**, об'єкт примирення наголошує на провині ініціатора примирення та ступені завданої ним шкоди, надає різко негативну оцінку діям, наслідком яких став конфлікт між комунікантами, чинить психологічний тиск на ініціатора примирення, намагаючись посилити його емоційний дискомфорт і тим самим інтенсифікувати відчуття провини та змусити ще більше шкодувати про скоєний учинок.

Тактика звинувачення представлена у фрагменті (152). Лу-Ен відмовилась від дочки Даллас, коли та була ще дитиною. Через двадцять років жінка, усвідомивши провину перед дочкою, повертається, благаючи її пробачити.

(152) *"I'm sorry. I was so wrong," LouAnn pleaded, sobbing.*

"I lost my home, my friends and, most of all, my family. And what have you done since then to make things better? Did you answer my letters? Ever even call to check on me? Ever try to say you were so sorry that you threw me away and missed every single life event for the last twenty years? Or even apologize properly to show that you really wanted me back in your life? Nothing. Nothing at all. You just show up out of the blue and you think... what? That it will be as though all these years hadn't passed? As if you'd been here all along? No, Mother. There's too much water under the bridge. Please, just go, ok?" Dallas stood and went to the door, holding out her mother's things in one hand and opening the door with the other [243, с. 89].

Обравши тактику звинувачення для реалізації конфронтаційної стратегії, об'єкт примирення констатує, насамперед, значний ступінь шкоди, завданої вчинком ініціатора примирення (*I lost my home, my friends and, most of all, my family*). Подальша репрезентація тактики звинувачення здійснюється за допомогою риторичних запитань та заперечної відповіді на них. Така форма реалізації тактики створює ефект протиставлення, що надає висловленню додаткової експресивності. Завдяки заперечній відповіді на кожне із запитань

(*Nothing. Nothing at all*) висловлення набувають чіткої конотації звинувачення матері у невиконанні дії, зазначеної в кожному із запитань: *Did you answer my letters?* – звинувачення в тому, що листи, написані дочкою до матері, так і залишилися без відповіді; *Ever even call to check on me?* – звинувачення в тому, що Лу-Ен жодного разу не зателефонувала, щоб поцікавитися, як у Даллас справи; *Ever try to say you were so sorry that you threw me away and missed every single life event for the last twenty years?* – звинувачення в тому, що за двадцять років матір не розкаялась у жахливому вчинку і через це Даллас була позбавлена материнської любові та підтримки в усі важливі для неї моменти життя; *Or even apologize properly to show that you really wanted me back in your life?* – звинувачення в тому, що матір навіть не вибачилась, щоб засвідчити своє бажання повернутись у життя дочки та відновити з нею стосунки, розірвані в далекому минулому. Іллокутивна сила тактики інтенсифікується завдяки вказівці об'єкта примирення на неможливість установлення гармонійних стосунків з огляду на двадцятирічне запізнення прохання матері про пробачення (*You just show up out of the blue and you think... what? That it will be as though all these years hadn't passed? As if you'd been here all along?*), а також за допомогою маніфестації наміру припинити спілкування (*Please, just go, ok?*).

3. Тактика демонстративного ігнорування ініціатора примирення є лінією комунікативної поведінки, за якої об'єкт примирення не підтримує або ж відхиляє тему розмови. Питання, адресовані йому ініціатором примирення, залишаються без відповіді. У межах цієї тактики реалізується додаткова експресивна іллокутивна функція, що слугує вираженню певного почуття (зазвичай негативного) [46, с. 16]. Аналізована тактика реалізується в мовленні об'єкта примирення за допомогою *демонстративного мовчання*. Промовчати – означає через відсутність висловлення виразити свою думку, ставлення, оцінку події. За цією дією (відсутністю дії) приховані найрізноманітніші інтенціональні та емоційні значення [177, с. 119].

Наведений далі фрагмент (153) демонструє застосування об'єктом примирення досліджуваної тактики. Жінка-ініціатор примирення просить

пробачення за те, що, незважаючи на запрошення, не прийшла на вечірку з нагоди дня народження об'єкта примирення.

(153) *I ran to her (Mrs. Hooters – H. П.) sitting on a bench talking to Peggy Pigeon. They were the only two still there. I ran to her, and she looked at me with disappointment.*

“Mrs. Hooters, I am so sorry! Please forgive me! I slept through the entire day! This new position tires me out!” I said to her with my big, sorrowful eyes.

She didn't want to speak to me; she just left without saying a word.

I kept calling her, but she wouldn't pick up the phone [282, с. 47].

Вдаючись до демонстративного мовчання, комунікант експлікує негативне ставлення до малефективного вчинку співрозмовника, відмову пробачити ініціатора примирення та своє небажання повертатись до гармонійної моделі спілкування.

Ще один спосіб реалізації аналізованої тактики – зумисне ігнорування прохання про пробачення за допомогою зосередження уваги на менш важливих аспектах ситуації спілкування.

(154) *He kissed her once more and released her. “Forgive me,” he said. “I didn't mean disrespect.”*

“Thank you,” she said, “for luncheon.” And she was gone [257, с. 253].

Застосовуючи тактику демонстративного ігнорування в наведеному прикладі, об'єкт примирення зумисно проявляє неухважність до об'єкта примирення та його мовленнєвих дій, імпліцитно демонструючи таким чином негативне ставлення до малефективного вчинку партнера з комунікації та небажання повертатися до гармонійного спілкування.

Фрагмент (155) репрезентує телефонну розмову хлопця та дівчини, яких пов'язують романтичні стосунки. Дівчина повідомляє про свою вагітність, проте хлопець негативно сприймає цю новину. Така реакція ображає та обурює дівчину. Вона каже, що виховуватиме дитину самостійно і припиняє телефонну розмову. Через деякий час юнак, обдумавши свою поведінку, намагається поговорити з коханою, щоб попросити пробачення, але дівчина ігнорує його телефонні дзвінки.

(155) *He called me back, but I was crying so hard I couldn't talk and didn't want to talk. He kept calling, but I didn't want to talk to him. [...] I know he must have called until midnight. I felt so hurt, alone and betrayed. The next morning the phone rang at 8:00 A.M., 8:15 A.M., and 8:30 A.M. All of these calls were from Roderick. [...] I laid in bed thinking about what I was going to do about my situation [325, с.14–15].*

Як видно з комунікативної ситуації, причини вибору тактики демонстративного ігнорування ініціатора примирення вказані самим об'єктом примирення, оскільки оповідь ведеться від першої особи однини. Серед цих причин – небажання об'єкта примирення підтримувати комунікативну взаємодію з ініціатором примирення та нездатність це робити через певний психофізіологічний стан на момент перебігу комунікації (*I was crying so hard I couldn't talk and didn't want to talk*), емоційний стан об'єкта примирення, спричинений конфліктом (*I felt so hurt, alone and betrayed*), потреба додаткового часу для прийняття зваженого рішення (*I laid in bed thinking about what I was going to do about my situation*).

Наступного ранку Родерік приїжджає до дівчини додому, щоб відновити спілкування.

(156) *Just as I proceeded to the kitchen there was a knock on the door.[...]I could hear him so I knew he was on his way into my room and this time I didn't care that I looked a mess, because I felt awful physically and emotionally. He grabbed and embraced me as I stood there with my hands to my side unresponsive to his embrace. Trembling in his voice and nearly in tears he said, "Please forgive me for what I said and how I said it, I didn't mean it like it sounded." "Baby I love you and it's my fault that this happened." "I came to your school. If I hadn't come there, this never would have happened." "Please, can you find it in your heart to forgive me?" "I'm going to take care of you and our child" [325, с. 15].*

Як демонструє наведений фрагмент аналізованої КС, після відновлення спілкування наступного ранку дівчина, що виступає об'єктом примирення, дотримується обраної нею напередодні тактики демонстративного ігнорування ініціатора примирення: вона не відповідає на адресовані їй запитання, а також не

реагує у вербальній формі на інші репліки. Зауважимо, що пряма мова ініціатора примирення подана автором не як суцільний текст, а свідомо оформлена як окремі репліки. Кожна з реплік представлена у вигляді окремого висловлення і взята в лапки (*“Please forgive me for what I said and how I said it, I didn’t mean it like it sounded.” “Baby I love you and it’s my fault that this happened.” “I came to your school. If I hadn’t come there, this never would have happened.” “Please, can you find it in your heart to forgive me?” “I’m going to take care of you and our child”*). Цей прийом дає змогу створити ефект діалогічної взаємодії: читач розуміє, що респонсивною реакцією на кожну з реплік ініціатора примирення є мовчання об’єкта примирення – характерний засіб реалізації тактики демонстративного ігнорування ініціатора примирення.

На дотримання об’єктом примирення аналізованої тактики вказують і невербальні компоненти комунікації: поза (*I stood there with my hands to my side unresponsive to his embrace*) та неохайний зовнішній вигляд дівчини і її ставлення до того, як він буде сприйнятий Родеріком (*I didn’t care that I looked a mess*).

З подальшого опису комунікативної взаємодії закоханих стає зрозумілим, що конфлікт, все-таки, вирішений: інтерактанти досягли взаєморозуміння. Продовження розмови демонструє зміну об’єктом примирення лінії поведінки з конфронтаційної на кооперативну.

(157) *He was looking me right in the eyes as he said all of this to me. I tried to be hard-nosed about it and stay angry, but I couldn’t, because I knew he was sincere. I could hear it in his voice and see it in his face. I began to cry and receive his words of apology and respond to his affection. I looked at him and my heart of love returned* [325, с. 15].

Зміна стратегій і тактик, що їх реалізують, демонструє готовність об’єкта примирення відновити гармонійні взаємини з ініціатором примирення. Вирішальним чинником у прийнятті дівчиною рішення пробачити коханого, є його щирість (*I tried to be hard-nosed about it and stay angry, but I couldn’t, because I knew he was sincere*).

4. Тактика іронії є способом непрямого вираження негативно-оцінного,

критичного ставлення мовця до партнера з комунікації і розцінюється як агресивна вербальна поведінка. Досліджувана тактика використовується з метою зачепити почуття співрозмовника, викликати у нього негативні емоції [4, с. 69]. Характерною особливістю цієї тактики є те, що розпізнання іронії можливе винятково завдяки контексту [46, с. 17], оскільки її смисл приховано або ж він протиставляється реальному смислу [1, с. 7]. Специфічним інтелектуально-емоційним компонентом тактики іронії є глузування [3, с. 3].

У КС «примирення» іронія як тактика конфронтаційної стратегії об'єкта примирення будується на протиставленні імпліцитного та актуального значень висловлення. Об'єкт примирення подає заперечення у вигляді ствердження.

(158) *He said softly, "Forgive me, Torfrida."*

"Forgive you?" Abruptly, the words spat out of my mouth as the anger rose up, galloping, from my toes. Relief at finding it made me laugh, a frightening, insane sound that sobered me almost instantly.

"Oh I forgive you, Hereward. I forgive you the disgusting mess you have made of your house and your person. I forgive you the embarrassment you have caused your men and servants. I even forgive you your adultery, for I am a broad-minded woman. What I cannot understand, let alone forgive, is your appalling, lamentable lapse of taste. [...]"

"Stop it, Torfrida," he said quickly.

"Stop what?" I asked innocently, my eyes deliberately wide. I think I was actually enjoying acting. [...]

"Stop twisting the knife. I have hurt you. We both know it, and I am sorry" [342, с. 291].

Використовуючи стверджувальні речення, які формально експлікують згоду, об'єкт примирення насправді відмовляє ініціатору примирення в пробаченні. Майже кожне речення, що вербалізує псевдопробачення, містить вказівку на власне предмет пробачення та лексему, якій притаманне негативне значення. Такий прийом інтенсифікує ефект контрасту та посилює експресивність іронії (*I forgive you the disgusting mess you have made of your house and your person.*

I forgive you the embarrassment you have caused your men and servants. I even forgive you your adultery, for I am a broad-minded woman). Таким чином, експліцитне значення висловлення є протилежним його імпліцитному змістові: через псевдопробачення комунікант висловлює істинне ставлення до малефактивного вчинку партнера з комунікації – зневагу та небажання й неможливість відновити гармонійну інтеракцію. Реакція ініціатора примирення засвідчує те, що він правильно декодує істинне значення висловлення партнера з комунікації. Чоловік порівнює конфлікт з раною, завданою ножом. Іронічна поведінка об'єкта примирення завдає ще більшого болю, тому ініціатор примирення просить змінити її на поблажливішу (*Stop twisting the knife*).

Ще одна характерна особливість тактики іронії – можливість продемонструвати несерйозність сприйняття мовленнєвих чи немовленнєвих, реальних або передбачуваних дій слухача [183, с. 207]. Ця особливість аналізованої тактики представлена у прикладі (159).

(159) “Andrew...” Candace hesitated as he stopped. “I owe you an apology.”
He turned to face her, but kept his feature blank.

“I treated you miserably. You never deserved it and I am heartily sorry.”

Andrew’s eyes narrowed in disbelief. “What sort of joke is this?”

“No joke. I’ve done a lot of soul-searching while I was gone and finally admitted to myself what a miserable creature I’ve been” [329, с. 91].

Вибачення ініціатора примирення та визнання ним власної провини й неприйнятності поведінки, що спричинила конфлікт, об'єкт примирення порівнює з жартом (*What sort of joke is this?*). Така реакція засвідчує конфронтаційну налаштованість та демонструє зневажливе ставлення до партнера з комунікації.

Таким чином, у КС «примирення» комунікант, що виконує роль об'єкта примирення, послуговується кооперативною, нейтральною та конфронтаційною стратегіями. Вибір кожної зі стратегій об'єктивується комунікативною метою, якою керується об'єкт примирення в процесі мовленнєвої взаємодії з ініціатором примирення. Кожна зі стратегій імплементується за допомогою відповідних тактик. Задля реалізації *кооперативної стратегії* об'єкт примирення

послугується тактиками експліцитної актуалізації згоди (тактика абсолютної згоди, тактика часткової згоди з додатковою семантикою сумніву, тактика часткової згоди з додатковою семантикою умови) і тактиками імпліцитної актуалізації згоди (тактика заперечення провини ініціатора примирення, тактика визнання власної провини, тактика зміни оцінки дії ініціатора примирення, тактика зміщення акценту, тактика узагальнення, тактика демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення і тактика пропозиції забути про конфлікт). *Нейтральна стратегія* представлена тактикою вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту і тактикою зміни теми розмови. *Конфронтаційна стратегія* об'єкта примирення імплементується тактиками прямої відмови, звинувачення, демонстративного ігнорування ініціатора примирення та іронії.

3.4. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об'єкта примирення

Дослідження вербальної поведінки комуніканта, що є в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції об'єктом примирення, дало змогу виокремити характерні вербальні (лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні) засоби, якими він послугується в процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення.

3.4.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об'єкта примирення

Вибір об'єктом примирення вербальних засобів, що експлікують реакцію на заклик до примирення, безпосередньо залежить від обраної ним стратегії спілкування.

Структурною одиницею *кооперативного* діалогу є реактивне висловлення зі значенням *згоди*, що засвідчує збіг / схожість думок, позицій, поглядів двох

співрозмовників про предмет розмови [38, с. 16]. **Комунікативи згоди**, як демонструє аналіз ілюстративного матеріалу, представлені в мовленні об'єкта примирення лексичними одиницями *okay, yes, of course* та *sure*.

У наведеному далі прикладі (160) бажання відновити кооперативну взаємодію з ініціатором примирення вербалізоване за допомогою комунікативу згоди *yes*.

(160) *She took my hand in her own bony one. "Can you forgive me?"*

"Oh yes, yes, dear Mrs. Knowlton," I said [269, с. 214].

Збільшенню ілюквативної сили висловлення-згоди сприяють використання вигуку *oh*, контактний повтор комунікативу згоди *yes*, використання звертання з прикметником позитивної оцінки, що демонструє приязне ставлення до партнера з комунікації (*dear Mrs. Knowlton*).

Намір повернутися до гармонійної міжособистісної інтеракції з ініціатором примирення може бути реалізований і в *імпліцитній* формі. Додаткову семантику повної або часткової згоди прийняти вибачення в КС «примирення» передають, наприклад, лексичні одиниці та синтаксичні конструкції на позначення втішання та впевненості в позитивному розв'язанні конфлікту (приклад 161), або вказівки на родинні зв'язки (приклад 162).

(161) *"I'm so sorry, Mommy."*

Coffee slopped to the floor.

"There, there, baby," said Gary's mother. "Everything's going to be fine" [348, с. 73];

(162) *"Can you forgive me?" Timothy's eyes were hopeful. She frowned. "I don't have a choice. You're my brother." He shrugged. "I'll take that as a yes"* [273, с. 115].

Займенники з семантикою узагальнення представлені у вербальній поведінці об'єкта примирення неозначеними займенниками *every, everyone, everybody*, що виражають узагальнення через одиничність, і заперечними займенниками *noone* та *nobody*, та вживаються об'єктом примирення з метою мінімізації провини ініціатора примирення.

(163) *"It's been hard. I've thought most of the day about how much I have hurt*

you. It'd been pretty rough.” [...] tears streamed down his cheeks. “I don't really deserve someone as wonderful as you.”

“Yes, you do, everyone makes mistakes, passion just overruled for a few minutes. [...] I understand, honestly I do and I forgive you” [410, с. 163].

Фраза *everyone makes mistakes* є вказівкою на загальну, звичну модель поведінки усіх людей. Надаючи висловленню значення узагальнення, об'єкт примирення намагається виправдати малефективний вчинок ініціатора примирення та маніфестує розуміння причин, що призвели до його скоєння.

Наведений далі фрагмент (164) репрезентує розмову матері та дорослої дочки. Дочка звинувачує матір в обмеженні її права приймати самостійні рішення та розпоряджатись своїм життям на власний розсуд. Зрештою, матір розуміє недоречність надмірної турботи про дочку і просить пробачення за свою поведінку.

(164) Charmaine came out of the chair and went to her daughter. Her arms wrapped Kat in a tight hug. [...] “I love you, Kaitlin. You and your sisters and my grandbabies are my world. Will you ever forgive me?”

Kat hesitated. She could continue to let her anger fester or she could forgive her mother. She pressed her cheek against Charmaine's. “I love you, too. [...] Noone's perfect, Mom” [301, с. 191].

Акцентуючи увагу на тому, що від здійснення помилок не застрахований ніхто (*Noone's perfect, Mom*), об'єкт примирення декларує бажання повернутись до гармонійної моделі спілкування з ініціатором примирення.

Дотримання комунікантом *конфронтаційної* стратегії спілкування пов'язане, насамперед, із негативним ставленням об'єкта примирення до ініціатора примирення та негативною реакцією на його комунікативну поведінку. Одним із глобальних завдань комуніканта, що вдається до конфронтаційних мовленнєвих дій, є висловлення свого незадоволення з приводу деяких рис або вчинків адресата, а також моральна перемога над суперником і зниження рівня його самооцінки [60]. Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, в мовленні об'єкта примирення ці інтенції реалізуються за допомогою використання

негативно забарвлених лексичних одиниць, насамперед, *інвективної лексики*. Термін «інвектива» пов'язують із проявом мовленнєвої агресії. Це лінгвістичне явище трактується як будь-який словесно виражений прояв агресивного ставлення до опонента (у широкому розумінні терміну) та вербальне порушення етичного табу, що здійснюється за допомогою табуйованих мовних засобів (у вузькому значенні поняття) [65, с. 13].

За визначенням В. Н. Носової, інвективи – це знижені лексичні одиниці, що порушують літературну норму й виражають негативні емоції мовця. При цьому, адресант має на меті образити, принизити, девалоризувати опонента або вербалізувати негативну оцінку предмету мовлення [119, с. 10]. Дослідниця поділяє інвективну лексику на чотири групи:

1) інвективи «особистісного» характеру: а) приниження морального достоїнства та якостей; б) девалоризація рис характеру; в) негативна оцінка розумових здібностей; г) фізичні характеристики, що девалоризують комунікантів;

2) інвективи «соціального» характеру: а) дискримінація за расовою ознакою; б) сексуально-гендерні інвективи; в) «професійні» інвективи; г) інвективи на позначення агресивного характеру взаємин учасників комунікації; г) інвективи, які передають аморальність стосунків: неправда, обман, шахрайство;

3) богохульства;

4) інвективи як засіб номінації предметів та об'єктів знеціненого матеріального світу [там само, с. 11].

Аналіз досліджуваного матеріалу дає змогу констатувати, що для реалізації конфронтаційної стратегії об'єкт примирення послуговується інвективами першої та другої груп. Інвективи «особистісного» характеру представлені лексемами-репрезентантами зневажливої оцінки розумових здібностей партнера з комунікації (*fool, idiot, jerk* тощо):

(165) “*I am so, so sorry,*” he holds onto her shoulders.

“*You idiot,*” she cries. “*I believed in you.*” [...] “*I loved you, you fool!*” [324, с. 82].

Категорія інвектив «соціального» характеру репрезентована в мовленні

об'єкта примирення, що дотримується конфронтаційної лінії поведінки, сексуально-гендерними інвективами. У наведеному далі прикладі (166) представлено ситуацію, в якій дружина намагається отримати в чоловіка пробачення за подружню зраду.

(166) *“Please, forgive me,” she insisted.[...]*

“[...] I will not let a whore screw my life. How long do I have to suffer, being bitten at my own game! For God’s sake, just leave” [384, с. 235].

Дізнавшись про зраду, чоловік вдається до використання інвективної лексики, принижуючи честь та гідність дружини й звинувачуючи її у відсутності моральних принципів. Лексема *a whore* в аналізованому контексті виконує, насамперед, пейоративну функцію, оскільки спрямована на вербалізацію різко негативної оцінки вчинку дружини та експлікує зневагу до неї як до особистості, жінки та дружини.

Наступний приклад демонструє ситуацію, аналогічну представленій у попередньому фрагменті.

(167) *“Naheema, please forgive me. I never meant to hurt you. I don’t know why I did it.”*

“Bullshit! You know why you did it. You always do after somebody else’s man. That’s all you ever do. You’re a miserable slut! Just like your mother!” [360, с. 210].

Пейоративний потенціал висловлення з інвективою *slut* інтенсифікований використанням негативно-оцінного прикметника *miserable*, порівнянням *Just like your mother!* та лайливим словом *bullshit*. Зазначені вербальні засоби експлікують високу категоричність вираженої негативної оцінки, покликані образити співрозмовницю, завдати їй моральної шкоди.

Емоції та інтенції учасників комунікативної взаємодії – важлива ланка в розумінні функціонування мовного знаку. Якщо адресант використовує його з наміром образити співрозмовника, викликати у нього негативні почуття, а адресат інтерпретує це використання саме так, то можна говорити про інвективне вживання неінвективного слова [173, с. 104–105]. Фрагмент (168) демонструє, як лексема, що належить до нейтральної лексики, набуває інвективного значення з

огляду на контекст комунікативної взаємодії та інтенції й емоції конфронтаційно налаштованого об'єкта примирення.

(168) *“Please, forgive me,” she insisted. [...] “Where can I go?” [...] “I told you I don’t have where to go,” she said with growing respect.*

“I don’t give a dickson where you go. I have been running after you for too long. I don’t want to live with this tension forever,” he concluded.

Nikita always told him to go to hell whenever she felt like it. Jacob reminded her.

“How come you have nowhere to go when you always sent me to hell? You should go there yourself since you believe it is a nice place” [384, с. 235].

Нейтральний зі стилістичної точки зору антропонім *Dickson*, що є номінацією прізвища, в контексті комунікації набуває різко негативної конотації, оскільки вживається у складі фрази *I don’t give a dickson*, яка є авторським новотвором. Однак її інвективне значення легко розпізнається завдяки співзвучності з фразою *I don’t give a damn*, що є стилістично зниженим розмовним відповідником фрази *I don’t care*. Для розуміння причин уживання антропоніма *Dickson* у складі цього висловлення необхідне знання ситуації, що передуює спілкуванню: прізвище чоловіка, з яким зрадила дружина, – *Dickson*. Використовуючи такий стилістичний прийом, мовець має кілька цілей: фраза є імпліцитною відповіддю-натяком на запитання партнера з комунікації *Where will I go?* та допомагає висловити зневажливе й презирливе ставлення до чоловіка, з яким зрадила дружина.

В КС «примирення» спостерігається й протилежне явище: обценна лексика завдяки контексту спілкування набуває позитивно-оцінного значення. Якщо загальна семантика висловлення позитивна, то «заперечні слова не перекреслюють цієї позитивності, тому що набувають рятівного і жартівливого відтінків» [146, с. 115]. В умовах інтимно-фамільярного спілкування слова з негативним емоційним забарвленням та знижена лексика можуть уживатися для маніфестації позитивних почуттів, доброго, приязного ставлення до партнера з комунікації [33, с. 33]. У лінгвістиці такі повідомлення отримали назву висловлень з *інвертованою оцінкою*. Зазначений термін слугує для позначення

вживання позитивно-оцінної лексики для вираження негативної оцінки і, навпаки, вербальних засобів із негативною семантикою для експлікації позитивної оцінки [64, с. 101–102].

Наведений далі приклад демонструє використання об'єктом примирення інвективи *idiot* у межах кооперативної стратегії спілкування.

(169) “*Forgive me?*”

Carina considered playing on his guilt for a while but decided against it. [...]

Grinning, she held out her arms.

“Course I forgive you, you idiot. Come here.”

“I know you’d never cheat on me,” Glen murmured, stroking her hair [318, с. 347].

Необхідно підкреслити, що правильне декодування висловлень з інвертованою оцінкою можливе лише за умови врахування невербальних засобів комунікації, що їх супроводжують. Негативне значення інвективи *idiot* нівелюється завдяки загальному контексту спілкування: вербальній експлікації рішення про пробачення (*Course I forgive you*) та невербальним засобам, що, супроводжуючи мовлення об'єкта примирення, маніфестують позитивне ставлення до партнера з комунікації (*Grinning, she held out her arms*).

Характерною рисою конфронтаційної вербальної поведінки об'єкта примирення є використання **етикетної форми звертання** до ініціатора примирення, з яким об'єкт примирення перебуває в близьких родинних чи романтичних стосунках [133, с. 43]. Нетипове використання об'єктом примирення номінацій на кшталт *Madam, Miss, Missis, Sir, Mister* тощо при звертанні до близької людини має на меті продемонструвати холодне ставлення до партнера зі спілкування та відчуженість, що виникла внаслідок конфлікту. Семантика висловлення, усього мовленнєвого акту визначає семантику окремого слова: якщо вона негативна, то негативними й образливими стають нейтральні та навіть пестливі вербальні одиниці [146, с. 115]. Урочиста лексика може використовуватись для вираження негативних емоцій, зневаги, іронії, сарказму [33, с. 33]. Вживання етикетної форми звертання з метою дисгармонізації

спілкування наведено в прикладі (170). Жінка не може пробачити зраду коханого чоловіка, який нещодавно таємно від неї одружився з іншою.

(170) *“Lance,” she said, suddenly, “or, as I ought to say, Lord Chandos – how can I forgive you? What you ask is more than any woman could grant. [...]*”

He grew white, even to the lips, as the passionate words reached his ears [265, с. 287].

Приклад демонструє раптову зміну рівнів ввічливості, яка може бути способом висловлення негативного ставлення до співрозмовника [173, с. 117]. Використовуючи офіційне звертання *Lord Chandos* жінка підкреслює, що більше не має права на близькі стосунки з тепер уже одруженим чоловіком та експлікує намір їх припинити, не повертаючись до гармонійної моделі спілкування.

У фрагменті (171) шаноблива форма звертання *Madam* до близької людини є маркером конфронтаційної стратегії та вживається, як і в наведеному вище уривку (170), з метою дистанціювання від ініціатора примирення та вказівки на небажання відновлювати з ним гармонійні взаємини. Дружина просить пробачення у чоловіка за подружню зраду.

(171) *“Please forgive me,” she insisted. [...] “Hon, another chance will improve our relationship and we -” Jacob interrupted her again.*

“Madam, I cannot let you stay here when I know that you cannot change.”

“Why do you call me madam? You don’t call me honey anymore. Do you have another honey in your life?” she asked.

“I am not playing games with you anymore. Get out” [384, с. 235–236].

Використовуючи етикетну форма звертання *Madam*, об’єкт примирення вербалізує негативно марковане оцінне ставлення до ініціатора примирення, вказує на емоційну та психологічну дистанцію між ними та неможливість відновлення близьких гармонійних стосунків, а також висловлює зневагу до дружини: шанобливе звертання *Madam* звучить саркастично з огляду на спосіб життя, який вела жінка. Таким чином, форма ввічливого звертання в описуваній ситуації викликає ефект, протилежний звичному, – ініціатор примирення сприймає таке звертання як образу, експлікацію наміру об’єкта примирення

дистанціюватися, відмовити у відновленні гармонійних стосунків. Респонсивна репліка жінки демонструє, що форма звертання справила на неї інтендований перлокутивний ефект. Жінка правильно декодує інформацію, на що вказує її реакція (“*Why do you call me madam? You don’t call me honey anymore. Do you have another honey in your life?*” she asked).

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчує, що характерною ознакою дотримання об’єктом примирення конфронтаційної стратегії є використання **дієслів у наказовому способі**, за допомогою яких експлікується намір припинити комунікативну взаємодію з ініціатором примирення. Висловлення з дієсловами в наказовому способі представлені у мовленні об’єкта примирення у вигляді окличних конструкцій, що засвідчує притаманну їм категоричність та високий рівень експресії.

(172) “*You betrayed us! I’ll never forgive you! [...] Go away!*” Taeko could barely speak through the sobs that erupted deep within her and tore at her stomach, lungs, and throat on their way up [405, с. 195].

Як видно з наведеного прикладу, окличне речення з дієсловом в наказовому способі *Go away!* експлікує небажання об’єкта примирення продовжувати розмову з партнером із комунікації, вказує на його напружений емоційний стан та неможливість і неприйнятність відновлення гармонійного спілкування.

Таким чином, вибір об’єктом примирення лексико-семантичних засобів залежить від стратегічної лінії поведінки, якої він дотримується. Для вербальної поведінки об’єкта примирення характерне використання комунікативів згоди, займенників із семантикою узагальнення, інвектив «особистісного» та «соціального» характеру, етикетних звертань і дієслів у наказовому способі.

3.4.2. Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення

У ході дослідження встановлено, що типовою для *кооперативної* стратегії об’єкта примирення є вербалізація згоди відновити гармонійні стосунки у формі

простих стверджувальних речень, значення яких *синонімічне* значенню репліки-стимулу. Такі синтаксичні структури експлікують готовність і бажання примиритись у формі повної або короткої відповіді-реакції на репліку-стимул ініціатора примирення.

(173) “[...] *Please believe me. Please forgive me.*”

Laura closed her eyes for a moment, and Brandon thought perhaps she would break into tears. [...] The seconds ticked by, and finally Laura opened her eyes and fixed him with a smile.

“I forgive. [...] *I love you most dearly*” [394, с. 268].

У прикладі (173) кооперативна стратегія реалізується за допомогою простого непоширеного речення, утвореного з особового займенника першої особи однини *I* та дієслова теперішнього неозначеного часу *forgive*, яке є семантичним ядром репліки-стимулу.

Характерною формою вербального втілення кооперативної стратегії є також проаналізований вище тип висловлень, ускладнений *комунікативами згоди*.

(174) “*Do you forgive me Gant?*”

“Yes, I forgive you! [...]” [334, с. 85].

Згода прийняти вибачення експлікується і у формі простих стверджувальних речень, поширених *обставиною способу дії*. Такі обставини представлені у вербальній поведінці об'єкта примирення прислівниками *readily, gladly, freely* тощо та виражають бажання й готовність пробачити ініціатору примирення його провину.

(175) “*Pardon me, fair lady. [...] All that I have said is untrue. Will you forgive me?*”

“I forgive you freely,” said Imogen [380, с. 61].

Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, до синтаксичних засобів маніфестації експліцитно вираженої *відмови* об'єкта примирення від відновлення гармонійної моделі комунікації з ініціатором примирення належать **синтаксичні структури, значення яких антонімічне значенню репліки-стимулу**. Це прості заперечні речення *I don't forgive you, I can't forgive you, I won't forgive you* та їх еліптичні контекстуальні відповідники *I don't,*

I can't та *I won't*.

(176) “*Oh no, now!*” cried Marshall, “*forgive me this once. I've a poor wife and family at home. If you send me to jail, they must go into the “house”, and we shall all be ruined.*”

“*I can't forgive you,*” said Mrs. Burton, with tears in her eyes, “*you've ruined my best room*” [424, с. 22].

Репліка *I can't forgive you* декларує пряму відмову об'єкта примирення пробачити малефективний учинок партнера з комунікації, який ініціює примирення.

Запитання-перепити потрактовують як дослівне чи перефразоване повторення попередньої репліки партнера зі спілкування або її частини, щоб підтвердити правильність її розуміння або виразити здивування чи недовіру [228, с. 64]. Запитання-перепити використовуються в ситуаціях, коли співрозмовник не до кінця почув або зрозумів сказане або йому важко повірити у зміст почутого [239, с. 35]. Окрім спонукання повторити чи пояснити попереднє висловлення, такі запитання можуть виражати оцінку або незгоду з ним [213, с. 980].

Запитання-перепити застосовуються об'єктом примирення в межах конфронтаційної стратегії та є способом імпліцитної демонстрації незгоди повертатись до гармонійної моделі спілкування з ініціатором примирення. Такі запитання набувають конотації оцінних висловлень, що вербалізують негативну реакцію (здивування, несхвалення, докір, роздратування, обурення, осуд тощо) на прохання ініціатора примирення про відновлення комунікативного балансу та вербалізуються у формі повторення окремих слів (приклад 177) або сегментів висловлення-стимулу ініціатора примирення (приклад 178).

Вираження емоційної оцінки імпліцитного прохання про пробачення демонструє запитання-перепит, представлене в ситуації (177). Чоловік намагається відновити стосунки з дружиною після викриття нею факту його подружньої зради.

(177) “*I know you can't forgive me right now, but...*”

“Now? Try forever!” She swore again and slammed the door, rattling the family pictures lining the walls [382, с. 142].

Запитання-перепит, представлене у цій КС, експлікує здивування та обурення об’єкта примирення, викликане сподіванням ініціатора примирення на швидке відновлення гармонійних стосунків, у той час, коли дружина взагалі не розглядає можливості їх відновлення.

Запитання-перепити можуть супроводжуватись поясненням причин негативної реакції на прохання про пробачення.

(178) *“Please, forgive me,” she insisted. [...] “Honey, let me promise you something. If you give me a second chance, I will -”*

Jacob tapped on the table to interrupt her.

“Goodness gracious! A second chance? I gave you hundreds of chances and you refused to take any. Now you want one chance!” [384, с. 235–236].

У наведеному фрагменті запитання-перепит вербалізує негативну емоційну реакцію об’єкта примирення на прохання про пробачення та вказує на когнітивний дисонанс, спричинений проханням ініціатора примирення надати йому ще один шанс. На думку об’єкта примирення, його позитивна реакція на таке прохання є недоцільною та нераціональною, оскільки жоден із шансів, наданих ініціатору примирення раніше, не був використаний (*A second chance? I gave you hundreds of chances and you refused to take any. Now you want one chance!*).

Зауважимо, що в обох випадках (приклади 177 та 178) запитання-перепити перебивають мовлення ініціатора примирення, не дозволяючи йому завершити думку. Така мовленнєва поведінка об’єкта примирення зумовлена надмірністю негативних почуттів, говорить про його збуджений емоційний стан, маніфестує високий ступінь роздратування та обурення.

Отже, основними синтаксичними структурами, які характеризують мовлення об’єкта примирення в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції є прості речення, значення яких синонімічне або антонімічне значенню реплік-стимулів (залежно від обраної комунікативної стратегії), а також запитання-перепити.

3.4.3. Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об'єкта примирення

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що вербальній поведінці об'єкта примирення притаманне використання лінгвостилістичних засобів, які роблять мовлення виразним та експресивним. Установлено, що в процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення об'єкт примирення вдається до використання метафор, антономазії, образних порівнянь, гіпербол, градації, антитези, повторів, ампліфікації, риторичних запитань та апокризи.

Уживання *метафори* властиве мовленню об'єкта примирення в рамках конфронтаційної стратегії спілкування. Наведений далі приклад (179) репрезентує спілкування закоханої пари: чоловік просить пробачення за подружню зраду, проте ображена жінка відмовляє у відновленні стосунків.

(179) *“My darling – Leone – say you will pardon me. [...] I deserve to be shot. I hate myself – I loathe myself.”*

“Lance,” she said, suddenly, [...] how can I forgive you? [...] Of what use are all the gifts of Heaven to me, with the scarlet brand you have marked on my brow?” [265, с. 286–287].

Експлікуючи відмову від пропонованої ініціатором примирення гармонізації стосунків, жінка, що виступає у ролі об'єкта примирення, порівнює зраду чоловіка з тавром на своєму обличчі, що робить повернення до щасливого життя неможливим (*Of what use are all the gifts of Heaven to me, with the scarlet brand you have marked on my brow?*). Прикметник *scarlet*, який уживається для деталізації опису, увиразнює метафору, надає їй додаткової образності. Перлокутивний ефект інтенсифіковано також за допомогою оформлення висловлення у вигляді риторичного запитання.

Високий рівень експресивності повідомлення досягається в КС «примирення» за допомогою використання *розгорнутої метафори*.

(180) *“Ron, easy man, I’m sorry. I’m sorry we picked on your back then. It’s cool now – I mean, we’re all grown up, water under the bridge, right?”*

“Earl, fuck your water crap. You take that bottle of water next to you. Now you pour it out. Apologize to it, say you're really fucking sorry for messing it up. Apologize like you mean it, okay? There, you feel better Earl? Fuck you Earl, fuck you, you apologized and you feel better, but the bottle is still empty. Nothing you can say can get that water back in. Stuff you did doesn't fucking do away Earl, not ever” [268, с. 72].

Розгорнута метафора в наведеній комунікативній ситуації будується на основі використаної ініціатором примирення ідіоми *water under the bridge*, що вживається на позначення події, яку неможливо змінити, оскільки вона трапилась у далекому минулому. Зважаючи на це, варто забути образу і повернутись до гармонійної моделі спілкування, вважає ініціатор примирення. Однак об'єкт примирення сприймає ситуацію по-іншому: він не може забути принижень, які переживав у підлітковому віці через поведінку співрозмовника. Чоловік все ще ображений, тому така пропозиція ініціатора примирення його обурює. Він порівнює дружні відносини, що колись існували між ним та співрозмовником, із водою, яку вилили з пляшки. Жодне вибачення неспроможне знову наповнити пляшку водою. Відповідно, жодне вибачення не може допомогти у відновленні гармонійних стосунків (*You take that bottle of water next to you. Now you pour it out. Apologize to it, say you're really fucking sorry for messing it up. Apologize like you mean it, okay? There, you feel better Earl? Fuck you Earl, fuck you, you apologized and you feel better, but the bottle is still empty. Nothing you can say can get that water back in*). Розгорнута метафора складається із двох взаємопов'язаних номінативних метафор (*the bottle* та *water*) і метафори дії (*pour it (water) out*), які доповнюють та увиразнюють одна одну, створюючи єдиний образ. Аналізована метафора реалізує конфронтаційну лінію поведінки об'єкта примирення. Некооперативна спрямованість підкреслюється також уживанням нецензурної лексеми *fuck* та її деривативу *fucking*.

Антономазія є стилістичною фігурою, що полягає у вживанні широковідомих власних імен у якості загальних або, навпаки, загальних назв у ролі імен [8, с. 128]. Успішність використання антономазії детермінується наявністю в адресата спільних з адресантом попередніх фонових знань про якості

особистості, ім'я якої використовується.

В ситуації примирення функціонує *алюзивна антономазія* – називання партнера з комунікації іменем міфічної істоти, відомого літературного персонажа, біблійної чи історичної постаті. У мовленні об'єкта примирення алюзивна антономазія репрезентує конфронтаційну стратегію спілкування і вживається для номінування ініціатора примирення іменами біблійних постатей, які відомі своїми негативними якостями. Аналізована стилістична фігура використовується з метою експлікації різко негативного ставлення до ініціатора примирення та його малефактивного вчинку.

Об'єктом примирення у фрагменті (181) є молодий чоловік Джастін, який не може пробачити другу того, що той розповів батькові про нетрадиційну орієнтацію Джастіна.

(181) *Justin stood up, walked over to the window and looked out. “Did you tell him, Gibbo, you bastard?”*

“I didn’t mean to,” Gibbo said helplessly. “It just sort of came out about that night. I’m sorry.”

“It just sort of came out,” Justin repeated. He couldn’t stop the tears. [...] “I thought I loved you, you... fucking Judas. I’ll never forgive you.”

He was still sobbing as he stormed out of the house [427, с. 180].

Перебуваючи під впливом почуття обурення та образи, викликаного неочікуваним учинком друга Гіббо, Джейсон, звертаючись до нього, називає його іменем біблійного персонажа – Іудою. Це ім'я має статус імені-символу, оскільки актуалізує в свідомості об'єкта примирення конотації, пов'язані з загальновідомою прецедентною ситуацією (Іуда Іскаріот, один із дванадцяти апостолів Ісуса Христа, зрадив свого вчителя за тридцять срібних монет). У більшості лінгвістичних культур, зокрема і в англійській, ім'я Іуди асоціюється з поняттями «зрада», «невірність» та «лицемірство». Це підтверджують словникові дефініції: *“a person who is not loyal to a friend and helps the friend’s enemies”* [237]; *“traitor, especially one who betrays under the guise of friendship”* [242]; *“someone who hurts a friend by behaving in a way that is not loyal”* [241]. Таким чином,

використане Джейсоном звертання *Judas* символізує зрадництво, підлість та лицемірство з боку людини, якій він довіряв, вважаючи своїм другом. Різко негативне ставлення до партнера з комунікації посилюється вживанням зневажливо-оцінного лайливого прикметника *fucking* у якості означення аналізованого звертання.

Комунікативна ситуація, представлена в наступному фрагменті, репрезентує спілкування подружньої пари з великою різницею у віці. Чоловік розповідає молодій дружині, що значну частину свого спадку він планує заповісти племіннику. Це обурює дружину, яка розраховувала отримати всю спадщину. Піддавшись впливу емоцій, вона вигукує, що ненавидить Ховарда (племінника чоловіка). Така поведінка ображає чоловіка. Дізнавшись про справжнє ставлення жінки до хлопця, чоловік почувається засмученим та розчарованим. Жінка розуміє, якої помилки припустилась, і, усвідомивши, до яких наслідків це може призвести (втрата можливості отримати хоча б невелику частину спадщини), просить у чоловіка пробачення.

(182) *“I ... oh, forgive me,” she said, with ready penitence, “I spoke foolishly. I do not like you to love him so. I am jealous of you, my darling!”*

“You Jezebel,” he shouted, hoarsely, rising and standing over her with his brandished fist. “How dare you hate him – my own nephew, my handsome Howard!” [363, с. 23–24].

Реалізуючи конфронтаційну стратегію поведінки, чоловік використовує номінацію *Jezebel*. Єзавель – біблійна постать, дружина ізраїльського царя Ахава, яка в англійській лінгвокультурі асоціюється з віроломною, безсоромною, готовою на все заради власної вигоди жінкою: *“an impudent, shameless, or morally unrestrained woman”* [242]; *“an immoral woman who deceives people in order to get what she wants”* [237]. Називаючи дружину іменем ізраїльської цариці, чоловік маніфестує своє негативне ставлення до неї. Антономазія сприяє інтенсифікації іллокутивної сили висловлення та слугує імпліцитною відмовою від примирення з партнером з комунікації.

Образне порівняння також належить до лінгвостилістичних засобів, якими

послугується об'єкт примирення у процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення.

(183) *“Forgive me, Leone [...]”*

“Oh, Lance, I loved you so, I believed in you as I believed in heaven” [265, с. 284].

У наведеному прикладі образне порівняння *I believed in you as I believed in heaven* є вказівкою на високий рівень довіри об'єкта примирення до ініціатора примирення у стосунках, що передували конфліктній ситуації. Такий стилістичний прийом робить висловлення емоційним, подає твердження у формі аксіоми, що не потребує жодних доказів та не викликає сумнівів у його істинності.

Гіпербола використовується об'єктом примирення з метою свідомого перебільшення провини ініціатора примирення або страждань, завданих його малефактивним учинком. Це надає висловленню образності та емоційності, посилює його експресивність. В основі гіперболи завжди лежить елемент несподіваності, «певної абсурдності, різкого протиставлення здоровому глузду або суспільному досвіду» [43, с. 223]. Використання об'єктом примирення гіперболи представлено у наступному прикладі.

(184) *“My darling ... Leone ... say you will pardon me. I will do anything to atone for it.”* [...] *Heaven help me, I had no mind of my own, but I have suffered so cruelly and so have you, my darling ... so have you.”*

“I?” she replied. “When you can count the leaves in the forest, or the sands on the seashore, you will know what I have suffered, not until then” [265, с. 286].

Описуючи інтенсивність страждань, завданих зрадою коханого чоловіка, жінка вдається до застосування гіперболи. Використовуючи аналізований лінгвостилістичний засіб, об'єкт примирення апелює до уяви співрозмовника, порівнюючи здатність усвідомити рівень завданої ним шкоди з діями, які фізично неможливо виконати (*When you can count the leaves in the forest, or the sands on the seashore, you will know what I have suffered, not until then*). Гіпербола в наведеній КС в експресивній формі інтенсифікує провину ініціатора примирення та вказує на невимовні душевні страждання, завдані його малефактивним учинком.

Градація – стилістична фігура, яка ґрунтується на розташуванні послідовно нагромаджуваних семантично близьких, синтаксично однотипних компонентів конструкції в напрямі поступового наростання, посилення або (значно рідше) спаду, послаблення інтенсивності її значення, надає емоційно-експресивної характеристики всьому висловленню [235, с. 757]. Аналіз прикладової бази засвідчує, що у мовленні об'єкта примирення функціонує *висхідна градація*, при якій суміжне розташування однотипних вербальних одиниць веде до наростання смислової та емоційної ознаки висловлення і ґрунтується на нагнітанні його експресивності. Нанизування семантично однорідних слів сприяє чіткішому вираженню смислу повідомлення. За допомогою висхідної градації підкреслюється той аспект змісту, який, на думку об'єкта примирення, є основним, найважливішим.

Приклад (185) репрезентує розмову молодої жінки з чоловіком, через якого вона приречена на життя з невиліковною хворобою.

(185) *“I just want to hear you say it. Just tell me you forgive me. I won't be able to live with myself if you don't.”*

Desmond's face turned as red as the toothbrush holder in her left hand when she said, “I will be gone in thirty minutes. The apartment and everything I leave behind is yours.” She looked right at him. “And to answer your question... no! I don't forgive you. I will never forgive you for what you've done to me. You played on my heart, my kindness, my weakness, and emotions. [...] She cried standing in the same spot. “Desmond, you should have taken a loaded gun and put it to my head. It would have been less painful than dying from AIDS. So no... I don't forgive you. And I will never forgive you for my slow, painful, sick, agonizing, embarrassing death!” [317, с. 196].

Прикметники, що використані для опису смерті від невиліковної хвороби, є у наведеній ситуації контекстуальними синонімами з негативним емоційним забарвленням. Усі вони об'єднані спільним значенням (експлікують характеристики життя людини, приреченої на життя з вірусом імунодефіциту), але протиставляються інтенсивністю його вияву. Градоніми подані в порядку наростання: від ознаки, що є для мовця найменш важливою (*slow death*) до

ознаки, яку комунікант сприймає як найвагомішу та найбільш гнітючу, оскільки вона пов'язана зі ставленням суспільства до людей, які є носіями цієї хвороби (*embarrassing death*). Перлокутивний ефект від висловлення посилюється завдяки використанню інших лінгвостилістичних засобів: розширюваного повтору (*I don't forgive you. I will never forgive you for what you've done to me*), ампліфікації (*You played on my heart, my kindness, my weakness, and emotions*) та гіперболи (*Desmond, you should have taken a loaded gun and put it to my head. It would have been less painful that dying from AIDS*).

Антитеза – лінгвостилістичний засіб, що також представлений у мовленні комуніканта-об'єкта примирення. Для антитези характерна симетрична будова і підкреслене зіставлення протилежних понять, думок, явищ, почуттів або образів для посилення враження. Завдяки різкому протиставленню понять утворюється надзвичайно виразний, дієвий та об'ємний образ. Антитеза спрямована на підкреслення властивостей чи показ спектру дії. Прийом поляризації значень слів через їх протиставлення посилює стилістичний і смисловий ефект повідомлюваного [194, с. 254]. Аналізований лінгвостилістичний засіб представлений у наведеному далі прикладі.

(186) *There he was, kneeling in front of me, "[...] We need to talk, don't we? Angelica, please come here and sit down next to me. I need to know you can at least start to forgive me or else we have nothing. I never thought I would see the day we would grow apart."*

"Stop, babe, just stop, Kevin, I love you, but you know these days haven't been a walk in the park for us. The easy part is forgiving. The hard part is forgetting" [287, с. 86].

В основі антитези лежать дві антономічні пари: загальномовна (*easy / hard*) та контекстуальна (*forgiving / forgetting*). Антитеза побудована на синтаксичному паралелізмі, оскільки структура обох речень є ідентичною. Мета використання описаного лінгвостилістичного засобу – посилити емоційне забарвлення мовлення, надати йому більшої виразності та підкреслити думку, яка есплікується з її допомогою. Завдяки антитезі висловлення перетворюється в узагальнену імплікатуру «Я можу пробачити, проте я не зможу забути».

Прикладом використання антитези у вербальній поведінці комуніканта-об'єкта примирення слугує і наступний фрагмент.

(187) “*Forgive me, Leone [...]*”

“*[...] I loved you and I trusted you, you forsook me and deceived me. Oh, my love, my love!*” [265, с. 283].

За допомогою антитези зраджена жінка експлікує рівень цінності стосунків для кожного з партнерів. Антитеза представлена у формі двох контекстуально синонімічних пар, які протиставлені одна одній (*loved and trusted / forsook and deceived*). Такий прийом робить контраст особливо виразним, підкреслює та посилює його. Експресивність висловлення інтенсифікується також завдяки використанню риторичного звертання (*Oh, my love, my love!*), що надає висловленню значення докору та експлікує жаль і страждання об'єкта примирення через здійснений ініціатором примирення малефактивний учинок.

Повтор як стилістична фігура накопичення передає значну додаткову інформацію емоційності та експресивності [8, с. 244], посилює прагматичний потенціал експресивів, підвищує ефективність здійснюваного впливу на співрозмовника, дає змогу мовцеві актуалізувати нові відтінки в значенні, конденсувати думку [195, с. 235]. Як демонструє аналіз емпіричного матеріалу, мовленнєвій поведінці об'єкта примирення притаманні навмисні, «свідомі» повтори, що, на відміну від мимовільних повторів, завжди реалізують підсилювальну функцію. Вдаючись до такого лінгвостилістичного засобу, адресант підкреслює значення повторюваного слова; поняттю, що виражається цим словом, приділяється особлива увага адресата мовлення [163, с. 139], позаяк мовець повторює те, що вважає найбільш важливим у конкретній ситуації [85, с. 71]. Аналіз ілюстративного матеріалу дав змогу виокремити в мовленнєвій поведінці ініціатора примирення *розширений* та *посилюваний* повтори.

Розширений повтор, в основі якого лежить повторення певної лексичної одиниці чи сегменту висловлення із залученням додаткових компонентів, що розширюють сенс висловлення, уточнюють його, надає повідомленню додаткової образності та емоційності.

(188) “*I want you to know I forgive you. I forgive you for drinking, I forgive you for disappearing and I forgive you for lying to us*” [292, с. 271].

Аналізований вид повтору представлений у вигляді розширення синтаксичної конструкції *I forgive you* додатками *for drinking, for disappearing, for lying to us*, кожен з яких номінує провину співрозмовника. Розширений повтор виконує функцію уточнення та надає висловленню емоційності й категоричності.

Суть **посилюваного повтору** полягає в повторенні тих самих слів або словосполучень у супроводі інших слів, які посилюють значення повторюваного сегменту, його виражальні можливості та емоційний вплив на реципієнта [53, с. 160–161].

(189) “*I’m so sorry.*”

“*Sorry doesn’t matter. Sorry never matters. You just fucking did the worst I’ve ever seen anyone do in my life. Sorry doesn’t matter now*” [308, с. 9].

До граматичної основи речення додаються обставини часу *never* і *now*. Це сприяє деталізації висловлення та інтенсифікує його категоричність.

У вербальній поведінці об’єкта примирення повтори знаходять вияв і у використанні **ампліфікованих конструкцій**, які, завдяки повторенню синонімів чи однотипних синтаксичних конструкцій, посилюють експресивність висловлюваної думки та її емоційну напруженість.

(190) “[...] *how can I forgive you? [...] I cannot pardon the treachery which has ruined my life, which has stricken me, without blame or fault of mine, from the role of honourable woman – which has made me a by-word, a mark for the scorn and contempt of others, a woman to be contemned and despised*” [265, с. 287].

За допомогою ампліфікації зраджена жінка наголошує на непоправних для неї наслідках, причиною яких став необдуманий учинок чоловіка: *(the treachery) has made me a by-word, a mark for the scorn and contempt of others, a woman to be contemned and despised*. Аналізований лінгвостилістичний засіб посилює перлокутивний ефект висловлення, виділяє його ключові моменти, надає повідомленню переконливості та виразності.

Риторичні запитання є яскравою ознакою мовленнєвої поведінки об'єкта примирення. Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, ці синтаксичні конструкції використовуються ним для реалізації конфронтаційної стратегії спілкування, оскільки риторичним запитанням властива «іллокутивна сила докору, осуду, вираження незадоволення, нанесення образи» [68, с. 135]. Риторичні запитання активно використовуються з метою експлікації негативних оцінок та суджень [190, с. 19], оскільки аналізований лінгвостилістичний засіб – «це майже завжди удар, випад чи, щонайменше, укол на адресу співрозмовника» [там само, с. 28].

У фрагменті (192) дружина Нікіта просить чоловіка Джейкоба пробачити їй подружні зради і не виганяти з дому.

(192) *“Please, forgive me. I promise to improve myself and treat you with dignity,” she spoke through tears.*

Unfortunately, the promises were useless now. She had no more room in Jacob’s heart. Jacob responded with annoyance.

“Do you remember how many times I asked you to treat me with dignity?” he asked mockingly.

“Please, forgive me,” she insisted.

“Come on! [...] How many times do you want me to forgive you? Please, go out.”

“[...] Please, give me another chance, I beg you, honey,” she insisted. [...]

“Abusive language, physical assaults, two babies lost, infidelities, what on earth didn’t you do to hurt me?” he insisted on breaking the dangerous relationships [384, с. 234–235].

Конфронтаційна стратегія об'єкта примирення побудована на використанні риторичних запитань: 1) *Do you remember how many times I asked you to treat me with dignity?* 2) *How many times do you want me to forgive you?* 3) *... what on earth didn’t you do to hurt me?* Наведені риторичні запитання лише формально є інтерогативними конструкціями. Насправді ж, метою їх використання є не запит інформації, а передавання співрозмовнику певних повідомлень: 1) *I’ve asked you to treat me with dignity many times;* 2) *I’ve forgiven you many times. I can’t forgive you*

all the time; 3) You've done everything possible to hurt me.

Структура останнього риторичного запитання (... *what on earth didn't you do to hurt me?*) ускладнена інтенсифікатором *on earth*. Такі інтенсифікатори підсилюють емфазу риторичних запитань, надають їм відтінку фамільярності, виражають, в основному, негативні емоції (гнів, роздратування, обурення тощо) [45, с. 39]. Додаткової експресивності риторичному запитанню додає залучення ще одного лінгвостилістичного засобу – ампліфікації (*abusive language, physical assaults, two babies lost, infidelities*).

Отже, риторичні запитання – характерний лінгвостилістичний засіб реалізації конфронтаційної стратегії об'єкта примирення. Проте семантика риторичних висловлень є багаторівневою. Залежно від ситуації спілкування, риторичні запитання можуть також реалізувати інтенцію згоди [78, с. 7].

У наведеному далі прикладі риторичне запитання є одним із засобів маніфестації кооперативної стратегії спілкування в КС «примирення». Грейс, вихованка дитячого виправного закладу, просить вибачення у Кері, вчителя-інструктора, за те, що взяла участь у бійці.

(193) “*Carey?*” *Grace lowered her eyes. “I’m sorry.”*

“And you’ll never do it again?”

“Right.”

Carey sighed. “What am I going to do with you? Go wash up. I’m going to make a pot of coffee.”

“Okay” [302, с. 198].

Правильне декодування семантико-прагматичного змісту риторичного запитання в наведеному фрагменті неможливе без урахування загального контексту спілкування: на вибір об'єктом примирення кооперативної лінії поведінки вказує прохання пообіцяти більше ніколи не брати участі в бійках і реакція на нього у формі ствердної відповіді (“*And you’ll never do it again?*” “*Right*”). Неконфронтаційну лінію поведінки демонструє і невербальний компонент комунікації (*Carey sighed*). Наведені чинники дають змогу трактувати риторичне запитання *What am I going to do with you?* як експресивний роздум зі

значенням згоди, що експлікує поблажливе ставлення об'єкта примирення до ініціатора примирення та намір повернутися до гармонійної моделі спілкування.

Нагромадження риторичних запитань, представлене у конфронтаційно-спрямованій мовленнєвій поведінці об'єкта примирення, максимально посилює експресивність та напруженість викладу думки.

(194) “*Forgive me.*”

“*How do I do that? Do I forget?*” *She kept looking at me.* “*Do I think it was just a mistake you made? Or am I a saint and I forgive, knowing you are a devil?*” [412, с. 147].

Оскільки стверджувальні за формою риторичні запитання виражають заперечення [45, с. 37], реакція об'єкта примирення набуває чіткої конотації негативно-оцінного судження. Завдяки нагромадженню риторичних запитань мовець увиразнює суть проблеми, надає своєму висловленню особливого емоційного звучання, імплікує докір та впевненість у неможливості повернення до гармонійних стосунків. Аналізований прийом створює саркастичний ефект, інтенсифікації якого сприяє побудова останнього риторичного запитання на основі антитези (*I am a saint – you are a devil*), що підкреслює абсурдність, з точки зору об'єкта примирення, прохання про пробачення, а відтак, вербалізує відмову в поверненні до гармонійної моделі спілкування.

У мовленні об'єкта примирення представлена **апокриза** – риторична фігура, сенс якої полягає в тому, що мовець сам відповідає на поставлене ним запитання. Основне призначення апокризи – зосередити увагу співрозмовника на певному положенні, слугувати засобом увиразнення, збільшення експресивності висловлення або вираження власного ставлення до сказаного [232, с. 130–131]. Відповідь на запитання є констатуючим висловленням, яке при безпосередньому впливі мовця на адресата виконує аргументативну функцію [125, с. 106].

Приклад (195) репрезентує спілкування подружньої пари. Об'єктом примирення виступає чоловік, який звинувачує дружину в тому, що та зрадила його довіру.

(195) “*You should have told me, Ellen.*”

“*I know, I'm sorry.*”

“I trusted you with everything. I let you in and what do I get in return? A slap in the face!” [372, с. 351].

Апокриза представлена у формі бінарної синтаксичної моделі “...*what do I get in return? A slap in the face!*” Головний акцент у конструкції зроблено на відповіді. Запитання ж є засобом привернення уваги та створення відповідної емоційної тональності. Використання цієї риторичної фігури сприяє драматизації мовлення, підкреслює складність взаємин комунікантів, спричинену малефективним учинком ініціатора примирення.

Таким чином, лінгвостилістичні засоби у мовленні об’єкта примирення служать для увиразнення, збільшення експресивності та образності висловлення, посилюють його смислове навантаження та допомагають акцентувати увагу співрозмовника на найважливіших сегментах повідомлення. У процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення об’єкт примирення вдається до використання розгорнутих метафор, алюзивних антономазій, образних порівнянь, гіпербол, висхідної градації, антитез, повторів, ампліфікації, риторичних запитань та апокризи.

3.5. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей об’єкта примирення

Спілкування не може відбуватися ізольовано від конкретної комунікативної ситуації. Емоційна інформація, що виражається невербальними компонентами комунікації, слугує обов’язковим елементом будь-якого процесу комунікації [149, с. 150–151]. Як показало дослідження, характерними репрезентантами невербальної поведінки об’єкта примирення в ситуації гармонізації міжособистісного спілкування є екстралінгвальні, просодичні, кінесичні, такесичні та проксемічні невербальні компоненти комунікації. Вибір НВК значною мірою залежить від стратегії спілкування, якої дотримується об’єкт примирення.

Плач як один з **екстралінгвальних НВК** – характерна психофізіологічна

реакція, що супроводжує мовленнєву діяльність комуніканта, який перебуває у ролі об'єкта примирення. У КС «примирення» сльози можуть доповнювати вербальну реалізацію кооперативної та конфронтаційної лінії поведінки об'єкта примирення. У межах реалізації кооперативної стратегії ця психофізіологічна реакція говорить про готовність прийняти вибачення та відновити гармонійні інтерперсональні стосунки з ініціатором примирення.

(196) *“Baby girl, I apologize for lying to you and for skirting around the issues instead of helping you deal with what happened to you. [...] Can you forgive me?”*

“Of course, I forgive you momma.” I cried these words in my mother’s chest. A burden I carried around my entire life was no longer there. My tears washed away all of the pain and anguish I felt [419, с. 62].

Плач у наведеному фрагменті символізує новий етап стосунків, очищення та позбавлення від тягаря образ, страждань і болю, які переживав комунікант через конфлікт та розрив стосунків, до якого він призвів (*A burden I carried around my entire life was no longer there. My tears washed away all of the pain and anguish I felt*).

У процесі реалізації конфронтаційної стратегії спілкування сльози об'єкта примирення маніфестують його напружений емоційний стан, значні переживання, викликані малефективним учинком ініціатора примирення та ситуацією загалом.

(197) *“[...] I can begin to tell you how sorry I am.” [...]*

“Even if I believed you, I can’t forgive you,” I say. I blink away my tears and he puts his head in his hands.

“You don’t love me?” he asks looking at me between his fingers.

“Yes. I do,” I admit. The truth of my confession weighs heavily between us. [...]

“Then why can’t you forgive me?”

“Because this is unforgivable” [429, с. 26–27].

У наведеному прикладі сльози маркують емоційні переживання об'єкта примирення. Рішення про відмову від відновлення гармонійних стосунків із коханою людиною є складним, проте, на думку жінки, це єдино можливе правильне рішення в ситуації, що склалась.

Голос, що належить до *просодичних НВК*, – один із найважливіших чинників, які визначають та організовують комунікацію [95, с. 212]. Голосові характеристики регулюють та уточнюють сприйняття співрозмовником інформації. Інтонаційне забарвлення надає однакового за семантикою та структурою висловленню значення того чи іншого мовленнєвого акту в усному спілкуванні [164, с. 67].

Важливим параметром невербального складника в КС «примирення» є *гучність голосу*. Збільшення гучності голосу пов'язане, насамперед, з емоційним складником перебігу комунікації в ситуації «примирення». За допомогою гучного голосу, як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, об'єкт примирення маніфестує відмову від гармонізації стосунків. Домінуючими на цьому етапі спілкування є почуття образи, обурення та гніву, викликані проханням ініціатора примирення його пробачити.

(198) *Ray broke in, "Honey, I've been searching all over for you. Oh Jesus, you called! Are you all right? Forgive what I have done."*

She wanted to be big enough not to hate him, to let it pass. But she found herself shouting. "I can't. I can't forgive, Ray!" [305, с. 72].

Аналізований параметр просодичного НВК засвідчує значні переживання, які викликає в об'єкта примирення комунікативна ситуація, та неможливість контролювати свої негативні емоції.

Слова прощення, навпаки, вимовляються тихим голосом, оскільки це «голос поваги та утішання» [95, с. 230].

(199) *"[...] I disappeared." His eyes met mine, filled with an anger that confirmed he would never forgive himself for making that decision. [...]*

I placed my hand on his arm and he stopped his pacing. It was then I noticed the tremble that had taken over his body. I stepped closer, pressing my head against his chest, taking his hands in mine, hoping that physical touch would help him. Yet, it was my words that seemed to deliver some measure of solace. "I forgive you..." I whispered softly. "I forgive you..." [297, с. 201].

Згода пробачити, вимовлена тихим голосом, є не тільки безпосередньою

демонстрацією готовності відновити гармонійні стосунки, а й спробою заспокоїти та втішити партнера з комунікації.

Тихий голос як ознака кооперативної стратегії спілкування характерний і в ситуаціях значного емоційного напруження, коли прохання ініціатора примирення про пробачення є бажаним або неочікуваним.

(200) *He seemed to wrestle with his own emotions, something Helaina thought quite unusual. Finally he added, "I hope you'll forgive me as well."*

Helaina had not expected this [...] She didn't understand what was happening to her, but the relief was so great that she couldn't do anything for a moment. [...]

"I forgive you," she whispered, hardly able to make the words form [392, с. 202].

Усмішка як один із **кінесичних НВК** є маркером емоційних стосунків комунікантів і може брати участь у передаванні всіх фундаментальних емоцій людини, передусім позитивних [203]. Це типовий прояв радості, задоволення, щастя тощо [95, с. 340].

Однак дослідження невербальної поведінки об'єкта примирення засвідчує, що при аналізі усмішки потрібно враховувати наявність мовних операторів, які модифікують цей НВК та уточнюють його значення. Так, лексема *smile* у складі словосполучень *a genuine / friendly / soft / warm smile* маркує позитивне ставлення до ініціатора примирення, говорить про кооперативну налаштованість об'єкта примирення, бажання та готовність відновити гармонійні стосунки з партнером із комунікації.

(201) *"Can you ever forgive me?" He began to cry. "Can you ever forgive me, Noreen?"*

A soft smile crossed Noreen's face. "I have already forgiven you, Ray" [420, с. 274].

Негативне емоційне забарвлення властиве посмішкам, що вербалізуються за допомогою лексеми *sneer* та лексеми *smile*, значення якої уточнене прикметниками *arrogant, bitchy, contemptuous, evil, sardonic, scornful*. Така посмішка маркує дотримання об'єктом примирення конфронтаційної стратегії спілкування та недоброзичливе ставлення до співрозмовника.

(202) *"Helen, can you hear me... I'm sorry... Peter is here... forgive me..."*

I didn't mean what I said... without you we're nothing!" [...] her eyes are wide open and crystal clear – and suddenly she smiles – a sardonic, evil smile. She stands up from her bed and looks at Dad in malicious triumph. "Cut the melodramatic nonsense," she snarls. "And get out of my room right now!" [350, с. 356].

У відповідь на прохання ініціатора примирення про пробачення на обличчі об'єкта примирення з'являється посмішка, значення якої уточнене прикметниками *sardonic* та *evil*. Глузлива, зла посмішка репрезентує конфронтаційну лінію комунікативної поведінки.

У прикладі (203) ініціатором примирення є матір, яка просить у дочки пробачення за те, що прочитала її щоденник.

(203) *"I don't know what came over me," I said to Reggie. "Forgive me."*

"Who are you to set yourself up as a righteous, snooping know-it-all? How dare you pry into my life, searching my belongings. I can't forgive you." Her face hardened into a concrete sneer [333, с. 174].

Як і в попередньому прикладі (202), посмішка – невербальний складник конфронтаційної стратегії. Вона маніфестує зневажливе ставлення об'єкта примирення до вчинку ініціатора примирення, що спричинив конфлікт, та до самого ініціатора примирення.

Таким чином, наведені приклади (201), (202) та (203) демонструють, що усмішка / посмішка як невербальний компонент комунікації з «широкою семантикою» (О. А. Янова) здатна репрезентувати в мовленні об'єкта примирення протилежні стратегії спілкування.

Такесичні НВК представлені в невербальній поведінці об'єкта примирення *дотиками*. Аналізовані НВК можуть бути проявом як позитивного, так і негативного афекту й реалізувати, відповідно, кооперативну та конфронтаційну лінії поведінки.

Використання у КС «примирення» саме цього виду НВК на позначення кооперативної налаштованості є виправданим, оскільки дотики можуть виражати підтримку, втішання, схвалення та прихильність. Тривалий дотик є маніфестацією єднання з партнером із комунікації [120, с. 162]. Найхарактернішими підвидами

дотиків, що застосовуються об'єктом примирення в межах кооперативної стратегії спілкування, є НВК «взяти за руку», «поплескати по руці», «обійняти» та «поцілувати».

(204) *After a long pause, he said, "I don't know how to tell you how sorry I am." [...]*

Tully reached over and held his hand, and there it was, between them again, all the years they'd spent together, all the times they'd laughed and cried and hoped and dreamed. "I'll forgive you for breaking my heart if you forgive me, too. For all of it."

He nodded slowly, his eyes glazed with tears. "I missed you, Tul" [314, с. 390].

У наведеному прикладі об'єкт примирення вдається до використання дотику, вербальним вираженням якого є словосполучення "to hold one's hand". В англomовній лінгвокультурі такий НВК маніфестує любов, приязне ставлення та відчуття близькості з партнером із комунікації [236]. Дотик і продовження тактильного контакту (*held his hand*) актуалізує намір об'єкта примирення прийняти вибачення та відновити гармонійну інтеракцію з партнером зі спілкування. Авторська ремарка описує відчуття, які переживає комунікант: безпосередня близькість з ініціатором примирення викликає спогади про тривалі довірливі стосунки, а також радісні та сумні моменти, пережиті разом (*there it was, between them again, all the years they'd spent together, all the times they'd laughed and cried and hoped and dreamed*).

У прикладі (205) дотик "to pat one's hand" маніфестує намагання об'єкта примирення заспокоїти та підбадьорити співрозмовника, вказати на недоцільність подальшого обговорення ситуації, оскільки провина ініціатора примирення є, на думку об'єкта примирення, незначною, такою, що дає змогу повернутись до гармонійної моделі спілкування.

(205) *She tried to control herself; she stammered a little shamed apology. "I'm so sorry ... Jimmy."*

He pattered her hand. "That's all right" [255, с. 104].

У наступному уривку одним із засобів кооперативної лінії поведінки є такесичний НВК "to hug somebody":

(206) *"I'm sorry!" he yelled stridently. "Please forgive me, Sir, please!"*

I hugged him tightly. "I forgive you" [312, с. 129].

Обійми в наведеній КС маніфестують щирість наміру пробачити та бажання примиритись із партнером зі спілкування. Характер обіймів уточнюється за допомогою прислівника *tightly*, який надає дотику додаткової експресивності та переконливості.

Поцілунок у комунікативній поведінці об'єкта примирення також маніфестує кооперативну лінію поведінки, оскільки його використання дає змогу продемонструвати близькість із партнером із комунікації [120, с. 160], почуття любові та прихильності до нього.

(207) *"Forgive me, please," he asked, tears in his eyes. "The things I said to you, the things I did, the way I acted –"*

"I forgive you it all," I said, kissing his cheeks, his eyes [311, с. 65].

Поцілунок у наведеному прикладі є невербальним складником тактики абсолютної згоди та актуалізує щире бажання об'єкта примирення відновити гармонійну інтеракцію з ініціатором примирення.

До дотиків-проявів *негативного* афекту відносять ті, що однозначно сприймаються як прояв недружнього ставлення. Такі дотики свідчать про гнів і репрезентуються у формі ударів, ляпасів, занадто міцних рукостискань [106, с. 66].

(208) *"Lady, please forgive me. Yes, I should have told you from the start. I honestly didn't know that he would hurt you. I swear. If I would've known, I would've protected you from him [...]"*

She slapped him. "You didn't warn me about him. You bastard! [...]" [411, с. 154].

У наведеному прикладі такевичний НВК, що є проявом негативного афекту, представлений у вигляді невербального знаку *"to slap somebody"*. Цей невербальний компонент комунікації маніфестує конфронтаційну стратегію спілкування об'єкта примирення.

Зауважимо, що дотики більшою мірою, ніж інші НВК, залежні від статусно-рольових параметрів учасників комунікативної ситуації. Використання цих невербальних компонентів обмежене такими чинниками, як соціальний та комунікативний статуси партнерів із комунікації, їхні вік та ступінь близькості

стосунків.

До *проксемічних* НВК відносять дистанцію між співрозмовниками, що впливає на перебіг спілкування, комунікативно значущі зміни особистого простору мовців відносно один одного через переміщення в просторі та зміни позицій у комунікативному полі дії [164, с. 63].

Зміна дистанції між комунікантами як різновид проксемічних НВК може репрезентувати кожен зі стратегій спілкування об'єкта примирення в ситуації гармонізації інтерперсональної взаємодії. Збільшення відстані, відсторонення від об'єкта примирення говорить про дотримання конфронтаційної (приклад 209) та нейтральної стратегій спілкування (приклад 210). Зменшення ж відстані сигналізує про кооперативну налаштованість об'єкта примирення (приклад 211).

(209) *“Please I beg you to forgive me,” she pleaded as she reached for him. He took a step back from her reach. “No Cora, I can't forgive you for what you have done this time”* [319, с. 113].

У відповідь на благання ініціатора примирення про пробачення та спробу тактильного контакту об'єкт примирення свідомо вдається до збільшення відстані (*He took a step back from her reach*). Така невербальна поведінка демонструє конфронтаційну налаштованість, що в подальшому втілена у вигляді вербального повідомлення (*No Cora, I can't forgive you for what you have done this time*).

(210) *“I'm so sorry, Accacia,” he said into her neck. “I hope you can forgive me for what I did.”*

Accacia pulled away from him. “Let's discuss it later [...]” [430, с. 211].

Відсторонення об'єкта примирення від ініціатора примирення (*Accacia pulled away from him*) є способом експлікувати неготовність до подальшого обговорення перспектив розвитку конфлікту та його вирішення.

(211) *“I love you Michael but I have done terrible things not worthy of your forgiveness. I am only a human and right now I feel so ashamed of myself” she said sobbing. I came close to her as she wept, drew closer to her and kissed her.*

“I forgive you my love [...]” [300, с. 114].

Приклад (211) демонструє зменшення відстані між учасниками

КС «примирення». Об'єкт примирення вдається до цього проксемічного НВК задля можливості подальшої реалізації ще одного невербального засобу спілкування – поцілунку (*I came close to her as she wept, drew closer to her and kissed her*). Аналізовані НВК маніфестують у наведеній комунікативній ситуації кооперативну стратегію спілкування та готовність об'єкта примирення до відновлення гармонійного спілкування з ініціатором примирення.

У ході дослідження встановлено, що характерною ознакою невербальної поведінки об'єкта примирення є об'єднання НВК у **кластери**. Типовими **двокомпонентними кластерами** є:

- кінесичний НВК + кінесичний НВК:

(212) *“I am so, so sorry, Gabby. I would do anything to turn the clock back and change my behaviour, but I can't. [...]”*

Gabby nods, looking her friend in the eye, knowing everything she is saying is genuine, heartfelt. She knew it at the time, which is why she had tried so hard not to judge her [309, с. 333];

- екстралінгвальний НВК + такесичний НВК:

(213) *“Forgive me,” James said tenderly [...]*

“I forgive you,” she sobbed, clinging to him [293, с. 178];

- проксемічний НВК + такесичний НВК:

(214) *“Please forgive my foolish curiosity. I had no right asking, especially since we have only just met. There was no offence meant. [...]”*

Candace leaned forward and placed her hand over one of Maire's work roughened hands. *“Don't worry about it”* [329, с. 39];

- кінесичний НВК + екстралінгвальний НВК:

(215) *“Oh, Arthur, thank God you're safe!” she cried. “We were so worried. What an awful mother I was, not to notice you weren't with us this morning. My dear, sweet boy, can you ever forgive me?”*

Arthur closed his eyes and breathed a contented sigh. *“I forgive you”* [435, с. 259].

Багатокомпонентні кластери НВК у невербальній поведінці об'єкта примирення поодинокі. Наведений далі фрагмент демонструє поєднання

кінесичних, проксемічних і такесичного НВК.

(217) “*And... I forgive you. For not telling me, that is. I believe that you didn't do anything. I don't think you're that evil.*” *She smiled and sat on the bed next to him. After looking into his saddened eyes, she leaned in and passionately kissed him* [253, с. 218].

Таким чином, невербальні компоненти комунікації є обов'язковим та невід'ємним складником комунікативної поведінки об'єкта примирення. До характерних НВК, якими послуговується об'єкт примирення в ситуації гармонізації міжособистісного спілкування, належать екстралінгвальні НВК на позначення психофізіологічних реакцій (плач), просодичні, кінесичні, такесичні та проксемічні невербальні компоненти комунікації.

Висновки до розділу 3

1. У ситуації гармонізації міжособистісної взаємодії з ініціатором примирення комунікативна поведінка об'єкта примирення представлена трьома стратегіями: *кооперативною, нейтральною та конфронтаційною*. Основним чинником, що детермінує вибір конкретної стратегії, є мета, якої прагне досягти об'єкт примирення.

1.1. Вибір **кооперативної стратегії** продиктований бажанням відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення. Ця стратегія актуалізується у мовленні об'єкта примирення тактиками двох груп. До **тактик експліцитної актуалізації згоди** належать тактика абсолютної згоди, тактика часткової згоди з додатковою семантикою сумніву і тактика часткової згоди з додатковою семантикою умови. Групу **тактик імпліцитної актуалізації згоди** утворюють такі тактики: заперечення провини ініціатора примирення, визнання власної провини, зміни оцінки дії ініціатора примирення, зміщення акценту, узагальнення, демонстрації розуміння причин малефективного вчинку ініціатора примирення й пропозиції забути про конфлікт.

1.2. Дотримання **нейтральної стратегії** спілкування продиктоване

неспроможністю об'єкта примирення прийняти рішення щодо подальших перспектив розвитку стосунків з ініціатором примирення на момент комунікативної взаємодії з ним. Аналізовану стратегію імплементують тактика вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту і тактика зміни теми розмови.

1.3. Вибір об'єктом примирення **конфронтаційної стратегії** спілкування засвідчує відсутність у нього наміру конструктивного завершення конфлікту та відновлення комунікативного балансу з ініціатором примирення. Дотримуючись дисгармонізувальної моделі комунікації, об'єкт примирення послуговується тактиками прямої відмови, звинувачення, демонстративного ігнорування ініціатора примирення та іронії.

2. **Лексико-семантичні засоби**, що репрезентують комунікативну поведінку об'єкта примирення, представлені комунікативами згоди, які слугують демонстрації кооперативної налаштованості; займенниками із семантикою узагальнення, за допомогою яких об'єкт примирення мінімізує провину партнера зі спілкування; інвективами «особистісного» та «соціального» характеру, метою використання яких є образити, принизити співрозмовника та висловити негативну оцінку його малефективного вчинку; висловленнями з інвертованою оцінкою; етикетними звертаннями, які демонструють раптову зміну рівня ввічливості і тим самим слугують експлікації холодного ставлення до ініціатора примирення та відчуженості, що виникла між партнерами з комунікації внаслідок конфлікту, та дієсловами у наказовому способі, використання яких маніфестує небажання продовжувати спілкування.

3. Основні **синтаксичні** структури, що характеризують мовлення об'єкта примирення, представлені простими реченнями, значення яких синонімічне або антонімічне значенню реплік-стимулів (залежно від обраної комунікативної стратегії), а також запитаннями-перепитами, що є імпліцитним вираженням відмови від відновлення комунікативної рівноваги та демонструють здивування, образу й обурення, викликані проханням ініціатора примирення про гармонізацію комунікативної взаємодії.

4. Вербальній поведінці об'єкта примирення притаманне використання таких *лінгвостилістичних* засобів як розгорнута метафора, алюзивна антономазія, образне порівняння, гіпербола, висхідна градація, антитеза, повтор, ампліфікація, риторичне запитання та апокриза. Лінгвостилістичні засоби у мовленні об'єкта примирення слугують увиразненню, збільшенню експресивності та образності висловлення, посилюють його смислове наповнення та допомагають акцентувати увагу співрозмовника на найважливіших сегментах повідомлення.

5. Репрезентантами *невербальної поведінки* об'єкта примирення є екстралінгвальні НВК на позначення психофізіологічних реакцій (плач), просодичні НВК (гучність голосу), кінесичні НВК (усмішка / посмішка), такесичні НВК (дотики-прояви позитивного і негативного афекту) та проксемічні НВК (збільшення й скорочення дистанції з партнером із комунікації).

5.1. Характерною ознакою невербальної поведінки об'єкта примирення є об'єднання НВК у кластери, що збільшує їх персуазивний потенціал.

Основні положення розділу відображені в таких публікаціях автора: [133; 135; 138].

РОЗДІЛ 4

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА МЕДІАТОРА

Розділ присвячено з'ясуванню ролі та особливостей медіації в процесі гармонізації міжособистісної інтеракції: виокремлено основні ознаки та форми, яких набуває медіація в умовах англійської усної неофіційної комунікації, досліджено персуазивну стратегію медіатора, тактики її імплементації, а також їх вербальний та невербальний складники.

4.1. Тактики реалізації персуазивної стратегії

Стратегії є рушійною силою в процесі медіації. Правильно обрані та успішно імплементовані, вони допомагають медіаторові контролювати ситуацію, скеровуючи її задля досягнення основної мети – примирення сторін [185, с. 139]. Медіатор завжди дотримується тактик, спрямованих на примирення і досягнення згоди [там само, с. 148]. Досягнення поставленої мети детермінується успішністю виконання основних завдань, що стоять перед медіатором:

- 1) здійснення впливу на учасника / учасників конфліктної взаємодії з метою зміни їх ставлення до ситуації, що склалася, з негативного на позитивне;
- 2) переконування в необхідності відновлення гармонійної інтеракції [132, с. 89].

Зважаючи на те, що обидва завдання пов'язані зі здійсненням впливу з метою зміни поведінки, визначаємо стратегію, якою послуговується медіатор для досягнення мети, як **персуазивну**.

Персуазивність – це форма соціального впливу, осмислене зусилля адресанта, спрямоване на зміну свідомості адресата у процесі комунікації в такій ситуації, коли той наділений певною свободою [219]. Намагаючись переконати адресата, адресант свідомо продукує повідомлення, метою яких є викликати певну поведінку адресата чи вплинути на його точку зору, установки [186, с. 25].

Аналіз ілюстративного матеріалу дав змогу виокремити тактики

імплементатії **персуазивної стратегії** медіатора. У переважній більшості дібраного матеріалу явище медіації представлено у формі комунікативної взаємодії медіатора та постраждалого, тому вважаємо за доцільне схарактеризувати саме цей різновид функціонування медіації в КС «примирення». Персуазивна стратегія представлена в діяльності медіатора дев'ятьма тактиками, перелік яких наведено на рис. Г.1 у додатку Г.

1. Тактика демонстрації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту експлікує позицію медіатора та вербалізується в його мовленні у формі поради або прохання, які маніфестують заклик до пробачення та відновлення балансу в стосунках між винуватцем конфлікту та постраждалим. Зазначена тактика представлена у наведеному далі фрагменті.

Саванна та Том познайомились на вечірці. Вражений красою дівчини, чоловік увесь вечір не зводить із неї погляду. Нескромна і самовпевнена поведінка чоловіка дратує та обурює дівчину. Це призводить до суперечки. Намагаючись загладити провину, Том з'являється наступного дня у школі, де працює дівчина. Мета його візиту – прохання про пробачення за невідповідну поведінку. Саванна не налаштована на відновлення гармонійної інтеракції, тому чоловік вдається до хитрощів: він звертається до учнів Саванни.

(218) *Hackett turned to the children. “Well, what do you all think Miss Leon should do? Don't you think your teacher needs to forgive me?”*

The children began to yell and laugh in delight. “Forgive him, Miss Leon – forgive him,” they chanted over and over. “Forgive him – forgive him!”

“All right, that's enough! I don't want to hear anymore,” Savannah scolded. “All of you sit down and be quiet.” The children did as they were told, but one student raised his hand. “Yes, Walter, what is it?” Savannah asked glad for the diversion.

“Miss Leon, I think you should forgive him because that's what you're always telling us. That whenever someone does something bad to us that we need to forgive and forget.” Walter looked pleased with himself that he had remembered such an important piece of advice.

Savannah looked at Walter and smiled. “Yes, I have said that, haven't I? Forgive

and forget.” She turned to Tom P. and gazed at him for a long moment. [...] “All right, I suppose I’ll forgive you, after all,” she said setting her mouth in that coy little pout Hackett loved so [337, с. 19–20].

Репліка Волтера, що є у цій ситуації медіатором, містить тактику демонстрації власного бачення шляхів розв’язання конфлікту (*I think you should forgive him*). Свою позицію медіатор аргументує словами самої Саванни, яка навчає учнів тому, що потрібно пробачати кривдників та забувати про образи (*that’s what you’re always telling us. That whenever someone does something bad to us that we need to forgive and forget*). Подальше розгортання ситуації вказує на те, що така форма реалізації персуазивної стратегії виявляється успішною: слова Волтера змушують гнів Саванни відступити. Вражена щирістю хлопчика, вона не може діяти наперекір принципам розуміння та милосердя, яким сама ж навчає своїх учнів. Цей чинник стає вирішальним у відновленні злагоди.

Аналізована тактика може бути втілена і за допомогою вказівки на особистий досвід виходу медіатора зі схожих ситуацій. Приклад (219) експлікує розмову матері та дочки, яка не може пробачити зраду чоловіка. Вона розгублена, тому звертається за допомогою до найближчої людини.

(219) “*Hi, mom.*”

“Baby, what’s wrong?” she asked in such a sympathetic manner as I lay in her arms like a little baby. We sat for fifteen minutes talking as I tried to explain to her the chaos centered around my life.

“I know I’m not your biological mother, but I love you as if you came out of my womb. Let me tell you a little story, Angelica, about your father and me. Not so long after your father and I were married, around that time you were about nine, he had an affair. When I found out about it and confronted him with it, he said it meant nothing and that it would never happen again. Now we’ve been married for twenty-six years and in time that trust was rebuilt. There are no secrets that we keep from one another anymore. So if you love this man with all your heart like you say you do, forgive him; and I mean truly forgive him. [...] Just remember it takes a strong woman to forgive those mess-ups and take it from here. Just don’t let another woman walk in and steal all

your dreams without fighting for them.”

“*Mom, you may be right*” [287, с. 83].

Матір переконує дочку в необхідності пробачення, розповівши схожу історію з власного досвіду. Жінка вказує, що рішення пробачити зраду, яке вона прийняла свого часу, виявилось правильним, оскільки дало можливість зберегти сім'ю, повернути довіру та відбудувати міцні гармонійні стосунки. Про те, що вибір тактики виявився правильним, засвідчує реакція доньки (“*Mom, you may be right*”).

2. Вдаючись до використання **тактики демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту**, медіатор має на меті засвідчити свою небайдужість та зацікавленість у конструктивному вирішенні конфлікту й оптимізації міжособистісної інтеракції конфліктантів.

(220) “*If you still love him maybe you should take it as a sign that you should give him a second chance. Try starting over.*”

“*How?*” [...]

“*You are not a bad person, David. You are loyal and funny and a good man who deserves to be happy. Owen made you happy once. I think he could make you happy again.*”

“*I just have to get over my own issues first.*” [...]

“*Can you promise me you’ll try? After tonight, I think Owen deserves that much.*”

“*Yeah, you are right. I love you.*” [...]

Lindy was right about forgiving Owen in order for them to move on – if Owen still wanted that [252, с. 64].

Тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту імплементована в мовленні медіатора репліками, в яких перераховуються позитивні якості комуніканта, постраждалого внаслідок конфлікту (*You are not a bad person, David. You are loyal and funny and a good man who deserves to be happy*). Для маніфестації позитивного ставлення до винуватця конфлікту медіатор обирає два висловлення. За допомогою першого він експлікує свою впевненість у тому, що винний здатний зробити життя постраждалого

щасливим (*I think he could make you happy again*). Демонстрацією впевненості у цьому слугує друга репліка *I think Owen deserves that much*.

3. Скориставшись **тактикою вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого**, медіатор актуалізує в свідомості партнера з комунікації чинник попереднього досвіду гармонійного спілкування з кривдником. Досягти мети допомагає і нагадування про приязне ставлення винного в конфлікті до постраждалого.

(221) *“But you have to forgive her. She's your mother, and she loves you so much. And she's worried sick about you.” Matthew hugged his father and sobbed the way he had when he was only five and Curtis could no longer maintain his composure [402, с. 16].*

Медіатор намагається врегулювати конфлікт спонуканням до пробачення, наголосивши на тому, що матір любить свого сина (*she loves you so much*) і дуже за нього хвилюється (*she's worried sick about you*).

4. Послугуючись **тактикою змалювання емоційного стану винуватця конфлікту**, медіатор прагне змінити ставлення постраждалого до кривдника з негативного на позитивне. Такий перлокутивний ефект досягається за допомогою експлікації душевних переживань та пригніченого стану, в якому перебуває комунікант, що спричинив конфлікт.

(222) *“Baby doll, you must try to understand him. He feels so terrible about what happened. He really loves us both, and he means no harm to all. It's just those dreadful nightmares his sickness left. They keep coming back, but he would die before he'd hurt you. Do forgive him, baby doll” [444, с. 122].*

Переконуючи в необхідності примирення, медіатор розповідає про емоційний стан кривдника (*He feels so terrible about what happened*). Для посилення спонукального впливу застосовуються також вказівка на його позитивне ставлення до постраждалого та медіатора (*He really loves us both*), нездатність свідомо завдати шкоди (*he means no harm to all; he would die before he'd hurt you*) та виправдання малефективного вчинку за допомогою пояснення його причин (*It's just those dreadful nightmares his sickness left. They keep coming back*).

Аналізована тактика може втілюватися в мовленні медіатора і через запевнення у щирості каяття кривдника.

(223) *“Dad, why don’t you forgive her? I believe she’s truly sorry for whatever she did to make you hate her – and she is your mother.” I smiled and tugged on his arm, wanting him to go back with me and say he loved her [247, с. 213].*

5. Тактика заперечення провини винуватця конфлікту засвідчує впевненість медіатора в невинуватості кривдника, тим самим експлікуючи спонукання до відновлення втраченого балансу в стосунках між конфліктантами. Аналізована тактика представлена у прикладі (224). Ді просить пробачення у сестри Тріни за те, що своїм ненавмисним учинком завдала їй шкоди: з вини Ді особисте фото Тріни стало частиною рекламної кампанії і без відома власниці з’явилося на всіх білбордах міста. Свідком конфлікту стає мама молодих жінок, яка вирішує втрутитись у розмову та займає позицію Ді.

(224) *“I think Dee’s right,” Mom says. “You should forgive her.” [...] “I don’t care how bad it is. You should forgive Dee.”*

“It’s much worse than you can imagine. An agent I’m working with has started sexually harassing me because of Dee’s photo. How can I forgive that?”

“It’s not her fault” [340, с. 73].

Заперечення провини комуніканта, чий малефактивний учинок спричинив конфлікт, здійснюється за допомогою заперечного речення, семантичним ядром якого є слово *fault* (*It’s not her fault*).

6. За допомогою **тактики вказівки на ненавмисність завданої шкоди** медіатор намагається мінімізувати завдану винуватцем конфлікту шкоду, представивши малефактивний учинок як такий, що був скоєний без злого умислу та з необережності. Наведений нижче фрагмент є ситуацією спілкування, в якій медіатор намагається виправдати поведінку винного в конфлікті за допомогою тактики вказівки на ненавмисність завданої шкоди. Боб просить пробачення у містера Хортон, дружину якого з вини Боба викрали злочинці. Незважаючи на те, що місіс Хортон уже в безпеці, чоловік все ще обурений та розлючений. Свідком цієї суперечки стає сама місіс Хортон. Втрутившись у розмову двох чоловіків,

вона стає на бік Боба, виконуючи, таким чином, роль медіатора.

(225) *Bob walked over to Mr. Horton with his head hung low. He was so nervous and scared. He was embarrassed by what he had caused to happen.*

“Vigil?” he began shakily. “I don’t know how I’ll ever make this up to you. [...] I am so sorry,” he finished.

“You should be Bob! They could have killed her,” Mr. Horton said angrily.

“That’s enough Virgil. He didn’t mean for this to happen. Try to put yourself in his shoes. He’s been through enough. [...]” Betty Horton interjected. “You have to forgive and let it go.”

Mr. Horton listened to his wife and conceded, “You’re right honey. All that matters is that you are safe” [401, с. 62–63].

Як видно з уривку, місіс Хортон обирає правильну стратегічну лінію поведінки: заперечуючи провину Боба вказівкою на ненавмисність завданої ним шкоди (*He didn’t mean for this to happen*), їй вдається переконати чоловіка у необхідності відновлення гармонійного спілкування з хлопцем (*Mr. Horton listened to his wife and conceded, “You’re right honey. All that matters is that you are safe”*).

7. Персуазивна стратегія може імплементуватися в мовленні медіатора і через **тактику пояснення причин малефактивного вчинку винуватця конфлікту**. Особливості використання аналізованої тактики представлені у фрагменті (226). Після смерті чоловіка Клер припиняє будь-яке спілкування з дітьми, онуками та зникає з їхнього життя. Через чотири роки вона повертається, сподіваючись знову стати частиною сім’ї. Проте дочка Клер і досі ображена на матір і через це не готова до відновлення стосунків.

(226) *“I suppose you think we should just all be happy to hear from her (Claire – H. P.). Please don’t tell me you think we should reconcile with her.” Sarah sat down and chewed on some pizza Mat put in front of her.*

“I think you should reconcile with your mother. I think you need to at least try.”

“Unbelievable.” Sarah dropped her pizza. “One day with my mother back in the picture, and my life is in turmoil.” [...]

Matt’s eyes were hurt. She could read the disappointment in them. “Anything

could have happened to her. Anything” [432, с. 50–51].

Мет, який у цій КС займає позицію медіатора, намагається виправдати Клер, застосовуючи з цією метою досліджувану тактику. Мет пояснює можливі причини, через які жінка змушена була покинути дочку (*Anything could have happened to her. Anything*).

8. Спонування постраждалого до гармонізації міжособистісної інтеракції з винуватцем конфлікту може імплементуватися в мовленні комуніканта-медіатора за допомогою **тактики узагальнення**.

(227) “*You need to forgive her, Paige, somehow. You came back here seeking answers, and now you have them. [...]*

“And now I find my mother wasn’t at all what I thought, either.”

“[...] We all make mistakes. We all have our shortcomings. We all keep our secrets” [254, с. 112].

Обравши аналізовану тактику, медіатор вказує на недосконалість усіх без винятку людей (*We all make mistakes. We all have our shortcomings. We all keep our secrets*). Вибір форми займенника першої особи множини у функції підмета надає висловленню додаткової конотації: від здійснення помилок не застрахований ніхто, в тому числі й сам постраждалий. Зважаючи на це, йому варто бути лояльнішим до винного в конфлікті та пробачити його.

9. Мета, якою керується медіатор при виборі **тактики представлення перспектив розвитку конфлікту**, – переконати постраждалого в необхідності відновити втрачений баланс у стосунках із кривдником, окресливши оптимістичний та / або песимістичний сценарії розвитку конфлікту. Примирення змальовується як єдино можливий правильний вихід із ситуації і репрезентує, за переконанням медіатора, оптимістичний розвиток подій: якщо постраждалий *погодиться* на примирення, це буде вигідно насамперед йому, оскільки дасть змогу позбутися негативних почуттів, викликаних конфліктом. Результатом *відмови* прийняти пробачення та примиритися стануть душевні страждання, позаяк тягар образи зробить життя нестерпним. Такий хід розвитку взаємодії постраждалого і кривдника є, на думку медіатора, негативним.

Наведений далі приклад експлікує застосування медіатором аналізованої тактики задля представлення *оптимістичного* розвитку подій.

(228) *Sofia and Hanna are still talking in front of Sofia's house. Now that I understand so much more, my heart wells up with compassion for everyone involved, Hanna too. I am actually feeling sorry for her now. [...] "Maybe you should try forgiving her for whatever you think she did."*

"Forgive her?!" says Hanna. [...] "I'm not telling her I forgive her," she says, narrowing her eyes.

"You don't have to tell her anything. You don't even have to be friends anymore. But forgiving her could make it easier to stop being angry. You and everyone else might feel better" [281, с. 50–51].

Рішення виступити в ролі медіатора продиктоване почуттям емпатії (*Now that I understand so much more, my heart wells up with compassion for everyone involved, Hanna too. I am actually feeling sorry for her now*). Згода пробачити представлена медіатором як чинник, який сприятиме відновленню гармонійного емоційного стану постраждалого (*But forgiving her could make it easier to stop being angry*) та людей із його близького оточення, які так чи інакше зазнали шкоди від конфлікту (*You and everyone else might feel better*). Спонукаючи постраждалого до пробачення, медіатор робить спробу максимально завуалювати свою інтенцію примирити конфлікуючі сторони. Це проявляється у відсутності висловлень із прямо вираженою директивністю. Заклик до оптимізації інтеракції з кривдником вербалізований імпліцитно й пом'якшений лексемами *maybe* та *should*, які надають висловенню конотації поради (*Maybe you should try forgiving her for whatever you think she did*).

Змалювання медіатором *песимістичного* розвитку подій представлено в наступному прикладі. Лінді, яка в наведеній КС виконує роль медіатора, намагається примирити закоханих.

(229) *Lindy was quiet for a moment, drinking her juice and thinking. "You want my nickel's worth of free advice?"*

"Yes."

“Owen leaving four years ago hurt you badly. It’s a wound that’s never been given a chance to heal, because you had no real explanation. No closure. And now his return has ripped off the bandage and exposed the wound again. I think that if you still love him, and you truly want to try again, then you need to find a way to forgive him for leaving. Because if you don’t let that wound heal, you’ll never be able to move on. It’ll fester until it destroys you” [252, с. 64].

Намагаючись переконати постраждалого в необхідності відновити стосунки з винним у конфлікті, медіатор вдається до тактики представлення перспектив розвитку конфлікту. Для більшої експресивності та переконливості Лінді ототожнює образу з відкритою раною (*And now his return has ripped off the bandage and exposed the wound again*). Застосуванню аналізованої тактики передуює імпліцитна вказівка на причини, через які постраждалий повинен відновити гармонійні стосунки з партнером із комунікації (*I think that if you still love him, and you truly want to try again, then you need to find a way to forgive him for leaving*). Тактика представлення перспектив розвитку конфлікту вербалізована в мовленні медіатора висловленням *Because if you don’t let that wound heal, you’ll never be able to move on. It’ll fester until it destroys you*. Примирення зображене як єдиний можливий спосіб зцілити рану. Відмова від примирення порівнюється з раною, що погіршуватиме душевний стан постраждалого, доки його не знищить (*It’ll fester until it destroys you*).

Отже, задля сприяння вирішенню конфлікту медіатор послуговується персуазивною стратегією, яка, в свою чергу, втілюється за допомогою тактики демонстрації власного бачення шляхів розв’язання конфлікту, тактики демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту, тактики вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого, тактики змалювання емоційного стану винуватця конфлікту, тактики заперечення провини винуватця конфлікту, тактики вказівки на ненавмисність завданої шкоди, тактики пояснення причин малефективного вчинку винуватця конфлікту, тактики узагальнення і тактики представлення перспектив розвитку конфлікту.

4.2. Вербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора

Кожна стратегія і тактика реалізується в мовленні комуніканта за допомогою конкретних інструментів – вербальних та невербальних засобів спілкування. Як зазначалося в попередньому параграфі, медіатор у КС «примирення» послуговується персуазивною стратегією та відповідним набором тактик, що її імплементують. Персуазивність є закріпленою в комунікації формою ментально-мовленнєвої взаємодії, яка будується на основі певних типів тексту і реалізує спробу мовленнєвого впливу на установку реципієнта з метою **спонукати** його до самостійного прийняття рішення про необхідність, бажаність або можливість здійснення / відмови від здійснення певної поскомунікативної дії, вигідної мовцю [47]. Модальне значення спонукальності представляє адресовану співрозмовникові чи групі співрозмовників вимогу такої дії чи поведінки, яка забезпечила б відповідність між основним змістом спонукального речення й дійсністю [66, с. 22]. Особливістю спонукальних висловлень є те, що мовець, піклуючись про свої інтереси, намагається так висловити свої думки, щоб вплинути на співрозмовника, спонукати його діяти відповідно до своїх планів [114, с. 30].

Вербальна діяльність медіатора в КС «примирення» пов'язана, насамперед, із використанням імперативних висловлень. Проте спонукання не є тотожним імперативу, оскільки імперативність за своїм значенням вужча, ніж спонукання, і форми імперативу – лише один із засобів реалізації спонукальної модальності [152, с. 9].

4.2.1. Лексико-семантичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора

Зважаючи на те, що імператив – характерний засіб реалізації спонукання, цілком закономірним вважаємо той факт, що основним лексико-семантичним

засобом у мовленні медіатора в КС «примирення» є *дієслово forgive у формі наказового способу*. Типовими конструкціями з аналізованою лексемою є висловлення, побудовані за схемою «дієслово *forgive* + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об'єктному відмінку»:

(230) “*Likewise, forgive your wife. Learn to return good for evil*” [413, с. 315].

Аналізована схема може бути доповнена вказівкою на дію комуніканта, що спричинила виникнення конфлікту:

(231) “*You have to let those feelings go, Sydney,*” Jackie said. “*Forgive your father for breaking your heart*” [263, с. 227].

Висловлення з дієсловом *forgive* у формі наказового способу подекуди ускладнюється використанням *емфатичного оператора do* з метою інтенсифікації персуазивного впливу на співрозмовника.

(232) “*Do forgive her.*” Lord Egerton begged looking down at the broken plates on the floor and then back and forth at Anne and then her daughter. Anne and Elizabeth looked at each other a little with concern and Anne spoke for them both: “*Of course we shall forgive her*” [335, с. 162].

Емфатичний оператор *do* посилює смислове навантаження основного дієслова, надає висловленню більшої експресивності, підкреслює інтенсивність волевиявлення, допомагає наголосити на необхідності здійснення дії – пробачити винуватця конфлікту.

Модальні дієслова should, have to, must надають висловленню суб'єктивно-модального відтінку поради, рекомендації, настанови, примусовості, необхідності та морального обов'язку відновити гармонійні стосунки з винуватцем конфлікту. Усі перераховані дієслова входять до складу конструкції «*особовий займенник другої особи + модальне дієслово + лексема forgive + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник в об'єктному відмінку*».

(233) Hanna turned to Ashton. “*You should forgive Billy.*”

“*Okay.*” Ashton took a step forward and shook Billy’s hand [421, с. 216];

(234) “*Then let’s deal with Mom,*” Madeline said. “*You’re going to have to help her through this.*” [...] “*You have to forgive her for what happened before,*” Madeline

insisted. "She wasn't herself" [352, с. 326];

(235) *"[...]Now you must forgive your father for the things he did, as hard as it may be. You must forgive him for what he did to you... and your mother and sister. You also must forgive him for keeping your brother from you. That is a lot of work, Mary" [284, с. 300].*

Дієслова на позначення інтелектуальної діяльності використовуються медіатором для маніфестації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту. Дієслова *think, believe, reckon* тощо вживаються у поєднанні з особовим займенником першої особи однини.

(236) *"I think you should forgive him and give him another chance. [...] He made a mistake," Emily said [274, с. 172];*

(237) *"Sanoj, she just wants a chance, she wants you back in her life, I believe, you should forgive her but decision should always be yours" [260, с. 68].*

В обох наведених прикладах дієслова на позначення інтелектуальної діяльності (*think* та *believe*) використані в функції присудка головного речення в складнопідрядному реченні. У ролі додаткового підрядного речення виступає, власне, спонукання до пробачення комуніканта, чия поведінка стала причиною виникнення конфлікту (*you should forgive him* у першому прикладі та *you should forgive her* в другому). Це дає медіаторові можливість не тільки висловити спонукання до дії (прийняти рішення про гармонізацію стосунків), а й чітко окреслити власну позицію – медіатор вважає відновлення стосунків між конфліктантами правильним рішенням.

На основі аналізу емпіричного матеріалу можна стверджувати, що характерним для мовлення медіатора є використання **дієслів зі значенням оптимістичності**. У поєднанні з особовим займенником першої особи однини дієслова *want* та *hope* вживаються у складі простого речення зі складним додатком або ж у складнопідрядному реченні, головна частина якого вербалізує бажання мовця, а підрядна – дію-пропозицію до виконання.

(238) *"Your mom was confused. I can say that because I know how much she loved you and Dylan. Loves you and Dylan. One day she's going to remember that, and I hope you'll be able to forgive her when she does."*

Sherry actually smiled. A sad smile, but a genuine one [391, с. 213];

(239) “[...] I want you to forgive your father for you, Attie, not for him. I want you to sleep at night, and I want you to be joyful again. Holding on to anger, hurt, or an offence becomes a burden and literally depletes joy from your spirit. I love you, and that’s not what I want for you” [368, с. 322].

Наведені вище оптативні висловлення медіатора експлікують його бажання того, щоб дія, зазначена в пропозиції, була виконана.

Представлені в комунікативній поведінці медіатора **лексичні одиниці з семантикою узагальнення** передають значення всезагальності та є засобами генералізації. До них відносимо: 1) займенники *everyone, everybody, all, someone, somebody, we, you*, які мають значення «всі без винятку, кожна людина» або набувають його в контексті спілкування; 2) іменники *a man / men, a human / humans, people*, яким властиве аналогічне значення; 3) заперечні займенники *nobody, noone*.

Виходячи з аналізу дібраного ілюстративного матеріалу, вживаність аналізованої лексики пояснюємо тим, що поняття «пробачення» та «примирення» належать до морально-етичних категорій. Як доводить прикладова база, всі представлені в мовленні медіатора висловлення з лексичними одиницями, яким притаманна семантика узагальнення, є судженнями морально-етичного характеру.

(240) “When someone does some mistake and if you love him then you must forgive him.”

“Whose side you’re taking?” she asked.

“It’s for everyone who’s attached with love or any kind of love relationship” [285, с. 295];

(241) “He deserved everything he got, Mommy. He was a very bad man.” [...]

“That’s not exactly true. [...] it’s possible to make almost any kind of change, if you truly want to do it, even such a big change as deciding you no longer want to be bad.”

“Hmf!” Katie crossed her arms. “He’d never want to stop being bad. Not in a million years!”

Max eyed her sternly. “Be careful how you judge people, Katie. Keep in mind

that what you send out, returns to you multiplied” [258, с. 283].

Прикладом персуазивного потенціалу висловлень медіатора, що містять лексичні одиниці з семантикою узагальнення, слугує і наступний фрагмент. Матір переконує сина пробачити кохану, яку той підозрює у зраді.

(242) “[...] *She’s only human, Sky. Why won’t you forgive her this time?*”

“She wrongfully broke up with me.”

“So she made a mistake. Don’t hold it against her. Nobody’s perfect.”

God, I hated being wrong. She had a point. Why was I letting Laura’s mistake hit me so hard? Of course she isn’t perfect. And I’ll be damned to the lowest pit of hell if I said I was [277, с. 135].

Використовуючи лексему *human*, медіатор наголошує на неідеальності не тільки винуватиці конфлікту, а й усіх людей, імплікуючи твердження «Ти теж людина, тому ти теж не застрахований від здійснення помилок, за які потребуватимеш пробачення». Посиленню перлокутивного ефекту сприяє і використання заперечного займенника *nobody* (*Nobody’s perfect*), який теж вказує на недосконалість усіх без винятку людей, ще раз імпліцитно наголошуючи на неідеальності комуніканта, що є постраждалою стороною. Успішність застосування аналізованих вербальних засобів підтверджує реакція чоловіка. Він правильно декодує висловлення медіатора, про що свідчать його подальші роздуми: син визнає правоту матері (*She had a point*) та усвідомлює власну недосконалість (*Of course she isn’t perfect. And I’ll be damned to the lowest pit of hell if I said I was*).

Зауважимо, що, репрезентуючи судження морально-етичного характеру, висловлення, що містять лексичні одиниці з семантикою узагальнення, вживаються у формі теперішнього неозначеного часу. Така форма реалізації робить їх актуальними поза часовими рамками, репрезентує як істинні, невіддільні часу, надає їм значення закономірності, що має незмінний характер.

(243) *“I also wanted to talk with you,” Mrs. McCallister said. “To tell you that, as I see things, you should forgive your sister. That’s the only real power any of us have – to forgive. We make mistakes and we’re forgiven for them. That is what happens.*

Otherwise, we can't go on...” [434, с. 268].

Таким чином, аналіз фрагментів художнього тексту, що репрезентують мовленнєву діяльність медіатора, дав змогу виокремити характерні лексико-семантичні засоби, що застосовуються медіатором задля переконання партнера зі спілкування у необхідності відновити комунікативний баланс із винуватцем конфлікту. До них належать лексема *forgive* у формі імперативу, модальні дієслова *should, have to, must*, дієслова на позначення інтелектуальної діяльності, дієслова зі значенням оптативності та лексичні одиниці з семантикою узагальнення.

4.2.2 Синтаксичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора

Спонукальні речення у мовленні медіатора слугують закликком пробачити винуватця конфлікту, а також з їх допомогою медіатор може висловлювати своє бачення вирішення конфлікту, виражене у формі настанов, конкретних кроків, які потрібно зробити, щоб відновити гармонійну комунікацію. Прикладом використання спонукальних речень у такій функції слугує наведений далі фрагмент. У ролі медіатора виступає хлопчик, який просить сестру примиритись із сім'єю.

(244) *Liam dragged on her arm, so she had to bend back down again.*

“You and Daddy and Felicity should stop fighting,” he said, cupping his hand around Tess’s ear. His breath was warm and toothpaste-scented. “Just say sorry to each other. Say you didn’t mean it. So we can go back home” [376, с. 186].

На думку хлопчика, примирення можна досягти за допомогою двох кроків: учасникам конфлікту потрібно попросити один в одного вибачення (*Just say sorry to each other*) та визнати, що вони шкодують про сказані на адресу один одного образливі слова. Такі дії, вважає медіатор, допоможуть відновити гармонійну інтеракцію між членами сім'ї. Це, в свою чергу, наблизить подію, в якій зацікавлений сам посередник (*So we can go back home*).

Питально-заперечні речення, що використовуються медіатором у процесі комунікативної взаємодії з постраждалим, наділені спонукальним потенціалом. У наведеному нижче фрагменті основною функцією питально-заперечних конструкцій є не запит інформації, а спонукання співрозмовника до дії: медіатор очікує не відповідей на свої запитання, а конкретного вчинку співрозмовника – відновлення гармонійних стосунків з іншим учасником конфлікту.

(245) *When I finished telling Mariah this, she was silent for a while, and then she said, “Why don’t you forgive your mother for whatever it is you feel she has done? Why don’t you just go home and tell her you forgive her?” Each word, as she said it, stood out as if it were a separate entity, carved in something solid [338, с. 82].*

Питально-заперечні речення, якими послуговується медіатор, здатні виконувати функцію риторичних запитань.

(246) *“Why won’t you forgive him?” [...]*

“The point is he denied me my freedom. I was forced to stay here against my will.”

“Did you not enjoy being here? Did we not make it comfortable enough for you? [...]

“No... that’s not what I meant.”

“Well that’s how it sounds.” [...] And he left. Once more, Violet was left with her regret. *“How do I always manage to screw everything up?” she thought to herself [440, с. 152].*

Мета медіатора у наведеній комунікативній ситуації полягає, як і в попередній КС, не в отриманні відповіді співрозмовниці на свої запитання. За допомогою питально-заперечних конструкцій, що вживаються в якості риторичних запитань, медіатор декларує своє переконання в тому, що винуватець конфлікту, який ініціює примирення, зробив все можливе, щоб гостя почувалася комфортно, а відтак, у неї немає причин для відмови у відновленні гармонійних стосунків з ним. Зважаючи на те, що риторичні запитання, які містять заперечну частку *not*, є одним зі способів вираження ствердження [169, с. 55], можна зробити висновок, що, використовуючи запитання *Did you not enjoyed being here?* та *Did we not make it comfortable enough for you?*, медіатор насправді в імпліцитній формі стверджує: *You enjoyed being here. We made it comfortable for you.* Реакція

дівчини засвідчує, що висловлення справило бажаний перлокутивний ефект і його істинний смисл був правильно декодований (“*No... that’s not what I meant*”). Авторська ремарка на позначення психологічного стану дівчини засвідчує, що вона шкодує про те, що комунікація була перервана без досягнення згоди і розуміє, що причина цього – її невідповідна комунікативна поведінка (*Once more, Violet was left with her regret. “How do I always manage to screw everything up?” she thought to herself*).

Отже, питально-заперечні речення, вживання яких притаманне мовленню медіатора, наділені персуазивним потенціалом: вони спонукають постраждалого до роздумів про недоцільність своєї поведінки та сприяють прийняттю позитивного рішення про відновлення збалансованих гармонійних стосунків із винуватцем конфлікту.

Використання *умовних речень першого типу* також є характерним для вербальної поведінки медіатора. Здатність цих речень спонукати до виконання певної дії пояснюється близькістю семантики наказового й умовного способів: «виражаючи дію ірреальну, бажану, що може бути здійснена за певних обставин, дієслова умовного способу в контексті імперативної ситуації природно сприймаються як спонукальні» [112, с. 229].

Використання умовних речень першого типу дає медіаторові можливість моделювати позитивні наслідки прийняття рішення про примирення та негативні наслідки у разі відмови це зробити. Аналізовані синтаксичні конструкції вказують на те, що ситуація, представлена в головному реченні, безпосередньо залежить від виконання / невиконання умови, вираженої підрядним реченням. За семантичним критерієм їх можна поділити на дві групи:

1) представлення позитивного розвитку подій за умови пробачення:

(247) “*Forgive your mother, even if once she did evil. [...] When you can forgive and forget the past, peace and love will come again to you, and this time they will stay*” [246, с. 401];

2) представлення негативного розвитку подій за умови відхилення прохання про пробачення:

(248) “*Terin, love,*” *Fiona told her softly as she sensed the youngster relax, “you’re going to have to forgive him. [...] If you don’t forgive him, you’ll never move on from this – and you’ll never forgive yourself”* [357, с. 101].

Зауважимо, що для таких синтаксичних конструкцій притаманною є препозиція підрядної частини (підтвердженням слугують наведені вище приклади 247 і 248). Така структурна організація висловлення збільшує його іллокутивну силу, дає змогу наголосити на фрагменті з найбільшим смисловим навантаженням.

Таким чином, до синтаксичних засобів, що використовуються медіатором в процесі імплементації персуазивної стратегії та допомагають переконати співрозмовника у необхідності відновлення злагоди з кривдником, належать спонукальні та питально-заперечні речення, а також умовні речення першого типу.

4.2.3 Лінгвостилістичні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора

Як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, **метафора** як засіб здійснення впливу, який може змінювати свідомість [145, с. 223], – характерна ознака мовлення медіатора. Л. С. Павлюк визначає механізм дії метафори в умовах персуазивно-спрямованої комунікації таким чином: «Метафора відзначається унікальною властивістю у сенсі ефекту переконування – на неї важко дати спростування, вона схиляє до обов’язкового прийняття» [124, с. 95].

Результати дослідження дають змогу стверджувати, що вербальній поведінці медіатора притаманні:

- 1) *номінативні метафори* на позначення негативних почуттів, які переживає постраждалий унаслідок конфлікту;
- 2) *метафори дії* на позначення звільнення від цих почуттів.

Характерними **номінативними метафорами**, що вживаються медіатором у КС «примирення», є метафоричні сполучення з компонентами “*burden*”, “*load*”,

“*chain*” тощо на позначення негативних почуттів до винуватця конфлікту та його малефективного вчинку у вигляді тягаря, ланцюгів, які сковують людину, роблячи її заручником власних деструктивних почуттів та емоцій. Це не дає можливості забути про конфлікт та завдану шкоду, а відтак, згубно впливає на людину, роблячи її життя нестерпним.

(249) *“But you will have to learn to forgive – all of them – even Kenny. If you cannot find it in your heart to forgive, then you will live with the burden of hate all your life. And it will reflect on those around you. Remember, Kenny was but a boy”* [344, с. 189].

Намагаючись переконати партнера з комунікації пробачити винуватця конфлікту, медіатор порівнює почуття ненависті з тягарем, який негативно вплине не тільки на самого постраждалого, а й на дорогих його серцю людей. Застосувавши аналізовану метафору, медіатор не тільки висловлює власне негативне ставлення до небажання пробачити, а й змушує партнера з комунікації задуматись над необхідністю вирішення конфлікту та пробачення образи, оскільки таке рішення дасть змогу позбавитись руйнівного почуття.

Метафори дії вербалізуються за допомогою словосполучень з дієсловами в наказовому способі. Такі метафори реалізують заклик звільнитись від негативних почуттів.

(250) *Jay was sulking around the office, and I stopped and said, “Jay, when are you going to forgive your mother?” He said, “Dad, I think about it all the time.” I said, “I know you do. You are carrying a ball and chain on your ankle, and you have the key to it in your back pocket. Reach down and unlock that ball and chain; forgive your mother”* [356, с. 84].

Образа та небажання пробачити зображені в наведеному фрагменті у вигляді тягаря, прикріпленого ланцюгом до ноги. Пробачення ж представлено як ключ, за допомогою якого можливе звільнення. Медіатор вдається до використання контекстуальних синонімів: у межах одного речення заклик пробачити матір поданий двічі – імпліцитно у формі метафори (*unlock that ball and chain*) та експліцитно у формі спонукального речення (*forgive your mother*).

Такий прийом дає змогу інтенсифікувати вплив на реципієнта, переконавши його прийняти точку зору партнера зі спілкування.

Для того, щоб повернути душевний спокій і залишити неприємні почуття, викликані конфліктом, в минулому, постраждалий повинен здійснити певні дії, маніфестовані метафорами:

(251) *“Jay, you are damming the flow of God’s blessings to you and your own life by unforgiveness. Forgive, and remove that dam; allow god’s flow to come into your life unobstructed.” He looked at me with piercing eyes and said, “Dad, I am going to do that right now”* [356, с. 84–85].

Підвищеним впливовим потенціалом у мовленні медіатора відзначаються **розгорнуті метафори**. Розгорнута метафора є рядом метафор, що вербалізують кілька взаємопов’язаних образів, а через них – певну ідею. Такі метафори надають висловленню особливої виразності та експресивності, дають змогу краще розкрити суть зображуваного явища.

(252) *“You think that I should forgive my father?” I asked incredulously.*

“You must forgive him if you are ever to be free of him. We are chained to that which we do not forgive.” [...] Imagine a ship trying to set sail while towing an anchor. Cutting free is not a gift to the anchor. You must release that burden, not because the anchor is worthy, but because the ship is” [295, с. 207].

Використання образів корабля, якоря, ланцюга, тягаря служить для того, щоб змалювати песимістичні перспективи життя, затьмареного почуттям образи, що ототожнюється з обмеженням свободи, неможливістю рухатись далі. Такі негативні асоціації покликані допомогти постраждалому зрозуміти, що позбавлення від важких, гнітючих почуттів, а відтак, і примирення важливе і необхідне не для кривдника, а, насамперед, для нього (*You must release that burden, not because the anchor is worthy, but because the ship is*).

Окрім метафор на позначення образи, за допомогою цього лінгвостилістичного засобу в КС «примирення» вербалізуються:

- психологічна залежність від кривдника:

(253) *“Maria is right, you need to forgive him, for your own sake. Otherwise you*

allow him to continue walking around with pieces of your heart in his back pocket” [419, с. 82];

- можливість відновлення гармонійних стосунків:

(254) “*I’m not ready to forgive her.*”

“*I know, but someday you will,*” Carey said. *It’s a lot easier to fix a bridge if you don’t burn it first*” [302, с. 154];

- правильна, з точки зору медіатора, модель поведінки в ситуації, що склалася:

(255) “*Nancy Ann, he loves you, he needs you. Do this one big thing, give him another chance. [...] Swallow your pride, my dear, we all have to*” [279, с. 329–330].

Образне порівняння в мовленні медіатора слугує наданню характеристики учасникам конфлікту, їх учинкам, поведінці в певній ситуації, фізичному, психологічному та емоційному стану. Крім того, образне порівняння є засобом експлікації експресивно-оцінного ставлення медіатора у діапазоні «схвалення – несхвалення».

Передісторія ситуації спілкування, представленої в наступному прикладі, така: дівчина звинувачує хлопця, з яким її пов’язують романтичні стосунки, у залицянні до іншої. Хлопець спростовує звинувачення. Наслідком такої поведінки є загострення конфлікту. Свідком сварки стає тітка хлопця, яка й виступає в ролі медіатора.

(256) “*Some men are womanizers, my dear. My nephew is one. As much as I love him, I know his faults. He likes women, he likes strong drink and he likes to gamble more than is good for him.*”

Manuel started to protest, but she shook her cane at him again. “Be still, you! Let me finish. Despite all that, he’s got a heart of gold, he’s strong as an ox, brave as a lion and loyal as a, well as a dog? No, no that’s not the right thing. Well, in any case, he’s loyal. Honest I’ll not always say of him, but he loves you, of that I’m certain. I’m also certain that if you wed, he won’t do anything undeserving of your trust” [385, с. 70].

Комуникант-медіатор демонструє позитивні якості винуватця конфлікту за допомогою стійких компаративних конструкцій, яким властива виключно

позитивна конотація: *strong as an ox, brave as a lion, loyal as a dog*. Вони надають висловленню особливої виразності та асоціативності, посилюють його емоційне наповнення, експлікують позитивне ставлення медіатора до винуватця конфлікту. Усі використані образні порівняння подають риси характеру в гіперболізованій формі, що теж сприяє їх переконливості.

Прикладом застосування образного порівняння з метою характеристики особистих якостей комуніканта слугує і наступний фрагмент.

Під час світської бесіди одна зі співрозмовниць (Ленора) піднімає тему концентраційних таборів, що іншим учасникам комунікації здається неприпустимим. Одна з дам відкрито про це заявляє, інша ж демонструє намір покинути вечірку.

(257) *There was an awkward silence. "Well," Cameron said with a kind of lugubrious satisfaction, "you've done it again, Lenora! She has all the tact of a rhinoceros with four left feet. But you have to forgive her. People always do"* [404, с. 171].

Медіатором в описуваній КС виступає подруга Ленори. Спочатку вона звинувачує дівчину в повторенні помилки (*you've done it again, Lenora!*). Після цього звертається до співрозмовниць із проханням пробачити дівчину, пояснюючи неприйнятну поведінку тим, що Ленорі не вистачає відчуття такту. З цією метою використано висловлення *She has all the tact of a rhinoceros with four left feet*. Незважаючи на відсутність сполучника порівняння, чітко відчувається елемент компаративності. Висловлення будується на порівнянні поведінки винуватиці конфлікту з поведінкою носорога – незграбної та неповороткої тварини. Формально повідомлення звучить як звинувачення. Насправді ж, використання цього образного порівняння має на меті виправдати вчинок дівчини, вказати на його ненавмисність. Цьому сприяє і деталізація опису носорога (*a rhinoceros with four left feet*), яка створює комічний ефект, надає висловленню відтінку жартівливості, в імпліцитній формі закликає ставитись до випадку як до несуттєвого, такого, що не потребує подальшого обговорення.

Цитуація як одна з фігур тотожності використовується з метою підвищення цінності власних аргументів. Посилання на авторитетну особистість чи джерело

надає повідомленню ознак достовірності та вагомості. Цитати виконують функцію аргументу на підтвердження авторської позиції [89, с. 42].

У вербальній поведінці медіатора цей стилістичний прийом реалізується через введення в мовлення *цитат зі Святого Письма* [221, с. 51]. У такий спосіб медіатор апелює до загальнолюдських цінностей. Розуміючи, що Біблія є джерелом беззаперечних аксіом, істинність та справедливість якого не викликає сумнівів у жодного вірянину, медіатор підтверджує об'єктивність своєї думки та наголошує на правомірності заклику до примирення.

(258) *“Forgiveness!” Father Bert exclaimed with a sigh. “You must forgive him.”*

Ward slumped in a chair. “You’ve got to be kidding,” he objected.

“No,” Father Bert answered. “I’m not. “Forgive us our trespasses as we forgive those who trespass against us.” It sounds awfully easy when we say it, but it’s terribly hard when we try to put it into practice” [437, с. 40].

Цитування Біблії володіє потужним персуазивним потенціалом. Із його допомогою висловлення набуває оцінного значення: відмова постраждалого пробачити кривдника негативно трактується з погляду духовних та морально-етичних цінностей. Застосування такого лінгвостилістичного засобу часто викликає в адресата почуття сорому, провини через небажання примиритись із винуватцем конфлікту, змушує задуматись над власною недосконалістю та гріховністю, а відтак, стати поблажливішим до помилок інших. Це, в свою чергу, спонукає до зміни поведінки і відновлення кооперації з іншим учасником конфлікту.

(259) *“[...] Oh! I can never forgive her!”*

“O Ellie, dear Ellie, don’t say that!” said Mary, putting her arms round her. “Have you forgotten that Jesus said, “If ye forgive not men their trespasses, neither will your Father forgive your trespasses?” [...] and remember the Bible says, “Whosoever hateth his brother, is a murderer;” and in another place, “If he love not his brother, whom he hath seen, how can he love God, whom he hath not seen?” O Ellie, it frightens me to hear you talk so. Just think how wicked it is to say you hate anybody and will never forgive them. What if God should say he would never forgive you?”

“O Mary, I am sorry I said such a wicked thing, but I was angry and didn't think how very bad it was” [299, с. 231].

Вважаємо за потрібне зауважити, що цитування висловлень зі Святого Письма з метою спонукання до примирення ефективно лише в тому випадку, якщо обидва учасники комунікації (і медіатор, і постраждалий унаслідок конфлікту), мають однакові морально-етичні, духовні цінності та переконання. В протилежному випадку застосування цитації виявляється недієвим. Як стверджує Д. Майерс, «коли почуте повідомлення співвідноситься з нашими власними поглядами, то це переконує нас. Якщо ж повідомлення суперечить нашому сприйняттю, ми залишаємося при власній думці» [104, с. 338].

(260) *“[...] Excuse me for not forgiving the man, but I can't.”*

“You have to, Ryan. The Bible says...”

“I know what the Bible says, but I can't forgive him. I've never hated a human being so much in my whole life!” [291, с. 242].

Як видно з прикладу, спроба медіатора підкріпити свою позицію сакральним висловленням проігнорована: співрозмовник перебиває комуніканта-медіатора, не даючи тому змоги висловити думку.

Повтор є поліфункціональним лінгвостилістичним засобом: він уможливорює нове сприймання, підкреслює емоційний аспект, бере участь у створенні почуттєвих доміант, підвищує дієвість намірів мовця, виконує апелятивну функцію, дає змогу утримувати увагу співрозмовника [196, с. 208].

Для вербальної поведінки медіатора характерними є **контактні, сумісні та дистантні двокомпонентні повтори**, представлені конструкцією «дієслово *forgive* у формі імперативу + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об'єктному відмінку».

Приклад, наведений далі, демонструє вживання медіаторами контактного повтору, при якому окремі слова або певні сегменти висловлення розташовані поруч, у безпосередній близькості один до одного в межах одного речення:

(261) *“Forgive him, forgive him, forgive him,” the children around her began to chant. [...] The boy was neither caned nor expelled. Instead, he was forgiven and*

loved – not by just the students, but by the principal and teachers as well [330, с. 134].

Як засвідчує приклад, персуазивний потенціал триразового повторення заклику до примирення є достатнім для досягнення медіатором своєї мети – учень отримує пробачення директора.

У наступному фрагменті представлений сумісний повтор. Словосполучення “*forgive him*” розташовані в безпосередній близькості один до одного, але входять до складу різних речень.

(262) *But Prahba was speaking to her: “[...] But please forgive him. Forgive him, for God’s sake, forgive him. He did wrong. He is senseless. I shall talk to him about it! [...]”* [245, с. 98].

Наведений далі уривок із художнього тексту репрезентує вживання медіатором дистантного повтору. Тотожні синтаксичні конструкції “*Forgive him*” віддалені одна від одної одним та двома реченнями.

(263) “*What do I do about Bill?*”

He pressed his hands against hers. “Forgive him. He did what Matthew wanted him to. Forgive him. Your family is his family. Always has been and always will be. Forgive him” [411, с. 208].

Функцією повторів, застосовуваних медіатором у КС «примирення» є посилення змістовно-емоційного звучання висловлення, сприяння фокусуванню уваги комунікативного партнера на елементах повідомлення з найбільшим смисловим навантаженням та спонукання співрозмовника до пробачення комуніканта, з чияї вини виник конфлікт.

Таким чином, до характерних лінгвостилістичних засобів, що увиразнюють мовлення медіатора й роблять його більш образним, належать прості та розгорнуті номінативні метафори з семантичним центром “*burden*”, “*load*”, “*chain*” на позначення негативних почуттів, які переживає постраждалий унаслідок конфлікту, та метафори дії на позначення звільнення від цих почуттів; образні порівняння; цитація; контактні, сумісні та дистантні двокомпонентні повтори.

4.3. Невербальні засоби реалізації тактико-стратегічних цілей медіатора

Стратегія персуазивності реалізується за допомогою свідомого та цілеспрямованого використання вербальних і *невербальних* засобів із метою переконати інших перейти певні погляди та ідеї, погодитися з тією чи іншою думкою та діяти відповідним чином [168, с. 51].

Аналіз фрагментів художніх текстів, що репрезентують КС «примирення», засвідчує, що у використанні немовних засобів медіатор більш стриманий, ніж безпосередні учасники конфлікту, оскільки використовує лише ті невербальні компоненти, які дають змогу звести до мінімуму ймовірність їх помилкового декодування партнером із комунікації. Насамперед, це НВК, які трактуються постраждалим унаслідок конфлікту як прояв емпатії медіатора, маніфестують його співчуття та підтримку.

Під час аналізу ілюстративного матеріалу було встановлено, що медіатор послуговується різноманітними невербальними компонентами комунікації: просодичними (тон, манера мовлення), такесичними (дотики), кінесичними (погляд) та проксемічними (скорочення дистанції зі співрозмовником).

Просодичні НВК – важливий елемент в описі невербальної поведінки медіатора. Це пояснюється тим, що надання певної інтенціональної спрямованості пропозиції, надання іллокутивної сили висловленню в процесі комунікації відбувається саме завдяки просодичному чиннику [164, с. 271]. Голосові характеристики належать до основних чинників, що обумовлюють процес комунікації. У всіх дібраних нами прикладах просодичні НВК взаємодіють із вербальним складником комунікативної поведінки за принципом координації: оскільки спонукання медіатора до примирення є висловленнями у формі поради, прохання, некатегоричної настанови, вони вимовляються *спокійно, лагідно, тихо*. Такий вибір НВК є не випадковим та обґрунтованим, оскільки ці немовні засоби сприяють досягненню медіатором мети спілкування. У випадку координативної взаємодії, просодичні НВК виступають інтенсифікаторами комунікативної

значущості вербально виражених комунікативних інтенцій [164, с. 275].

У ситуації примирення спокійний, лагідний тон представлений номінаціями *to say gently / kindly / mildly / softly / tenderly* тощо та дієсловами *whisper, murmur*, які в аналізованій КС передають аналогічні голосові характеристики:

(264) *“Forgive your mother” Sir Daniel said gently [...]*

“I cannot” Eliza said sternly and pushed the chair back and got up. Before she could turn around and leave, Sir Daniel caught hold of her hand and stopped her. [...] He pulled her into his arms and comforted the only woman he had ever loved.

“You have to give forgiveness,” he said gently [...] [327, с. 144];

(265) *“Now you’ll forgive him, won’t you?” murmured Charlie in his cousin’s ear.*

“Yes, and I’d like to pat him on the head” [244, с. 157].

Такесичні НБК представлені в комунікативній поведінці медіатора у вигляді *жестів-дотиків*. Характерним їх підвидом у КС «примирення» є кінема «взяти за руку».

(266) *“Your mother is discouraged and downtrodden over all that has happened between you two. She wants so much to renew her relationship with you.”*

“I know, but she said so many things that I just don’t understand.”

Hanna took Alice’s hand in her own. “I know you are hurt and maybe even afraid. Afraid that if you believe your mother, you are somehow betraying your father. Alice, your father is dead. You can’t help or hurt him anymore, but you can do both to your mother. She needs you to forgive her...” [393, с. 228].

Притаманне цьому невербальному засобу значення в ситуації «примирення» – прояв дружнього ставлення до партнера з комунікації, маніфестація розуміння, моральної підтримки, єдності зі співрозмовником, утішання.

(267) *Mary [...] pressed Tess’s hand between her warm, plump little palms. [...]*

“The point is that I don’t think Felicity really did have a choice,” said Mary. [...]

“Sweetheart, you know Felicity would never have chosen for this to happen. This is torture for her. Torture.” [...] “I just hope you can find it in your heart to forgive her” [376, с. 109–110].

У цьому фрагменті номінацією кінеми «взяти за руку» є синтаксична конструкція, ускладнена однорідними членами (*pressed Tess's hand between her warm, plump little palms*). Такий детальний опис особливостей тактильного контакту привертає до нього увагу, надає жесту-дотику додаткової важливості в аналізованій КС.

Візуальна поведінка, що належить до **кінесичних НВК**, є надзвичайно інформативною та значущою. *Погляд* ефективно використовується в модально-спонукальному аспекті [164, с. 245]. У ситуації «примирення» вербальну поведінку медіатора супроводжує *довгий, фіксований, зосереджений погляд*, спрямований на партнера з комунікації.

(268) *"I don't want to forgive him. He doesn't deserve it."*

Max's yellow eyes held hers. *"Forgiveness is not about the other person deserving, or not deserving. It's about you, about letting go of your anger so it doesn't run your life. We all make mistakes and we all need forgiveness ourselves"* [258, с. 283].

У КС «примирення» погляд виконує, насамперед, функцію моніторингу та регулятивну функцію. За допомогою прямого візуального контакту зі співрозмовником медіатор аналізує емоційний стан партнера з комунікації та перевіряє, як той реагує на заклик до примирення з іншим учасником конфліктної взаємодії. Це дає змогу коригувати подальшу комунікативну поведінку. За допомогою візуального контакту здійснюється і регуляція перебігу комунікації: погляд експлікує вимогу відреагувати на передане у вербальній формі повідомлення.

(269) *Dr. Henderson had looked at me her eyes piercing my eyes,* *"Look Tariq, if you don't forgive the person who wronged you then they win, just think, the person who wronged you has probably forgotten about what he or she did. They have gone on with their lives while you sit here hurt and full of malice, reliving the trauma over again."*

That was true I thought to myself, I have been bound with unforgiveness and I am tired of living like this [438, с. 116].

Проксемічний компонент невербальної комунікації представлений у

вигляді зміни дистанції між медіатором та його співрозмовником.

Зміна відстані між мовцями – невід’ємна частина контактної комунікації. Просторові зміни спричиняють зміни загальної тональності спілкування, надають йому інших акцентів.

Зміна дистанції, а саме її скорочення є характерним проксемічним НВК, яким послуговується медіатор в умовах спілкування в ситуації «примирення». Вибір такої форми проксемічного НВК продиктований його регулятивною функцією. Перебування у зоні безпосередньої візуальної та аудіальної близькості до співрозмовника підвищує надійність коректного сприйняття таких НВК, як погляд, вираз обличчя, усмішка, інтенсифікує перлокутивний ефект просодичного компонента, що, в свою чергу, посилює персуазивний потенціал вербальних повідомлень.

Під час аналізу ілюстративного матеріалу виявлено, що до скорочення відстані зі співрозмовником медіатор зазвичай вдається з метою налагодження подальшого тактильного контакту.

(271) *“Don’t talk about him; I don’t want to talk about him.”*

But Gladys persisted.

“It isn’t too late; you can have the time all over again by starting afresh, and trying to wipe out the past. You’re so young. Why, Jimmy is only a boy; you’ve got all your lives before you.” She got up and went round to where Christine was sitting. She put an arm about her shoulders. “Why don’t you forgive him, and start again? Give him another chance, dear, and have a second honeymoon” [255, с. 198];

(272) *“Will you punish him forever?”*

Refusing to meet his eyes, I turned my back to him and ignored the question. Moving with lightning speed, he was in front of me. Gently, he pulled me upright and forced my chin up so I met his eyes. “He doesn’t deserve this. You know that” [387, с. 217].

Таким чином, медіатор є більш стриманим у використанні невербальних засобів спілкування, ніж безпосередні учасники конфлікту. Він послуговується лише тими НВК, які дають змогу звести до мінімуму ймовірність їхнього помилкового декодування партнером із комунікації. У КС «примирення» медіатор

використовує просодичні (тон, манера мовлення), такесичні (дотики), кінесичні (погляд) та проксемічні (скорочення дистанції зі співрозмовником) НВК. Вони впливають на сприйняття адресантом повідомлення, допомагають кваліфікувати його інтенційну спрямованість. Зазначені НВК є проявом дружнього ставлення до партнера з комунікації, маніфестацією емпатії, розуміння, моральної підтримки, єдності зі співрозмовником, утішання.

Висновки до розділу 4

1. В умовах неофіційного спілкування в комунікативній ситуації «примирення» медіатор послуговується **персуазивною стратегією**, яка імплементується набором таких тактик: тактика демонстрації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту, тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту, тактика вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого, тактика змалювання емоційного стану, в якому перебуває винуватець конфлікту, тактика заперечення провини винуватця конфлікту, тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди, тактика пояснення причин малефективного вчинку винуватця конфлікту, тактика узагальнення і тактика представлення перспектив розвитку конфлікту.

2. Вплив на партнера з комунікації здійснюється за допомогою таких **лексико-семантичних засобів**: дієслово *forgive* у складі конструкції «*forgive* + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об'єктному відмінку»; модальні дієслова *should*, *have to*, *must*, які надають висловленню суб'єктивно-модального відтінку поради, рекомендації, настанови, примусовості, необхідності та морального обов'язку відновити злагоду з винуватцем конфлікту; дієслова на позначення інтелектуальної діяльності, що використовуються медіатором для маніфестації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту; дієслова з семантикою оптативності та іменники й займенники з семантикою узагальнення.

3. До **синтаксичних засобів**, які посилюють персуазивний потенціал

мовлення медіатора, належать спонукальні та питально-заперечні речення, а також умовні речення першого типу.

4. *Лінгвостилістичні засоби*, які увиразнюють мовлення медіатора та роблять його більш образним і переконливим, представлені простими та розгорнутими номінативними метафорами з семантичним центром “*burden*”, “*load*”, “*chain*” на позначення негативних почуттів, які переживає постраждалий унаслідок конфлікту; метафорами дії на позначення звільнення від цих почуттів; образними порівняннями; цитацією та контактними, сумісними й дистантними двокомпонентними повторами.

5. У використанні *невербальних компонентів комунікації* медіатор стриманіший, ніж безпосередні учасники конфлікту, оскільки використовує лише ті немовні засоби, які взаємодіють із вербальним складником за принципом координації, дають можливість звести до мінімуму ймовірність їх помилкового декодування партнером зі спілкування і є проявом дружнього ставлення медіатора до співрозмовника, моральної підтримки, утішання.

5.1. До невербальних компонентів комунікації, якими послуговується медіатор у комунікативній ситуації «примирення», належать просодичні (тон, манера мовлення), такесичні (дотики), кінесичні (погляд) та проксемічні (скорочення дистанції з партнером із комунікації) НВК.

Основні положення розділу відображені в таких публікаціях автора: [132; 220].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено комплексне дослідження вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» в умовах англомовної усної неофіційної комунікації.

У сучасному світі проблема конструктивного вирішення конфліктів є настільки актуальною, що її вирішення сприймається як один із важливих чинників комфортного існування людини в соціумі. З огляду на це, значна увага дослідників у галузі конфліктології, психології, політології та теорії медіації спрямована на вивчення способів розв'язання конфліктів та переходу до кооперативного, гармонійного спілкування. Аналіз наукових праць з теми дав змогу встановити, що вивчення особливостей комунікативної взаємодії в умовах гармонізації міжособистісної інтеракції є актуальним, проте недостатньо вивченим предметом лінгвістичних досліджень.

У роботі з'ясовано специфічні особливості комунікативної ситуації «примирення» і змодельовано її структуру; виокремлено комунікативні стратегії, що застосовуються основними та факультативним учасниками досліджуваної ситуації; визначено, описано та розроблено класифікацію тактик, що реалізують кожну зі стратегій; виявлено і схарактеризовано вербальні засоби (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні), які використовують ініціатор примирення, об'єкт примирення та медіатор у процесі комунікативної взаємодії; виокремлено та досліджено спектр невербальних засобів, якими послуговуються учасники аналізованої ситуації.

Результати дослідження дали змогу зробити наведені далі висновки.

Комунікативна ситуація «примирення» – це комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений через певні причини комунікативний баланс і повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

Конституентами дослідженої комунікативної ситуації є її учасники, наявність хоча б у одного з них наміру відновити гармонію в стосунках, інструмент взаємодії (вербальні та невербальні засоби спілкування), і обставини, за яких відбувається спілкування (соціально-психологічний та локально-темпоральний чинники).

Учасниками комунікативної ситуації «примирення» є: 1) *ініціатор примирення* – суб'єкт примирення; учасник спілкування, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу; 2) *об'єкт примирення* – комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту; 3) *медіатор* – факультативний учасник ситуації «примирення», мета діяльності якого – комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами задля сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту.

Вибір ініціатором примирення *кооперативно-персуазивної* стратегії обумовлений його кооперативною налаштованістю та намаганням переконати співрозмовника у необхідності відновлення комунікативного балансу. Стратегія імплементується за допомогою тактик трьох груп: маніфестації власної позиції, раціональної аргументації та емоційної аргументації.

Вибір *тактик маніфестації власної позиції* продиктований наміром ініціатора примирення окреслити свою особистісну позицію: маніфестувати жаль та каяття з приводу свого малефективного вчинку, готовність нести за нього відповідальність, а також запевнити об'єкт примирення в щирості бажання відновити з ним злагоду в стосунках. До тактик цієї групи належать тактика вибачення, тактика прохання про пробачення, тактика експліцитного визнання своєї провини і тактика визнання правоти об'єкта примирення.

Звернення до *тактик раціональної аргументації* продиктоване намаганням ініціатора примирення переконати об'єкт примирення в потребі відновлення комунікативного балансу за допомогою апеляції до раціонально-логічної сфери сприйняття та осмислення вербальних і невербальних повідомлень. Тактики цієї групи представлені тактикою пояснення причин малефективного вчинку, тактикою обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактикою

нагадування про вже здійснену задля примирення дію і тактикою вказівки на ненавмисність завданої шкоди.

Використання **тактик емоційної аргументації** продиктоване намаганням ініціатора примирення переконати об'єкт примирення в потребі оптимізації комунікативної взаємодії за допомогою здійснення впливу на його емоційно-почуттєву сферу свідомості. До тактик цієї групи належать тактика демонстрації власного емоційного стану, тактика апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування, тактика самоосуду, тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, тактика жарту й тактика посилення на авторитетні джерела.

До основних **лексико-семантичних засобів** реалізації ініціатором примирення кооперативно-персуазивної стратегії і тактик, що її втілюють, належать: лексеми із семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення»; етикетні, нейтральні та інтимізувальні звертання; позитивно-оцінні прикметники; лексеми з негативною семантикою, представлені прикметниками з семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного малефактивного вчинку» й іменниками, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе; вигуки та інтенсифікатори.

Характерними для мовлення ініціатора примирення **синтаксичними засобами** є спонукальні речення з дієсловом *forgive* у наказовому способі в якості семантичного ядра; розповідні речення зі значенням реквестивності, розповідні речення зі значенням оптативності, що репрезентують нейтральні та пом'якшені спонукання до примирення; загальні запитання, що роблять спонукання менш категоричним і надають йому ввічливого звучання, а також розділові запитання, обидві частини яких – стверджувальні, завдяки чому висловлення набуває форми логічного судження.

До застосовуваних ініціатором примирення **лінгвостилістичних засобів**, що сприяють розв'язанню конфлікту, належать номінативні та зооморфні метафори, метафори дії та процесу, образні порівняння, гіперболи, дистантні повтори, ампліфікація, риторичні запитання, риторичні вигуки та парцеляція.

Серед характерних **невербальних компонентів** комунікативної поведінки ініціатора виокремлено екстралінгвальні НВК на позначення таких психофізіологічних реакцій людини, як «плач» та «зміна кольору обличчя», просодичні НВК (манера мовлення та гучність, з якою вимовляється певне повідомлення), кінесичні НВК (жести, усмішка, погляд), такесичні НВК (обійми, поцілунки) і проксемічні НВК (зміна дистанції між учасниками комунікації (її скорочення) та зміна положення тіла).

Невербальній поведінці ініціатора примирення притаманне об'єднання НВК у дво- та трикомпонентні **кластери**, завдяки чому посилюється впливовість невербального складника в процесі реалізації персуазивно-комунікативної стратегії і тактик, що її імплементують.

Комунікативна поведінка **об'єкта примирення** як комуніканта, що постраждав унаслідок конфлікту, представлена кооперативною, нейтральною та конфронтаційною стратегіями.

Кооперативна стратегія маніфестує згоду відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення і актуалізується **тактиками експліцитної актуалізації згоди** (тактика абсолютної згоди, тактика часткової згоди із додатковою семантикою сумніву й тактика часткової згоди із додатковою семантикою умови) і **тактиками імпліцитної актуалізації згоди** (тактики заперечення провини ініціатора примирення, визнання власної провини, зміни оцінки дії ініціатора примирення, зміщення акценту, узагальнення, демонстрації розуміння причин maleфактивного вчинку ініціатора примирення й пропозиції забути про конфлікт).

Дотримуючись **нейтральної стратегії**, об'єкт примирення декларує неспроможність / небажання прийняти рішення щодо перспектив розвитку стосунків з ініціатором примирення на момент комунікативної взаємодії з ним. Стратегія представлена тактикою вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту і тактикою зміни теми розмови.

Конфронтаційна стратегія імплементується тактиками прямої відмови, звинувачення, демонстративного ігнорування ініціатора примирення та іронії, вибір яких засвідчує відсутність у об'єкта примирення наміру конструктивно

завершити конфлікт.

Лексико-семантичні засоби, що репрезентують комунікативну поведінку об'єкта примирення в процесі взаємодії з ініціатором примирення, представлені комунікативами згоди; займенниками із семантикою узагальнення, мета вживання яких – мінімізація провини ініціатора примирення та маніфестація розуміння причин, що призвели до малефективного вчинку; інвективами «особистісного» та «соціального» характеру; висловленнями з інвертованою оцінкою; етикетними звертаннями до близької людини, що демонструють холодне ставлення до неї та відчуженість, яка виникла між комунікантами внаслідок конфлікту, а також дієсловами в наказовому способі.

Основними **синтаксичними засобами**, що характеризують мовлення об'єкта примирення, є прості речення, значення яких синонімічне або антонімічне значенню репліки-стимулу (залежно від обраної комунікативної стратегії), та запитання-перепити, які набувають конотації оцінних висловлень та вербалізують негативну реакцію на прохання про примирення (здивування, несхвалення, докір, роздратування, обурення, осуд тощо).

Вербальній поведінці об'єкта примирення притаманні такі **лінгвостилістичні засоби** як метафора, алюзивна антономазія, образне порівняння, гіпербола, висхідна градація, антитеза, розширений і посилюваний повтори, ампліфікація, риторичне запитання та апокриза.

Репрезентантами **невербальної поведінки** об'єкта примирення є екстралінгвальні НВК на позначення психофізіологічних реакцій людини (плач), просодичні НВК (гучність голосу), кінесичні НВК (усмішка / посмішка), такесичні НВК (дотики-прояви позитивного й негативного афекту) та проксемічні НВК (збільшення й скорочення дистанції з партнером з комунікації).

Особливістю мовленнєвої поведінки об'єкта примирення є об'єднання невербальних компонентів комунікації у двокомпонентні **кластери**.

Медіація представлена у комунікативній ситуації «примирення» як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень, і може набувати таких форм: 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором;

2) спланована медіація, ініційована медіатором; 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

Персуазивна стратегія, якою послуговується медіатор, імплементується тактикою демонстрації власного бачення шляхів розв'язання конфлікту, тактикою демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту, тактикою вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого, тактикою змалювання емоційного стану винуватця конфлікту, тактикою заперечення провини винуватця конфлікту, тактикою вказівки на ненавмисність завданої шкоди, тактикою пояснення причин малефективного вчинку винуватця конфлікту, тактикою узагальнення і тактикою представлення перспектив розвитку конфлікту.

Персуазивний вплив на партнера з комунікації здійснюється за допомогою таких **лексико-семантичних засобів**: дієслово *forgive* у складі конструкції «*forgive* + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об'єктному відмінку»; модальні дієслова *should, have to, must*; дієслова на позначення інтелектуальної діяльності; дієслова із семантикою оптативності та іменники й займенники із семантикою узагальнення.

До застосовуваних медіатором **синтаксичних засобів** належать спонукальні та питально-заперечні речення, а також умовні речення першого типу, за допомогою яких медіатор моделює сприятливі та несприятливі наслідки прийняття рішення про примирення з винним у виникненні конфлікту

Лінгвостилістичні засоби, що увиразнюють мовлення медіатора, представлені простими та розгорнутими номінативними метафорами із семантичним центром “*burden*”, “*load*”, “*chain*” на позначення негативних почуттів, які переживає постраждалий унаслідок конфлікту; метафорами дії на позначення звільнення від цих почуттів; образними порівняннями; цитацією, яка реалізується медіатором через уведення в мовлення цитат зі Святого Письма, та контактними, сумісними й дистантними двокомпонентними повторами.

У використанні **невербальних компонентів комунікації** медіатор стриманіший, ніж безпосередні учасники конфлікту, оскільки використовує лише

ті немовні засоби, які взаємодіють із вербальними за принципом координації, дають змогу звести до мінімуму ймовірність їхнього помилкового декодування партнером зі спілкування й трактуються постраждалим унаслідок конфлікту як прояв емпатії, утішання та моральної підтримки з боку медіатора.

У дослідженій комунікативній ситуації медіатор послуговується такими НВК, як просодичні (тон, манера мовлення), такесичні (дотик), кінесичні (погляд) та проксемічні (скорочення дистанції з партнером із комунікації).

Здійснений у роботі аналіз вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик, якими послуговуються учасники комунікативної ситуації «примирення» в умовах англомовної усної неофіційної комунікації, відкриває перспективи для вивчення впливу гендерного та вікового чинників на перебіг спілкування у ситуації гармонізації міжособистісних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акішина М. О. Метабола у поетичному дискурсі // Нова філологія. – 2011. № 44. С. 6–10.
2. Ананко Т. Р. Стратегії аргументації у корпоративному дискурсі // Мова і культура. 2013. Вип. 16. Т. 2. С. 102–106.
3. Андриенко Т. П. Речевой акт иронии в английском языке (на материале художественной литературы XVI и XX веков) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Харьковский нац. ун-т им. В. Н. Каразина. Харьков, 2002. 208 с.
4. Анохина В. С. Стратегии и тактики коммуникативного поведения в малой социальной группе (семье) // Вестник Ставропольского государственного университета. 2008. № 56. С. 64–71.
5. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология : учебник для вузов. М. : ЮНИТИ, 2000. 551 с.
6. Аристова Н. С. Коммуникативные стратегии высокой тональности общения (на материале английской художественной литературы XIX-XX вв.) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Нижегородский гос. лингв. ун-т им. Н. А. Добролюбова. Нижний Новгород, 2007. 13 с.
7. Арнольд И. В. Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения // Вопросы языкознания. 1982. № 4. С. 83–91.
8. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. М. : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
9. Арустамян Ж. Р. ИмPLICITность как интеракциональная категория и механизмы ее реализации во французском языке (на материале малого фольклорного жанра анекдота) : автореф. дисс.... канд. филол. наук : 10.02.05 / Пятигорский гос. лингв. ун-т. Воронеж, 2011. 24 с.
10. Арутюнова Н. Д. Стратегия и тактика речевого поведения // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. К., 1983. С. 37–56.
11. Ахманова О. С. О психолингвистике. М. : МГУ, 1957. 64 с.

12. Балыхина Т. М. Традиции и новации в стратегиях и тактиках делового коммуникативного взаимодействия // Известия Юго-Западного государственного университета. 2011. № 2 (35). С. 145–148.
13. Баранов А. Н., Караулов Ю. Н. Очерк когнитивной теории метафоры // Русская политическая метафора. М. : Ин-т русского языка АН СССР, 1991. С. 184–193.
14. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. М. : Художественная литература, 1975. 504 с.
15. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М. : Искусство, 1979. 423 с.
16. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : Академія, 2004. 344 с.
17. Безменова Н. А., Белянин Н. Н. Оптимизация речевого воздействия : монография. М. : Наука, 1990. 239 с.
18. Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія. Харків : ФОП Лисенко І. Б., 2013. 182 с.
19. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика. М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. 315 с.
20. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики // Мовні і концептуальні картини світу. 2004. Вип. 10. С. 11–16.
21. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации : монография. К. : Киев. ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астрей», 1997. 310 с.
22. Бережан Л. В. Категорія спонукальності в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Прикарпатський держ. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 1997. 16 с.
23. Бесемер Х. Медиация. Посредничество в конфликтах / пер. с нем. Н. В. Маловой. Калуга : Духовное познание, 2005. 176 с.
24. Бирюкова Л. Е. Моделирование как механизм создания подтекста // Studia Linguistica. Проблемы теории европейских языков. СПб. : Тригон, 2001. Вып. 10. С. 304–309.

25. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти // Язык и моделирование социального взаимодействия. М. : Прогресс, 1987. С. 90–91.
26. Богданов В. В. Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. 88 с.
27. Божко Г. П. Речевые тактики в репертуаре русской языковой личности (на материале коммуникативной ситуации «примирение») : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Киевский нац. ун-т им. Тараса Шевченко. К., 2003. 178 с.
28. Борг Дж. Сила убеждения. Искусство оказывать влияние на людей. М. : Претекст, 2013. 332 с.
29. Бурмістренко Т. В. Риторичне питання як механізм аргументативного впливу в офіційній промові // Проблеми семантики слова, речення та тексту. 2013. Вип. 30. С. 14–20.
30. Былина Е. Э. Прагматика обещания в современном англоязычном дискурсе : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Иркутский гос. лингв. ун-т. Иркутск, 2012. 20 с.
31. Бюлер К. Теория языка // Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. В 2-х т. М., 1960. Т. 2. С. 21–27.
32. Вансяцкая Е. А. Роль невербальных и вербальных компонентов коммуникации в текстах, отражающих эмоциональные реакции человека, и их соотношение : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04, 10.02.19 / Ивановский гос. ун-т. Иваново, 1999. 161 с.
33. Ваулина О. В. О некоторых языковых особенностях выражения эмоций в речи // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжкультурної комунікації. Харків : Константа, 1996. С. 30–35.
34. Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д. Аксиомы теории коммуникации // Межличностное общение : хрестоматия / сост. Н. В. Казаринова, В. М. Погольши. СПб. : Питер, 2001. С. 11–25.
35. Вержбицка А. Речевые жанры // Жанры речи. Саратов : Изд-во гос. учеб.-науч. центра «Колледж», 1997. С. 99–111.

36. Віротченко С. А. Проксемічна складова англомовного діалогічного дискурсу: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. 20 с.

37. Войцехівська Н. К. Інвективи в конфліктному діалогічному дискурсі // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2014. № 29. С. 323–333.

38. Войцехівська Н. К. Категорія згоди в українському літературному діалогічному дискурсі (на матеріалі художньої літератури ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К., 2009. 20 с.

39. Войцехівська Н. К. Примирення як спосіб подолання конфліктної мовленнєвої взаємодії // Вісник Житомирського державного університету. 2013. Вип. 68. Філологічні науки. С. 55–58.

40. Вознесенская Ю. В. Речевые стратегии конфликта немецкой политической коммуникации (на материале парламентских дебатов в Бундестаге) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Санкт-Петербургский гос. ун-т. СПб., 2010. 18 с.

41. Волкова О. С. О тактиках толерантного речевого поведения в коммуникативной ситуации «конфликт» // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание. 2008. № 2 (8). С. 137–141.

42. Гак В. Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. 1972. М. : Наука, 1973. С. 349–372.

43. Галич О. Теорія літератури : підручник для студентів філол. спец. вищих закладів освіти / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за наук. ред. О. Галича. К. : Либідь, 2001. 488 с.

44. Гедз С. Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський держ. лінгв. ун-т. К., 1998. 18 с.

45. Гедз С. Ф. Риторичні запитання в сучасній англійській мові: комунікативно-функціональний аспект // Актуальні питання іноземної філології. 2015. № 3. С. 35–41.

46. Головаш Л. Б. Коммуникативные средства выражения стратегии уклонения от прямого ответа (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Кемеровский гос. ун-т. Кемерово, 2008. 18 с.

47. Голоднов А. В. Лингвопрагматические особенности персуазивной коммуникации (на примере современной немецкоязычной рекламы) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Российский гос. педаг. ун-т им. А. И. Герцена. СПб., 2003. 23 с.

48. Голощук С. Л. Реалізація невербальних засобів спілкування у спонукальному дискурсі // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологія. 2007. № 1. Т. 2. С. 19–23.

49. Гольдин В. Е. Обращение: теоретические проблемы. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 130 с.

50. Горелов И. Н. Невербальные и вербальные компоненты коммуникации: к типологии взаимодействия // Человеческий фактор в правоохранительных системах: материалы межд. научн.-практ. конф. «Языки мозга и тела человека: проблемы и практика использования в деятельности органов внутренних дел». Орел, 29 мая – 2 июня 1995 г. Орел, 1996. С. 26–27.

51. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. М. : Наука, 1980. 103 с.

52. Городникова М. Д. Гендерный аспект обращений как фактор речевого регулирования // Гендер как интрига познания: сб. статей. М. : Рудомино, 2000. С. 81–92.

53. Григор'єв О. М. Ідіостиль Миколи Хвильового (на матеріалі публіцистичних текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2016. 250 с.

54. Гришина Н. В. Психология конфликта. СПб. : Питер, 2008. 544 с.

55. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Орловский гос. ун-т. Орел, 2004. 152 с.

56. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / пер. с нем. проф. Г. В. Рамишвили. М. : Прогресс, 2000. 400 с.
57. Дейк Т. А. ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике. 1978. Вып. 8. Лингвистика текста. С. 259–336.
58. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ. ; сост. В. В. Петрова ; под. ред. В. И. Герасимова. М. : Прогресс, 1989. 312 с.
59. Дейк Т. А. ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста / пер. с англ. В. Б. Смиренского // Новое в зарубежной лингвистике. 1988. Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. С. 153–211.
60. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 16 с.
61. Долинин К. А. Имплицитное содержание высказывания // Вопросы языкознания. 1983. № 6. С. 37–47.
62. Долинин К. А. Интерпретация текста: Французский язык. М. : Просвещение, 1985. 288 с.
63. Дудченко В. С. Трансформация конфликта // В контексте конфликтологии: диагностика и методология управления конфликтной ситуацией ; отв. ред. Т. М. Дридзе, Л. Н. Цой. М. : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2001. №3. 176 с.
64. Дьячкова И. Г. Высказывания-похвалы и высказывания-порицания как речевые жанры в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Омский гос. ун-т. Омск, 2000. 141 с.
65. Жельвис В. И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира : монография. М. : Ладомир, 2001. 352 с.
66. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
67. Земская Е. А. Городская устная речь и задачи ее изучения // Разновидности городской устной речи. М. : Наука, 1988. 260 с.

68. Земская Е. А. Категория вежливости в контексте речевых действий // Логический анализ языка: Язык речевых действий. М. : Наука, 1994. С. 131–136.
69. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности. М. : Московский психолого-социальный ин-т ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.
70. Иванова Д. В. Речевые способы преодоления конфликта (на материале русского и английского языков) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. Саратов, 2010. 182 с.
71. Иванова К. А. Язык жестов в процессе общения // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2001. Вип. 13(№ 527). С. 64–67.
72. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб. : Питер, 2002. 752 с.
73. Ильченко М. Л. Повтор як втілення сугестивної стратегії англомовного електорального дискурсу // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2001. № 953. С. 42–47.
74. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи : монография. М. : КомКнига, 2006. 288 с.
75. Ишмуратов А. Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. К. : Наукова думка, 1996. 190 с.
76. Кавалджиева-Костурска Р., Петкова С. Коммуникативные тактики говорящего при реализации речевых актов // Болгарская русистика. 2006. № 3–4. С. 21–30.
77. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. 351 с.
78. Канафьева А. В. Риторическое высказывание: формы, семантика, функции : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Московский гос. обл. ун-т. М., 2011. 50 с.
79. Карасик В. И. Языковые ключи : монография. Волгоград : Парадигма, 2007. 520 с.
80. Карнозова Л. М. Введение в восстановительное правосудие (медиация в ответ на преступление) : монография. М. : Проспект, 2014. 262 с.

81. Карпенко Е. И. Лингвокультурологические аспекты немецких зооморфных метафор (на материале современной прессы ФРГ) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Московский гос. лингв. ун-т. М., 2006. 25 с.
82. Коваль Н. Є. Синтаксичні засоби реалізації аргументації в законодавчому дискурсі // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія – Педагогіка – Психологія. 2011. Вип. 22. С. 92–98.
83. Кожина М. Н. О функциональных семантико-стилистических категориях текста // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. 1987. №2. С. 35–41.
84. Козицкая Е. А. Цитата в структуре поэтического текста : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.08 / Тверской гос. ун-т. Тверь, 1998. 237 с.
85. Козяревич Л. В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англomовної прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. К., 2006. 191 с.
86. Колшанский Г. В. Паралингвистика. М. : Наука, 1974. 84 с.
87. Коляда Е. К. Фразеологічні одиниці сучасної англійської мови на позначення динаміки конфлікту // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 17 (266). С. 216–219.
88. Конецкая В. П. Социология коммуникации. М. : Международный университет бизнеса и управления, 1997. 304 с.
89. Кононенко В. Ключові висловлення як текстотвірні знаки художнього дискурсу // Українська мова. 2014. № 1. С. 38–50.
90. Конфліктологія: підручник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. / Л. М. Герасіна, М. І Панов, Н. П. Осіпова та ін.; за ред. проф. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. Харків : Право, 2002. 256 с.
91. Корольов І. Р. Комунікативна ситуація «виправдання»: функціонально-прагматичний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, російської та англійської художньої прози ХІХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2008. 238 с.

92. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту // *Studia Linguistica*. 2008. Вип. 1. С. 48–53.
93. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
94. Крейдлин Г. Е. Голос и тон в языке и речи // *Язык о языке*. – М. : Языки русской культуры, 2000. С. 453–501.
95. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика. М. : Новое литературное обозрение, 2002. 581 с.
96. Крисанова Т. А. Висловлювання негативної оцінки адресата в сучасній англійській мові (комунікативно-прагматичний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський держ. лінгв. ун-т. К., 1999. 20 с.
97. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
98. Куликова Л. В., Прохорова О. А. Исследовательские подходы к дискурсу медиации в фокусе междисциплинарности // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 2 (56). Ч. 2. С. 100–104.
99. Куницына В. Н., Казарина Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение. СПб. : Питер, 2003. 544 с.
100. Курьян М. Л. Гармонизация межличностной интеракции на стадии поддержания коомунікативного акта // *Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова*. 2011. Вып. 15. С. 57–67.
101. Лабунская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход). Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. гос. ун-та, 1986. 136 с.
102. Латынов В. В. Конфликт: протекание, способы разрешения, поведение конфликтующих сторон. Обзор зарубежных исследований по психологии конфликта // *Иностранная психология*. 1993. № 2. Т. 1. С. 87–92.

103. Леонтьев В. В. «Похвала», «лесть» и «комплимент» в структуре английской языковой личности : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Волгоградский гос. ун-т. Волгоград, 1999. 206 с.
104. Майерс Д. Социальная психология. СПб. : Питер, 2003. 688 с.
105. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
106. Малышева Е. В. Опыт исследования кинестетических действий в диалоговой интеракции // Мир лингвистики и коммуникации: электронный науч. журн. 2009. № 3(16). Т. 1. С. 63–76.
107. Марков С. М. Медиация – альтернативный метод разрешения конфликтов (споров) // Вестник Хабаровской государственной академии экономики и права. 2010. № 3. С. 42–59.
108. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови / за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.
109. Михалева О. Л. Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Иркутский гос. ун-т. Иркутск, 2004. 289 с.
110. Мосейчук О. М. Системні та функціональні особливості англомовних однослівних ідіом (на матеріалі сучасного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2009. 20 с.
111. Мулькеева В. О. Речевые стратегии конфликта и факторы, влияющие на их выбор : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Российский гос. пед. у-т им. А. И. Герцена. СПб., 2006. 19 с.
112. Мясоєдова С. В. Лексико-семантичні й прагматичні особливості непрямих спонукальних висловлень у творах О. Кобилянської // Молодий вчений. 2016. № 9 (36). С. 228–233.
113. Мясоєдова С. В., Попова Н. О. Питальна форма висловлення як непрямий спосіб вираження спонукування // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2013. Вип. 39. С. 78–81.

114. Мясоєдова С. В., Ткач П. Б. Місце мотиваційної складової у формуванні спонукального значення непрямих висловлень сучасної української мови // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 13. С. 30–33.

115. Нетребіна С. П. Соматикон емоційного реагування персонажа в англomовному художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. лінгв. ун-т. К., 2016. 232 с.

116. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. М. : Высшая школа, 1988. 358 с.

117. Николаева Т. Н. О принципе «некооперации» и / или категориях социолінгвистического воздействия // Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. М. : Наука. 1990. С. 225–235.

118. Новак В. Р. Важливість дотику як невербального компонента в акті комунікації // Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. 2011. № 4. Т. 24 (63). Ч. 2. С. 322–327.

119. Носова В. Н. Французская инвективная лексика в прагмалингвистическом и коммуникативно-дискурсивном аспектах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Воронежский гос. пед. ун-т. Воронеж, 2011. 24 с.

120. Нэпп М., Холл Д. Невербальное общение. СПб. : Прайм-Еврознак, 2004. 256 с.

121. Оганезова Т. С. Причины имплицирования информации в процессе коммуникации // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. 2011. № 4. Т. 1. С. 187–193.

122. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.

123. Павлова В. В., Чемерисина Т. А. Кинесические элементы в художественном тексте (на материале произведений Н. В. Гоголя) // Социально-экономические явления и процессы. 2013. № 5 (51). С. 246–249.

124. Павлюк Л. С. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація. Львів : ПАІС, 2007. 168 с.

125. Паповянц Е. Г. Емоційна аргументація як складова аргументативно-персуазивного потенціалу цитатного дискурсу в англomовній пресі // Тези доповідей Шостого міжнародного наукового форуму: Сучасна англїстика: До 85-річчя кафедри англїської філології. Харків : Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 105–107.

126. Папп Ф. Паралингвистические факты. Этикет и язык // Новое в зарубежной лингвистике. 1985. Вып. 15. С. 546–553.

127. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : монография ; под. ред. О. Б. Сиротининой. Астрахань : Изд-во АГТУ, 2004. 195 с.

128. Передон Н. О. Особенности функционирования невербальных средств в коммуникативной ситуации «примирение» // XXI Международная заочная научно-практическая конференция «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» / М., 11 февраля 2014 г. М. : Международный центр науки и образования, 2014. № 2 (21). С. 134–139.

129. Передон Н. А. Структурные характеристики коммуникативной ситуации «примирение» в англоязычном дискурсе // Научная сессия «XV Невские чтения» / СПб., 22–27 апреля 2013 г. СПб.: Невский ин-т языка и культуры, 2013. № 1 (4). С. 123–131.

130. Передон Н. О. Імплицитний складник комунікації в процесі деескалації конфлікту // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. 2014. № 1. С. 122–126.

131. Передон Н. О. Комунікативна поведінка ініціатора примирення: лінгвостилістичний аспект дослідження // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2017. Вип. 4. С. 73–77.

132. Передон Н. О. Комунікативний внесок медіатора в гармонізацію міжособистісних стосунків у ситуації примирення // Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. Вип. 27. Т. 2. С. 89–92.

133. Передон Н. О. Лексико-семантичні засоби реалізації конфронтаційної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. пр. 2017. № 8. Т. 2. С. 41–44.

134. Передон Н. О. Мова як засіб розв'язання конфлікту // VIII Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» / Луцьк, 14–15 травня 2014 р. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Т. 3. С. 359–362.

135. Передон Н. О. Особливості використання стратегій і тактик об'єктом примирення у процесі мовленнєвої взаємодії // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 4 (281). С. 53–57.

136. Передон Н. О. Особливості застосування тактики вибачення для досягнення гармонізації міжособистісної інтеракції // I Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» / Луцьк, 18–19 жовтня 2012 р. Луцьк : Луцький нац. техн. ун-т, 2012. С. 304–308.

137. Передон Н. О. Тактики емоційної аргументації в комунікативній поведінці ініціатора примирення // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки: зб. наук. пр. 2017. № 2. С. 149–155.

138. Передон Н. О. Тактики імпліцитної актуалізації згоди у структурі кооперативної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. 2017. № 7. С. 137–143.

139. Передон Н. О. Функціонування звертань в комунікативній ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови) // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: наук. журн. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 137–141.

140. Пиз А. Язык жестов. Минск : ПАРАДОКС, 1995. 416 с.

141. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К. : МАУП, 2003. 360 с.

142. Плетнева Е. А. Коммуникативно-прагматический диапазон формул извинения в британской языковой культуре : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Воронежский гос. ун-т. Воронеж, 2009. 20 с.
143. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. К. : Либідь, 1993. 248 с.
144. Попова Е. С. Структура манипулятивного воздействия в рекламном тексте // Известия Уральского государственного университета. Екатеринбург, 2002. № 24. С. 276–288.
145. Почепцов Г. Г. Имиджеология. М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. 768 с.
146. Почепцов Г. Г. Коммуникативная регламентированность в разных типах общения // Синтаксическая семантика и прагматика. Калинин : Изд-во Калининского гос. ун-та, 1982. С. 114–119.
147. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. К. : Вид. центр «Київ. ун-т», 1999. 308 с.
148. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
149. Приходько Г. І. Невербальні засоби вираження емоцій // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки. 2015. № 4. С. 150–153.
150. Родионова А. А. Прощение в структуре нравственной потребности личности // Вестник Томского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. Психология. 2007. Вып. 3(47). С. 142–146.
151. Рудько Л. П. Звертання в сучасній англійській мові (на матеріалі п'єс Б. Шоу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 1994. 16 с.
152. Сагалова Е. С. Функционально-семантическое поле побудительности в древнеанглийском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Нижегородский гос. лингв. ун-т им. Н. А. Добролюбова. Нижний Новгород, 2009. 24 с.
153. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.

154. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монография. К. : Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
155. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
156. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
157. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 212 с.
158. Серль Дж., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов // Новое в зарубежной лингвистике. 1986. Вып. 18. С. 151–169.
159. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография. К. : Изд. центр КНЛУ, 2012. 280 с.
160. Серякова И. И. Типология невербальных знаков коммуникации // Science and Education. A New Dimension. Philology. 2014. No. II (5). Issue 28. P. 84–88.
161. Силинская Н. П. Зооморфная метафора как средство концептуализации отрицательных эмоций в английской фразеологии // Международный научно-исследовательский журнал. 2015. № 10 (41). Ч. 5. С. 91–92.
162. Ситдикова Ф. Б. Способы передачи имплицитной информации в татарском литературном языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Ин-т языка, литературы и искусств им. Г. Ибрагимова Академии наук республики Татарстан. Казань, 2007. 21 с.
163. Скребнев Ю. М. Очерк теории стилистики. Горький : Изд-во Горьковского гос. пед. ин-та, 1975. 175 с.
164. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 469 с.
165. Сорокин Ю. А. Человек говорящий в его модусах и отношениях // Массовая культура на рубеже XX-XXI веков : Человек и его дискурс. М. : Азбуковник, 2003. С. 7–23.

166. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие : монография. Воронеж : Изд-во «КО», 2001. 252 с.
167. Стернин И. А. Проблема сквернословия. М.–Берлин : Директ-Медиа, 2015. 29 с.
168. Стецик Т. С. Лінгвопрагматика стратегії персуазивності в дебатах і промовах сучасних американських політиків : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 262 с.
169. Ступак Е. С. Функционально-семантическое поле утверждения в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Таганрогский гос. педаг. ин-т. Таганрог, 2005. 169 с.
170. Сухих С. А. Речевые интеракции и стратегии // Языковое общение и его единицы. Калинин : Изд-во Калинин. гос ун-та, 1986. С. 71–77.
171. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М. : Прогресс, 2001. 656 с.
172. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика. М. : Аспект Пресс, 1996. 334 с.
173. Третьякова В. С. Речевая коммуникация: гармония и конфликт : монография. Екатеринбург : Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2009. 231 с.
174. Трофимова Н. А. Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ : монография. СПб. : Изд-во ВММ, 2008. 376 с.
175. Умрихіна Л. В. Проблема розмежування спонукальних і оптативних речень // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2016. № 1. Т. 19. С. 139–145.
176. Федосюк М. Ю. Неявные способы передачи информации в тексте. М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1988. 83 с.
177. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. М. : Русский язык, 2002. 216 с.

178. Фролова І. Є. Дискурсивна стратегія як когнітивно-комунікативний феномен // *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 82. Т. 2. С. 207-209.

179. Фролова І. Є. Конфронтація як стратегія англоязычного дискурса // *Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / [Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С.]*; под. ред. И. С. Шевченко. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. С. 148–205.

180. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. 508 с.

181. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.

182. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта. СПб. : Питер, 2003. 250 с.

183. Чайка Л. В. Диз'юнктивні тактики комунікації у вербальному конфлікті (на матеріалі англійських інтерогативів) // *Нова філологія*. 2012. № 52. С. 205–209.

184. Черненко О. В. Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англomовної прози ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. лінгв. ун-т. К., 2007. 20 с.

185. Чернышенко А. Г. Современный англоязычный дискурс медиации: основные приагматические стратегии и тактики коммуникантов // *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. 2014. С. 139–150.

186. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия. М. : Флинта : Наука, 2006. 132 с.

187. Черняк О. П. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень осуду (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2009. 20 с.

188. Чинова Л. Н. Просьба о прощении и принесение извинения // Жанры речи. 1999. Вып. 2. С. 278–281.

189. Чиняева В. В. ИмPLICITная коммуникация как способ «реконструкции» картины мира социума (на материале драматургических произведений У. Шекспира) // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. 2013. № 2. Т. 7. С. 172–177.

190. Шатуновский И. Б. Риторические вопросы как форма агрессивного речевого поведения // Агрессия в языке и речи. М. : РГГУ, 2004. С. 19–37.

191. Шаховский В. И. Эмоционально-смысловая доминанта в естественной и художественной коммуникации // Язык и эмоции: личностные смыслы и доминанты в речевой деятельности. Волгоград : ЦОП «Центр», 2004. С. 147–168.

192. Шевченко И. С. Гибридная природа извинения: когнитивно-прагматический анализ // Жанры речи. Вып. 6. Жанр и язык. Саратов, 2009. С. 329–337.

193. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв.: монография. Харьков : Константа, 1998. 168 с.

194. Шкіцька І. Ю. Епітети, порівняння, антитеза як засоби інтенсифікації маніпулятивного впливу // Лінгвістичні дослідження. 2011. Вип. 32. С. 249–255.

195. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Тернопільський нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2012. 484 с.

196. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект : монографія / за наук. ред. проф. В. М. Бріцина. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

197. Шкіцька І. Ю. Фігури накопичення в маніпулятивній стратегії позитиву // Мова і культура. 2011. Вип. 14. Т. 4. С. 37–44.

198. Шум'яцька О. М. Мовленнєвий жанр вибачення у сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 219 с.

199. Юрковская Е. А. Идиоматика в контексте пропагандистского дискурса // Материалы межвуз. конф. молодых ученых «Лингвистические исследования и методика преподавания иностранных языков–1999». Иркутск : ИГЛУ, 1999. С. 200–203.
200. Якименко Н. С. Невербальні засоби ділового спілкування // Дивослово. 2003. № 5. С. 42–45.
201. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против». М., 1975. С. 193–230.
202. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи. М. : Языки славянской культуры, 2001. 384 с.
203. Янова О. А. Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. лінгв. ун-т . К., 2002. 19 с.
204. Argyle M. Social Interaction. L. : Transaction Publishers, 1973. 504 p.
205. Birdwhistell R. L. Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970. 338 p.
206. Bovee C. L., Thill J. V. Business Communication Today. N. Y. : McGraw-Hill, Inc., 1992. 659 p.
207. Burgoon J. K. Nonverbal Communication Research in 1970s: an Overview // Communication Yearbook 4 / ed. by Nimmo D. New Brunswick. L. : Transaction Publishers, 1980. P. 179–197.
208. Danesi M. Linguistic Anthropology: a Brief Introduction. Toronto : Canadian Scholar's Press, Inc., 2012. 250 p.
209. Ekman P. Face Muscles Talk in Every Language // Psychology Today. 1975. Vol. 9. No. 4. P. 35–39.
210. Gumperz J. J. Discourse Strategies. Cambridge Edition: reprint Cambridge University Press, 1982. 225 p.
211. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotics. L. : Edward Arnold, 1978. 256 p.

212. Haynes J. M., Haynes G. L., Fong L. S. *Mediation: Positive Conflict Management*. N. Y. : State University of New York Press. 2004. 280 p.
213. Ilie C. Question-Response Argumentation in Talk Shows // *Journal of Pragmatics*. 1999. Vol. 31. No. 8. P. 975–1000.
214. Jones S. E., Yarbrough A. E. A Naturalistic Study of the Meanings of Touch // *Communication Monographs*. 1985. Vol. 52. P. 19–56.
215. Kellermann K. *Communication Monographs*. N. Y. : Academic Press, 1992. 288 p.
216. Manes J. Compliments: a Mirror of Cultural Values // *Sociolinguistics and Cultural Acquisition* / ed. by Wolfson N., Judd E. L. : Newbury House Publishers, 1983. P. 96–102.
217. Marshalenko V. Semantic Peculiarities of Verbs of Vision // *IATEFL. Ukraine Newsletter*. 1999. No. 17. P. 14–16.
218. Moore C. V. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco : Jossey-Bass. 2003. 624 p.
219. O’Keefe D. J. *Persuasion : Theory and Research*. Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2002. 365 p.
220. Pechenkina A. O. *The Complexity of Conflict Management*. A PhD Diss. in Political Science. The Pennsylvania State University. 2013. 224 p.
221. Peredon N. O. The Persuasive Power of Stylistic Devices in the Speech of Mediators // *Science and Education. A New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. V. 38. Issue 138. P. 50–52.
222. Pruitt D., Rubin J. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. N.Y. : McGraw-Hill Publishers. 1986. 316 p.
223. Ramsbotham O., Miall H., Woodhouse T. *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge : Polity, 2011. 507 p.
224. Schellenberg J. A. *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice*. SUNY Press, 1996. 260 p.
225. Seryakova I. I. *Magic of Nonverbal Communication*. К. : Освіта України, 2009. 161 с.

226. Stern P. C., Druckman D. International Conflict Resolution after the Cold War. Washington, DC : National Academy Press, 2000. 644 p.

227. Tao L., Healy A. F. Cognitive Strategies in Discourse Processing: a Comparison of Chinese and English Speakers // Journal of Psycholinguistic Research. 1996. Vol. 25. Issue 6. P. 597–616.

228. Teschner R. V., Evans E. E. Analyzing the Grammar of English. Washington, D. C. : Georgetown University Press, 2007. 248 p.

229. Thayer S. Social Touching // Tactual Perception / ed. by Schiff W., Foulke E. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. P. 263–304.

230. Tidwell A. Conflict Resolved? A Critical Assessment of Conflict Resolution. L., N.Y. : Continuum. 2001. 192 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

231. Великий тлумачний словник сучасної української мови : уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

232. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / уклад. І. І. Коломієць. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.

233. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінол. енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

234. Словник української мови : ред.-упоряд. О. С. Марципківська, В. М. Русанівський, Н. І. Швидка. К. : Наукова думка, 1976. 723 с.

235. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. [вид. 2-ге, випр. і доп.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. 824 с.

236. Body Language Dictionary [Electronic resource]. Available from: <http://www.bodylanguageproject.com/dictionary>.

237. Cambridge Dictionary [Electronic resource]. Available from: <http://dictionary.cambridge.org>.

238. Collins Dictionary [Electronic resource]. Available from: <http://collinsdictionary.com/dictionary>.

239. Leech G. A Glossary of English Grammar. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 133 p.

240. Longman Dictionary of Contemporary English. – Third Edition. – Pearson Education Limited, 2000. 2224 p.

241. Macmillan Dictionary. [Electronic resource]. Available from: <http://www.macmillandictionary.com>.

242. Merriam-Webster Dictionary. [Electronic resource]. Available from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

243. Albright B. Sleigh Belles. Leeds : MIRA, 2014. 374 p.

244. Alcott L. M. Rose in Bloom. Sydney : ReadHowYouWant.com, 2009. 412 p.

245. Anand M. R. Coolie. Gurgaon : Penguin Books India, 1993. 282 p.

246. Andrews V. C. Flowers in the Attic. Petals on the Wind. N.Y. : Simon and Schuster, 2009. 828 p.

247. Andrews V. C. If There Be Thorns. N.Y. : Simon and Schuster, 2011. 384 p.

248. Apostolina M. Dark Cindy. N.Y. : Simon and Schuster, 2006. 322 p.

249. Armstrong D. Beautiful Liars. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 240 p.

250. Arndt E. Dogs on My Heels. Bloomington : Author House, 2011. 328 p.

251. Arnesen J. The Shadow on the Mountain. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 196 p.

252. Arthur A. M. Foundation of Trust. Macon : Samhain Publishing, 2014. 239 p.

253. Ashlee J. Love in Ruins. Mustang : Tate Publishing, 2010. 271 p.

254. Ashley C. Storm Surge. N.Y. : Kensington, 2016. 165 p.

255. Ayres M. The Second Honeymoon. Auckland: The Floating Press, 2012. 274 p.

256. Baker A. Merseyside Girls. Abingdon: Headline, 1995. 506 p.

257. Balogh M. Longing. L. : Penguin, 2015. 432 p.

258. Beckett Sh. *Between*. Bloomington : AuthorHouse, 2012. 308 p.
259. Bellingham L. *Tell Me Tomorrow*. N.Y. : Simon and Schuster, 2013. 480 p.
260. Bhushan S. *Only You Understood My Dream: Love Friendship Dream*. New Delhi : Educreation Publishing, 2013. 107 p.
261. Bingham T. T. *Alicia*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2011. 420 p.
262. Blake S. *Betrayal*. N.Y. : Random House, 2010. 464 p.
263. Bowen R. *Get You Good*. N.Y. : Kensington, 2015. 320 p.
264. Boyne J. *A History of Loneliness*. N.Y. : Random House, 2014. 480 p.
265. Brame Ch. M. *A Mad Love*. Auckland : The Floating Press, 2013. 454 p.
266. Brogan M. K. *The Right Man for Katherine*. Morrisville : Lulu.com, 2012. 152 p.
267. Brown K. L. *The Perfume Garden*. L. : Macmillan, 2015. 336 p.
268. Buren P. V. *Ghosts of Tom Joad: A story of the #99 Percent*. Carmel : Luminis Books, Inc., 2014. 256 p.
269. Byrd S. *Mist of Midnight*. N.Y. : Simon and Schuster, 2015. 384 p.
270. Christian K. R. *Brow of Stone*. Mustang : Tate Publishing, 2011. 168 p.
271. Clark M. S., Meissner S. *The Amish Groom*. Eugene : Harvest House Publishers, 2014. 352 p.
272. Clark R. *Yes, My Darling Daughter*. Morrisville : Lulu.com, 2010. 154 p.
273. Clipston A. *A Promise of Hope*. N.Y. : Harper Collins, 2010. 304 p.
274. Clipston A. *The Forgotten Recipe*. Michigan : Zondervan, 2015. 320 p.
275. Colety M. A. *The Prodigal Ones*. Bloomington : iUniverse, 2000. 512 p.
276. Collins J. *Forgetting What's Forgiven*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2013. 183 p.
277. Collins S. *Why Me?* Bloomington : Trafford Publishing, 2007. – 155 p.
278. Cookson C. *The Obsession*. L. : Corgi Books, 1996. 381 p.
279. Cookson C. *The Parson's Daughter*. L. : A Corgi Book, 1987. 512 p.
280. Creed E. *Awakening*. Bloomington : WestBowPress, 2011. 228 p.
281. Crisetig L. *Finding Sofia: Be Inspired*. Carlsbad : Balboa Press, 2015. 162 p.
282. Cuevas R. M. *Diary of a Big Girl: Live Life Large*. Bloomington : iUniverse, 2012. 230 p.

283. Dane S. C. Luna. Morrisville : Lulu.com, 2013. 311 p.
284. Dean L. T. Forgiven Much. Longwood : Xulon Press, 2006. 376 p.
285. Debnath A. Desirable. Bloomington : Xlibris Corporation, 2011. 679 p.
286. DeRobertis M. M. Killer of Killers. Morrisville : Lulu.com, 2012. 222p.
287. Deveraux A. Until Death Do We Part. Houston : Strategic Book Publishing, 2013. 132 p.
288. Diamond J. Scorpion: From Detective to Soldier to Spy. Bloomington : Xlibris Corporation, 2014. 292 p.
289. Dillin R. Tall Tales. Pittsburg : Red Lead Press, 2010. 219 p.
290. Draper Sh. M. Stella by Starlight. N.Y. : Simon and Schuster, 2015. 336 p.
291. Earwood M. Vengeance of the Father. Maryland : PublishAmerica, 2003. 280 p.
292. Elgar E. If You Knew Her. L. : Hachette UK, 2017. 384 p.
293. Eller J. M. Lore of the Fallen. Bloomington : Trafford Publishing, 2007. 211 p.
294. Estrada A. The Taxi. Morrisville : Lulu.com, 2012. 320 p.
295. Evans R. P. The Locket. N.Y. : Simon and Schuster. 448 p.
296. Falbe T. The Goddess Queen. Battle Creek : Falbe Publishing, 2006. 293 p.
297. Falter L. Reckoning. N.Y. : Audeamus LLC, 2011. 273 p.
298. Fenton K. Picking Up. L. : Flame, 2002. 344 p.
299. Finley M. The Novels of Faith. U.S.A. : E-artnow, 2016. 1109 p.
300. Folefac E. Duce Kingdom. – Bamenda : Langaa, 2013. – 200 p.
301. Forbes M. J. The Doctor's Surprise Family. Toronto : Silhouette, 2009. 224 p.
302. Foster V., Miller B. L. Graceful Waters. Tallahassee : Intaglio Publications, 2004. 304 p.
303. Frame M. Imperfectly Criminal. Reno : Mary Frame, 2014. 234 p.
304. Fraser D. Wanted: A Wife for the Sheikh. San Ramon : Bay Books, 2016. 155 p.
305. Freedman J. The Last Brazil of Benjamin East. Oregon : BookBaby, 2015. 96 p.
306. Glass C. Cut. N.Y. : Harper Element, 2008. 310 p.
307. Goodman J. The Price of Desire. N.Y. : Kensington Publishing Corp., 2008. 448 p.
308. Gorrison B. Glen. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 228 p.

309. Green G. *Tempting Fate*. L. : St. Martin's Press, 2014. 352 p.
310. Griffith R. *The Valley of Golden Dreams*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2011. 147 p.
311. Hall T. F. *Point of No Return*. Morrisville : Lulu.com, 2014. 222 p.
312. Hall T. F. *Tempest of Vengeance*. Morrisville : Lulu.com, 2015. 246 p.
313. Hampton M. C. *Wildcat*. Pittsburgh : Dorrance Publishing, 2013. 268 p.
314. Hannah K. *Fly Away*. L. : Pan Macmillan, 2014. 400 p.
315. Hardy P. *Things Left Behind*. Longwood : Xulon Press, 2005. 160 p.
316. Harts Ch.-G. *Oedipus Eyes*. Morrisville : Lulu.com, 2012. 60 p.
317. Haskins N. *On the Edge of Heat*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2011. 383 p.
318. Heller M. *Tainted Lives*. L. : Hachette UK, 2009. 544 p.
319. Helton S. *In the Moonlight*. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 388 p.
320. Hillier J. *Creep*. N.Y. : Simon and Schuster, 2011. 368 p.
321. Holbrook A. *On the Rocks*. Morrisville : Lulu.com, 2012. 324 p.
322. Hood E. *A Certain Freedom*. L. : Time Warner Books, 2009. 407 p.
323. Hooper M. *Velvet*. L. : A&C Black, 2011. 336 p.
324. Hu L. *Finding Clementia*. N.Y. : Pronoun, 2016. 208 p.
325. Hunter L. *My L. L.* Dallas : Piney Publishing, 2013. 264 p.
326. Itto D. *The Congressman's Mistress*. Morrisville : Lulu.com, 2010. 116 p.
327. Jaiswal S. J. *The Untouched Bride*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2011. 212 p.
328. James C. L. *Love on a Dime*. Nashville : Thomas Nelson Inc., 2010. 320 p.
329. James M. *St. Fool's Gold*. Morrisville : Lulu.com, 2013. 152 p.
330. Jampolsky G., Cirincione D. *Finding Our Way Home*. Carlsbad : Hay House, Inc., 2008. 271 p.
331. Jones D. S. *Glory*. Mattapan : Concrete Rose Publishing, 2009. 256 p.
332. Josephine *Is There Anybody out There?* Bloomington : AuthorHouse, 2011. 116 p.
333. Kaplan F. *The Prettier Sister*. Conshohocken : Infinity Publishing, 2006. 288 p.

334. Kato Good Guy Gone Mad. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 164 p.
335. Keith A. The Masked Charlatan: The Catholic Uprising. Bloomington : AuthorHouse UK, 2015. 416 p.
336. Kestell V. Land of Dust and Tears. Albuquerque : Faith-Filled Fiction, 2014. 280 p.
337. Ketchbaw D. Savannah's Choice. Bloomington : AuthorHouse, 2008. 608 p.
338. Kincaid J. Lucy. L. : Farrar, Straus and Giroux, 2002. 163 p.
339. Kuntz K. The Rose of Sodom. Longwood : Xulon Press, 2002. 280 p.
340. Lam A. Turpin Legs. Bloomington : iUniverse, 2008. 356 p.
341. Lancaster A. Chronicles of the Fallen: Rebellion. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 676 p.
342. Lancaster M. An Endless Exile. Sydney : Mushroom Publishing, 2004. 340 p.
343. Landon J. Dishonor and Desire. Toronto : Harlequin, 2007. 304 p.
344. Lasky D. P. Earth's Little Secrets. Bloomington : AuthorHouse, 2009. 248 p.
345. Leach N., Slipperjack R. Little Voice. Regina : Coteau Books, 2012. 256 p.
346. Lennon S. Print. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 336 p.
347. Lilburne G. Cocktails and Dreams. Bangkok : Booksmango, 2013. 186 p.
348. Lipsyte S. Home Land. L. : Picador, 2005. 240 p.
349. Longley B. Heart of the Druid Laird. Toronto : Harlequin, 2011. 312 p.
350. Lund T. Mother and Son. Bloomington : Trafford Publishing, 2005. 409 p.
351. Macbeth N. J. The Right Cause. Nedlands : E-books Publisher, 2011. 229 p.
352. Mallery S. Sizzling. Toronto : HQN Books, 2010. 384 p.
353. Manby C. Second Prize. L. : Coronet Books, 2001. 378 p.
354. Maples D. A Fool to Guide You. Bloomington : WestBow Press, 2013. 196 p.
355. Marlowe D. Unbuttoning Miss Hardwick. Toronto : Harlequin, 2012. 288 p.
356. McAlpin T. J. The River of the Lord: A Path through Suffering. Bloomington : WestBow Press, 2011. 180 p.
357. McCaffrey A., McCaffrey T. Dragon's Time. N.Y. : Random House, 2011. 496 p.
358. McCall N. Them. – N.Y. : Simon and Schuster, 2012. 352 p.

359. McCamant M. J. *A Bright Candle on a Darkling Plain*. Morrisville : Lulu.com. 112 p.
360. McCoy N. *You Showed Me*. N.Y. : Melodrama Publishing, 2010. 288 p.
361. McDonald M. *The Song of the Mockingbird*. Bloomington : iUniverse, 2009. 376 p.
362. McGoron T. *Indian Lake in November*. Bloomington : iUniverse, 2001. 309 p.
363. McVeigh Miller A. *A Dreadful Temptation: Or, a Young Wife's Ambition*. Auckland : The Floating Press, 2015. 167 p.
364. Meredith F. *The Unfinished Work*. Johnson City : Savannah, 2008. 320 p.
365. Michele L. *Waters Can't Let Go*. Minneapolis : Hillcrest Publishing Group, 2009. 258 p.
366. Miller J. *Love on a Carousel*. N.Y. : Dog Ear Publishing, 2009. 312 p.
367. Miller P. *Emily*. Longwood : Xulon Press, 2005. 156 p.
368. Miller S. *Salvaged: A Love Story*. Mustang : Tate Publishing, 2010. 348 p.
369. Moesta C. B. *Soul Shift*. Bloomington : Author House, 2014. 196 p.
370. Monk K. *Every Whispered Word*. N.Y. : Random House Publishing, 2005. 416 p.
371. Montefiore S. *Meet Me Under the Ombu Tree*. N.Y. : Simon and Schuster, 2014. 608 p.
372. Montefiore S. *Secrets of the Lighthouse*. N.Y. : Simon and Schuster, 2013. 464 p.
373. Montefiore S. *The Beekeeper's Daughter*. N.Y. : Simon and Schuster, 2014. 400 p.
374. Montgomery L. M. *Anne of Green Gables*. Massachusetts : Courier Corporation, 2014. 96 p.
375. Moore M. *Beauty in Disguise*. Toronto : Harlequin, 2013. 288 p.
376. Moriarty L. *The Husband's Secret*. L. : Penguin, 2013. 416 p.
377. Moriarty S. *Pieces of My Heart*. L. : Penguin Books, 2011. 440 p.
378. Myrn L. *Crossroads of Money and Power and Wicked Things*. Bloomington : iUniverse, 2010. 228 p.

379. Neels B. *The Fortunes of Francesca*. Toronto : Harlequin, 2013. 192 p.
380. Nesbit E., Klep R. *The Children's Shakespeare*. Chicago Review Press, 2000. 117 p.
381. Nichols N. L. *Amaryllis*. N.Y. : Urban Books, 2012. 304 p.
382. Nielsen A. *The Bishop's Secret*. Bloomington : iUniverse, 2003. 228 p.
383. Norrell R. *Eden Rise*. NewSouth Books, 2012. 272 p.
384. Nzeyimana L. *End of Upsetting Games*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2014. 252 p.
385. Oakes D. *Indian Summer*. Kernersville : Second Wind Publishing, 2008. 336 p.
386. O'Dwyer J. *Fellowship of the Snow Leopards: The Journey Begins*. L. : BalboaPress, 2013. 424 p.
387. Olerich L. *Call the Lightning*. North Charleston : CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. 446 p.
388. Olnhausen G. *The Permanent Record*. Mustang : Tate Publishing, 2010. 240 p.
389. Overstreet R. *Always a Bridesmaid*. Bloomington : iUniverse, 2004. 208 p.
390. Paul J. J. *The True Self Society*. Longwood : Xulon Press, 2004. 168 p.
391. Perry T. *Tea for Two*. Eugene : Harvest House Publishers, 2011. 256 p.
392. Peterson T. *Alaskan Quest*. Bloomington : Bethany House, 2009. 704 p.
393. Peterson T. *A Moment in Time*. L. : Baker Books, 2014. 320 p.
394. Peterson T. *Touching the Sky*. L. : Baker Books, 2012. 336 p.
395. Powell A. *Afternoon Men*. N.Y. : Random House, 2015. 240 p.
396. Price K. *Angel*. N.Y. : Random House, 2009. 432 p.
397. Rabb M. *Web of Deception*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2013. 820 p.
398. Rayven L. *Bad Romeo*. N.Y. : St. Martin's Press, 2014. 416 p.
399. Richard L. *The Flame Tree*. N.Y. : Simon and Schuster, 2009. 288 p.
400. Ringle M. *Relatively Honest*. Chicago : Central Avenue Publishing, 2011. 275 p.
401. Risky R. *The Private Eyes*. Houston : Strategic Book Publishing, 2010. 72 p.
402. Roby K. L. *Sin No More*. N.Y. : Harper Collins, 2009. 304 p.
403. Rodrigues L. *Drumwall*. Morrisville : Lulu.com, 2008. 365 p.

404. Rothwell B. Y. *Ripple in the Reeds*. Bloomington : Trafford Publishing, 2006. 276 p.
405. Rowland L. J. *The Irish Fan*. N.Y. : Minotaur Books, 2014. 352 c.
406. Russell S. M. *Dr. Wilder's Only True Love*. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 292 p.
407. Savage J. K. *When Sparkles Fly*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2013. 120 p.
408. Scanlan P. *City Lives*. L. : Bantam Books, 1999. 370 p.
409. Seibert V. O. *Nurturing Journeys from Both Sides of the Veil*. N.Y. : Dog Ear Publishing, 2009. 252 p.
410. Sessions E. M. *The Entwining Threads*. Bloomington : iUniverse. 353 p.
411. Shannon A. *Life's Written Past*. Morrisville : Lulu.com, 2010. 258 p.
412. Sharma A. *An Obedient Father*. L. : Farrar, Straus and Giroux, 2000. 240 p.
413. Shumba T. *Worklife*. Pittsburg : RoseDog Books, 2010. 429 p.
414. Simon C. *Emma's Not-So-Sweet Dilemma*. N.Y. : Simon and Schuster, 2014. 160 p.
415. Smith L. *Mrs Darsy and the Blue-Eyed Stranger*. Chapel Hill : Algonquin Books, 2011. 352 p.
416. Smith M. *Forever Stirling*. Bloomington : iUniverse, 2001. 211 p.
417. Smitley A. *My Brother's Keeper*. U.S.A. : Adron J. Smitley, 2009. 296 p.
418. Speaks M. K. *Leila*. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 252 p.
419. Spivey A. R. *Step Off the Edge*. Ashlea Renee Spivey, 2010. 290 p.
420. Staley L. K., Jacobsen S. *1230 North Garfield*. Bloomington : iUniverse, 2014. 296 p.
421. Stone P. *Second Chance Dad*. Toronto : Harlequin, 2011. 224 p.
422. Strachan Sh. D. *A Matter of Time*. Morrisville : Lulu.com, 2009. 352 p.
423. Stratton-Porter G. *Her Father's Daughter*. Auckland : The Floating Press, 2012. 405 p.
424. Stretton H. *Mrs. Burton's Best Bedroom*. Minneapolis : Curiosmith, 2015. 32 p.
425. Tanisha *Bad Habit*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 115 p.

426. Taylor Sr. B. C. *The Fat Girl Bus*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2012. 397 p.
427. Teo H.-M. *Behind the Moon*. N.Y.: Soho Press, 2007. 372 p.
428. Todd A. *After Ever Happy*. N.Y. : Simon and Schuster, 2015. 512 p.
429. Todd A. *After We Collided*. N.Y. : Simon and Schuster, 2014. 688 p.
430. Todd E. L. *Soul Relenter*. N.Y. : Simon and Schuster, 2014. 510 p.
431. Vangen-Ratcliffe Sh. *Heir Apparent*. Bloomington : iUniverse, 2005. 368 p.
432. Vargo M. *Shades of Sin*. Mustang : Tate Publishing, 2010. 241 p.
433. Wallace A. *Hiding in Plain Sight*. Eugene : Harvest House Publishers, 2012. 304 p.
434. Wallace D. *The Kings and Queens of Roam*. N.Y. : Simon and Schuster, 2013. 288 p.
435. Ward M. *War of the World Records*. L. : Penguin, 2014. 400 p.
436. Ware G. *Lovely Liars*. Bloomington : iUniverse, 2005. 148 p.
437. Webster G. D. *The Soul Reader: A Novel of Suspense*. Bloomington : WestBow Press, 2011. 260 p.
438. West Y. *Read Between the Lies*. Bloomington : iUniverse, 2007. 144 p.
439. White K. *All the Way*. N.Y. : Kensington, 2008. 288 p.
440. White N. *The Dreamscape*. N.Y. : Pronoun, 2017. 206 p.
441. Wiggin L. *The Bus Ride: Orphaned at Home*. Mustang : Tate Publishing, 2011. 384 p.
442. Wildes E. *An Indecent Proposition*. L. : Penguin, 2009. 336 p.
443. Willard E. *New York Minute*. L.A. : Dualstar Entertainment Group, 2004. 182 p.
444. Williamson J. *The Queen of the Legion*. L. : Hachette UK, 2013. 278 p.
445. Willis N. *The Youth's Companion*. Boston : Perry Mason Company, 1972. 273 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ЕТАП 1. Підготовчий

Крок 1. Аналіз наукових джерел з теми дослідження, визначення теоретичних засад дослідження, з'ясування його категорійно-поняттєвої та методологічної баз.

Крок 2. Збір ілюстративного матеріалу.

ЕТАП 2. Дослідницький

Крок 1. Виокремлення стратегій і тактик, що репрезентують комунікативну поведінку учасників ситуації примирення. Створення класифікацій та опис кожної зі стратегій і тактик.

Крок 2. Аналіз вербальних засобів (лексико-семантичних, синтаксичних та лінгвостилістичних), якими послуговуються комуніканти в КС «примирення».

Крок 3. Дослідження особливостей функціонування невербального складника комунікації у ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції.

ЕТАП 3. Завершальний

Крок 1. Систематизація отриманих результатів.

Крок 2. Формулювання висновків дослідження.

Рис. А.1. Модель алгоритму дослідження

ДОДАТОК Б

Рис. Б.1. Тактики реалізації кооперативно-персуазивної стратегії ініціатора примирення

ДОДАТОК В

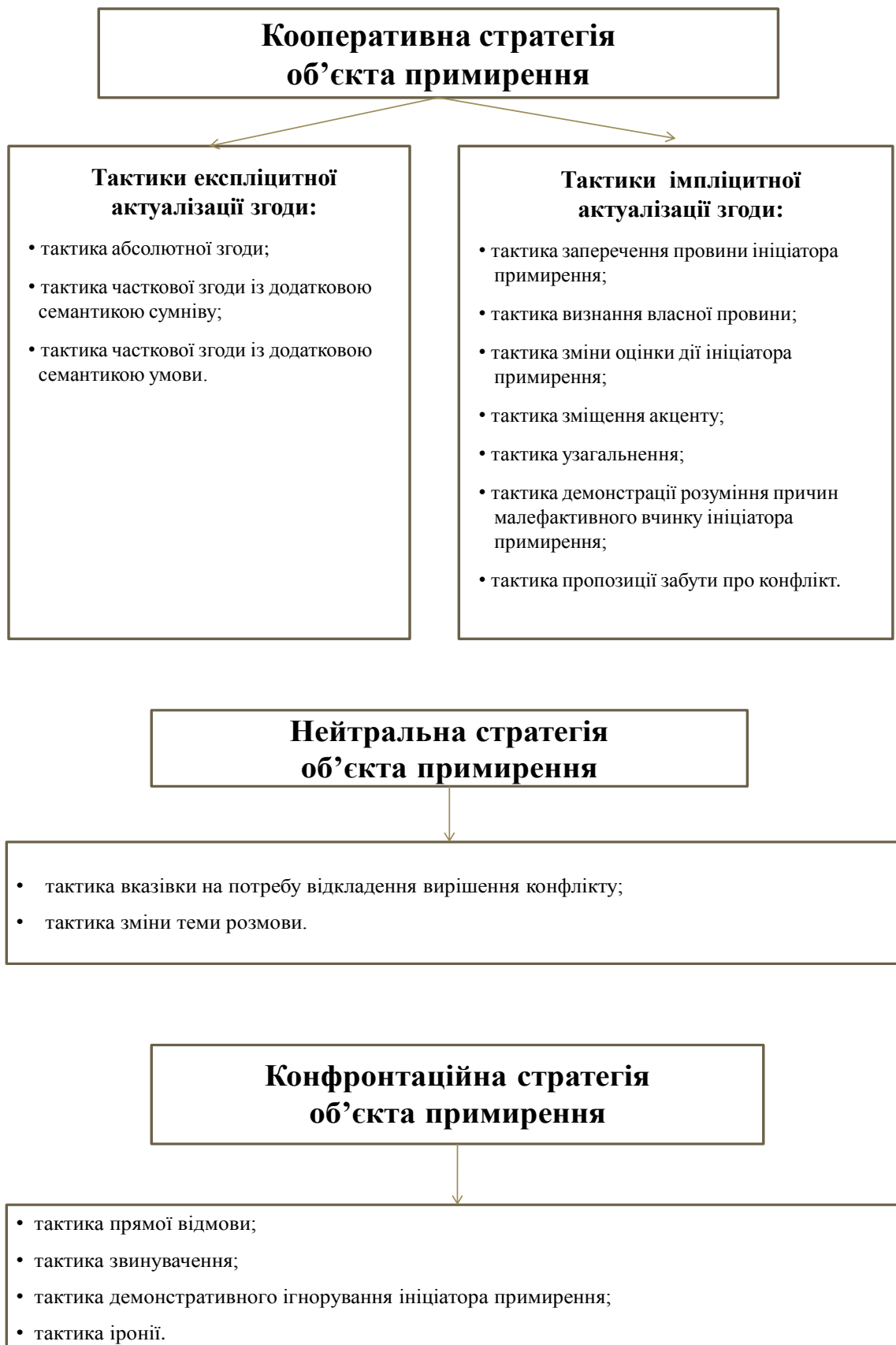

Рис. В.1. Тактики реалізації кооперативної, нейтральної та конфронтаційної стратегій об'єкта примирення

ДОДАТОК Г

Рис. Г.1. Тактики реалізації персуазивної стратегії медіатора